

MARKÄGARNAS INSTÄLLNING TILL NYSKIFTEN I OLIKA SKEDEN AV FÖRRÄTTNINGEN

Diplomarbete utfört vid Tekniska
högskolans institution för lantmäteri
avdelningen för byggnadsteknik och
lantmäteri.

Jakobstad, september 1994

Teknolog Anders Blomqvist
Anders Blomqvist

Övervakare: bitr.prof. Kauko Viitanen
Handledare: DI Väinö Ylikangas

Utfört av: Anders Blomqvist

Arbetets namn: Markägarnas inställning till nyskiften
i olika skeden av förrättningen

Datum: 26.9.1994

Sidoantal: 143

Avdelning:

Avdelningen för byggnads-
teknik och lantmäteri,
institutionen för lantmäteri

Professur:

Maa-20.
Fastighetslära

Övervakare: Bitr. prof. Kauko Viitanen

Handledare: Lantm. dir. Väinö Ylikangas

Nyskiften har hittills utförts för att förbättra fastighetsstrukturen på landsbygden och skapa förutsättningar för rationellt jord- och skogsbruk. På senare tid har dock landsbygdens struktur förändrats och markägarnas inställning till nyskiften blivit mera avvisande. I detta arbete har jag utgående från markägaråsikter konstaterat nyskiftesverksamhetens problem och givit förslag till förbättringar. Resultaten har jämförts med andra studier. Även ägoregleringar i Sverige samt markägarreaktioner i anslutning till dessa har undersökts.

Lagstiftningen beaktar främst nyskiftets tekniska och ekonomiska förutsättningar, medan markägarna upplever att deras personliga åsikter i frågorna inte beaktas tillräckligt. Det är ofta svårt för markägarna att sakligt diskutera nyskiftesfrågor. Den allmänna osäkerheten inom lantbruket gör att nyskifte upplevs som onödigt eller otillräckligt för att stärka lantbruket. Andra orsaker till missnöje är kostnader, lång behandlingstid, missnöje med myndigheters handlande, sociala faktorer samt risk att förlora värdefull mark. Detta har i ett par fall lett till stridigheter och utdragna domstolsbehandlingar.

Markägarna anser att deras roll i behandlingen borde framhävas. Informationen i begynnelseskedet borde förbättras och sakägarnas önskemål gällande förrättningen beaktas i mån av möjlighet. Det anses vara bättre för de berörda att få ge förslag tidigt i behandlingen än att kritisera färdiga beslut. Förbättrad förhandsplanering och utformning enligt områdets speciella behov skulle göra nyskiften mera attraktiva och eventuellt förkorta behandlingstiden. Uppföljningar av genomförda förrättningar skulle vara viktiga både för utvecklingsarbetet och för nyskiftets framtida marknadsföring.

Nyckelord: Fastighetsförrättning, fastighetssystem, ägoreglering, nyskifte, markanvändningens planering, åsikter

Språk: Svenska

Author: Anders Blomqvist
Name of the thesis: Landowners' Opinions on Land Consolidations at Different Stages of the Survey.

Date: Sept 26th 1994

Number of pages: 143

Department:
Faculty of Civil Engineering
and Surveying

Professorship:
Maa-20. Real Estate

Special subject:
Real Estate Management
and Techniques

Supervisor: Associate Professor, Kauko Viitanen
Instructor: Master of Science, Väinö Ylikangas

Land consolidations in Finland have been made to improve the real estate structure in the countryside and to rationalize agriculture and forestry. Now the structure of the countryside is changing, and landowners are less interested in land allocations. The aim of this study is to recognize the problems of re-allotments and to make suggestions for improvements according to the opinions of the landowners. The results have been compared to other studies. Re-allotments and opinions in Sweden have also been studied.

Legislation principally consider technical and economical prospects, while landowners think that their opinions are not being considered enough. It is often difficult for landowners to discuss land consolidations from an impartial point of view. The general uncertainty concerning the Finnish agriculture makes them feel that there is no need for land consolidations or that these will not be enough to strengthen agriculture. Other reasons for dissatisfaction are costs, the long process of the surveys, mistakes made by authorities, social factors and the risk of losing valuable land. In a couple of surveys these circumstances have caused dissension and long legal proceedings.

The landowners think that prominence should be given to their part in the surveys. The information at the initial stage of the survey ought to be improved, and the opinions of the participants should also be taken into serious consideration. It is much better to let them submit proposals early in the survey than to have decisions criticized afterwards. An improved preplanning and plans made according to the specific needs of the area would make land consolidations more attractive and speed up proceedings of the surveys. It is also important to study areas where surveys have been done, both for the development of and for the marketing of land consolidations in the future.

Key words: Real estate surveys, real estate systems, re-allotment, land consolidation, land use planning, opinions.

Language: Swedish

FÖRORD

Detta diplomarbete har till stor del utförts vid Mellersta Österbottens lantmäteribyrå. Diplomarbetet behandlar markägarnas åsikter gällande några aktuella nyskiftesförrättningar, vilka utförs av byråns enhet i Jakobstad. Mest uppmärksamhet har ägnats åt två förrättningar där motståndet i inledningsskedet har varit speciellt starkt.

Som övervakare för arbetet har bitr. prof. Kauko Viitanen fungerat och som handledare på arbetsplatsen lantmäteridirektör Väinö Ylikangas. Till dessa vill jag framföra ett särskilt tack för understöd och goda råd.

Ett tack vill jag också rikta till personalen vid Mellersta Österbottens lantmäteribyrå och alla där som bidragit till arbetet med tips och uppgifter, samt till alla sakägare i nyskiften, som varit villiga att ställa upp för intervjuer, ta emot mig i sina hem och ge mig material och intressanta uppslag för diplomarbetet.

Jakobstad september 1994

teknolog

Anders Blomqvist

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANDRAG ABSTRACT

	Sid
FÖRORD	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Allmänt om nyskiften	5
1.2 Skiftessituationen i Mellersta Österbotten	6
1.3 Formulering av problemet	6
2 MÅLSÄTTNING OCH METODER	7
2.1 Arbetets syfte	7
2.2 Begränsning av ämnet	7
2.3 Arbetsmetoder	7
2.4 Uppläggning av rapporten	8
3 BESKRIVNING AV NYSKIFTE	9
3.1 Förklaring av terminologin	9
3.2 Lagstiftning gällande nyskiften	10
3.3 Nyskiftesförfarandet	10
3.4 Statistikuppgifter	11
4 MARKÄGARNAS ATTITYDER I INLEDNINGSSKEDET	12
4.1 Presentation av förrättningarna	12
4.1.1 Kyrkoby-Vestersund	12
4.1.2 Ytterjeppo	15
4.2 Kommentarer gällande lagstiftningen	17
4.3 Intervjuer med markägare	20
4.3.1 Intervjuseriens uppläggning	20
4.3.2 Val av intervjuobjekt	20
4.3.3 Intervjuernas genomförande	21
4.4 Sammanställning av intervjuresultat	22
4.4.1 Klassificering av intervjuobjekten	22
4.4.2 Redovisning av intervjusvar	23
4.4.2.1 Kännedom om nyskiften	23
4.4.2.2 Händelser i inledningsskedet	24
4.4.2.3 Ställningstagande	26
4.4.2.4 Myndigheternas handlande	28
4.4.2.5 Alternativ till nyskiftet	31
4.4.2.6 Utveckling av skiftesförfarande	35
4.4.2.7 Markägarnas ställning	38
4.4.2.8 Basnäringarnas framtid	40
4.4.2.9 Byarnas utveckling	41
5 MARKÄGARNAS ATTITYDER I SENARE SKEDEN	46
5.1 Presentation av förrättningarna	46
5.1.1 Kållby	46
5.1.2 Ytteresse	48
5.2 Intervjuer med markägare	50
5.2.1 Intervjuseriens uppläggning	50
5.2.2 Val av intervjuobjekt	51
5.2.3 Intervjuernas genomförande	51
5.3 Sammanställning av intervjuresultat	52
5.3.1 Klassificering av intervjuobjekten	52

5.3.2 Redovisning av intervjusvaren	52
5.3.2.1 Inledning och information	53
5.3.2.2 Ställningstagande	54
5.3.2.3 Inställn. till förrättningsmän	56
5.3.2.4 Förslag till förbättringar	57
5.3.2.5 Markägarnas ställning	60
5.3.2.6 Basnäringarnas framtid	61
5.3.2.7 Byarnas utveckling	63
6 JÄMFÖRELSE AV BYARNA	67
6.1 Nyskiftesföretningarna	67
6.2 Allmän inställning till byarna	68
6.3 Beaktansvärt	73
6.4 Inställning till olika åtgärder	74
6.5 Missnöje vid förrättningar	75
6.6 Utvärdering av tillförlitlighet	78
7 ÖVRIGA STUDIER I ÄMNET	79
7.1 Landsbygdsutveckl. genom fastighetsreglering	79
7.2 Vidareutveckling av nyskifte	80
7.3 Utdrag ur examensarbeten	84
7.3.1 Behovsutredning	84
7.3.2 Förhandsplanering	85
7.3.3 Nyttä	85
7.3.4 Uppföljning	86
7.4 Nyskiftet i Merijärvi	87
7.5 Nyskiftet i Jylhä	88
8 OMARRONDERINGAR I SVERIGE	91
8.1 Allmänt	91
8.2 Fastighetsreglering	92
8.3 Problem	93
8.4 Markägaråsikter	93
8.4.1 Inledningsskedet	93
8.4.2 Förrättningsförfarandet	95
8.4.3 Uppföljning	96
8.4.4 Mark, människor och skiftesreformer	98
9 DISKUSSION OCH SLUTSATSER	101
9.1 Problem	101
9.2 Markägaropinion	102
9.3 Förbättringsförslag	103
9.4 Uppföljning	103
9.5 Trender	104
9.6 Slutsatser	105
10 AVSLUTNING	106
10.1 Sammanfattning	106
10.2 Slutkommentar	107
KÄLLFÖRTECKNING	109
BILAGOR	113
1. Redogörelse för nyskiften använda i exemplen	113
2. Tidningartikel	128
3. Brev till markägare i V.sundsby och Ytterjeppo	129
4. Brev till markägare i Kållby och Ytteresse	130
5. Frågeserie för interv. i Kyrkoby-Vestersund och Ytterjeppo	131
6. Frågeserie för interv. i Kållby och Ytteresse	133
7. Kartor över nyskifteområden	135
8. Flygbilder från nyskiftesbyarna	140

FÖRKORTNINGAR

FBL	Fastighetsbildningslagen (Sverige)
HD	Högsta domstolen
JD	Jorrdomstolen
JSM	Jord- och skogsbruksministeriet
LantmAvgL	Lag om lantmäteriavgift
PlanskiftesL	Lag om skifte inom planläggningsområde
SkiftesL	Lag om skifte
UnderstödsL	Lag om understöd för nyskiften

1 INLEDNING

1.1 Allmänt om nyskiften

Till lantmäteriverkets uppgifter hör att förbättra fastighetsstrukturen (arronderingen) på landsbygden. Detta görs med hjälp av olika ägoregleringsförrättningar. Vid dessa förrättningar sammanförs flera och ofta långt ifrån varandra belägna skiften, som tillhör samma markägare, till ändamålsenliga enheter. /Lantmäteriverket 1990/

Storskiftet var den tidigaste organiserade formen av lantmäteriförrättning. Det inleddes i Finland i mitten av 1700-talet. Fram till 1809 var lagstiftningen gemensam med Sverige. Sedan utvecklades länderna olika. I 1848 års lantmäterireglemente möjliggjordes storskiftesreglering. Denna kunde utföras på områden som tidigare genomgått storskifte, ifall storskiftet blivit utfört på oändamålsenligt sätt eller hemmansdelningar gjort det nödvändigt att förbättra skiftesläggningen. I förordningen angående skiftesväsendet år 1916 fick storskiftesregleringen namnet nyskifte. Nyskifte kunde utföras på ägor som tidigare genomgått skifte om man därigenom kunde åstadkomma en lämpligare skiftesläggning. /Virtanen 1989, s.56-64/

Ägoregleringar som berör större områden förverkligas med hjälp av nyskiften. Nyskifte utförs enligt lagen om skifte från 1953. Lagen beaktar även vissa sidouppgifter. Åtskilliga ändringar har gjorts i lagen för att den bättre skall motsvara dagens krav på nyskiftesförrättningar. Inom detaljplanerade områden tillämpas lagen om skifte inom planläggningsområde från 1960. Utgående från vilken lag som tillämpas och det område som är föremål för nyskiftet indelas förrättningarna i fyra huvudtyper:

1. lantegendomsnyskifte,
2. nyskifte av vattenägor,
3. klyvningsnyskifte,
4. planenyskifte. /Pietilä 1971, s.123-124/

Lantegendomsnyskiftet är en "traditionell" nyskiftesform som utförs inom en eller flere byar och bland även kallas "skifte av större område". Vissa former av ägoregleringar kan även utföras enligt andra lagar. Detta arbete kommer enbart att behandla lantegendomsnyskifte enligt SkiftesL och frågor i anslutning till detta.

Nyskiften kombineras nuförtiden vanligen med andra åtgärder, som skall underlätta användningen av ägorna. Sådana åtgärder är byggande av vägar, torrläggning av åkrar och skogsmark samt nyröjning och beskogning av åkermark. Även byggnadsreglering och utflyttning av bruksningscentrum kan i någon mån utföras i samband med nyskiften.

1.2 Skiftessituationen i Mellersta Österbotten

Mellersta Österbotten är ett område som för finländska förhållanden har en splittrad fastighetsstruktur. Därför har nyskiften redan under en lång tidsperiod utförts inom distriktet, men fortfarande förekommer det allmänt områden, som anses vara i behov av ägoreglering.

I dessa trakter utfördes storskiftet tidigt i förhållande till landsbygdens övriga utveckling i form av nyröjning och ökat antal lägenheter. Därefter har kompletterande förrättningar utförts bristfälligt eller lämnats helt ogjorda. Därav följer att vissa byar kännetecknats av splittrade fastigheter med oändamålsenliga skiften och allmänt förekommande sämjodelningar.

Primärnäringsarnas betydelse inom detta område är relativt stor. Karaktäristiskt för regionen är små jordbruksfastigheter, vilka ökat sin odlingsareal genom tilläggsköp och arrenden. Ouppklarade sämjodelningar och -byten har ställvis bidragit till att göra ägoförhållandena oklara.

Landskapet består av en kustslätt, där en stor del av bebyggelsen och odlingsmarken finns samlad längs ett antal ådalar. Mellan ådalarna dominerar skog och våtmarker. Landskapets struktur ger således goda förutsättningar för åstadkommande av en rationell fastighetsindelning.

1.3 Formulering av problemet

Inom lantmäteriverket pågår arbete med att förnya nyskiftesmetoderna och att effektivisera de tekniska lösningarna. Ett par av huvudmålsättningarna är att hålla nyskiftesverksamheten aktuell och att lösa problem med markägarkontakter som inte fungerar.

För en "rättvis" behandling och för slutresultatets kvalitet är det viktigt att även markägares och andra berörda parterns önskemål tas i beaktande. Genom att studera deras inställning kan man konstatera vanliga missförhållanden vid pågående och utförda förrättningar, ta fasta på sakägarnas förbättringsförslag och fästa ökad uppmärksamhet vid just dessa frågor i framtida skiftesförrättningar.

Framför allt i förrättningens inledningsskede brukar många vara missnöjda med lantmäteriverket i allmänhet och misstänksamma mot nyskiftets förutsättningar och metoderna för dess genomförande.

2 MÅLSÄTTNING OCH METODER

2.1 Arbetets syfte

Den studie som jag ämnar utföra tar i första hand fasta på markägarnas åsikter och inställning. Utgående från dessa kommer jag att formulera kritik gällande det nuvarande nyskiftet samt ge förslag till utveckling av nyskiftesförfarandet. Målsättningarna för arbetet kan sammanfattas i följande punkter:

1. Påvisa vanliga problem och missförhållanden vid igångsättandet av nyskiftesförrättningar.
2. Analysera orsakerna till motståndet mot nyskiften i förrättningsens inledningsskede.
3. Sammanfatta sakägarnas förslag till förbättringar och alternativa lösningar, samt deras syn på landsbygdens framtid.
4. Formulera eventuella ideer till utveckling av förrättningsförfarandet.
5. Utgående från jämförande studier av pågående eller just avslutade nyskiften konstatera hur inställningen till nyskiften förändras.
6. I korthet presentera ägoregleringar i Sverige och markägaråsikter gällande dessa.

2.2 Begränsning av ämnet

Efter en allmän genomgång av förrättningsproblematiken koncentreras arbetet på markägaråsikter i olika skeden av nyskiftesförrättningar. Mest vikt kommer att läggas vid inledningsskedet och det motstånd som då förekommer. Övrig forskning utförs och annat material medtas närmast för att analysera och utvärdera de resultat som fås gällande inledningsskedet. Arbetet kommer närmast att behandla frågor som uppstår i samband med nyskiften i Mellersta Österbotten. Den exakta sammansättningen i arbetet avgörs av strukturen på och innehållet i det material som kommer fram vid forskningen.

2.3. Arbetsmetoder

Det praktiska forskningsarbetet har utförts i samarbete med Mellersta Österbottens lantmäteribyrå. Inom distriktet finns exempel på så väl nyinledda, pågående som just avslutade nyskiften. Material i form av förrättningshandlingar, utredningar, utlåtanden och besvärsskrifter har använts för att ge grundläggande fakta om förrättningarna.

De teoretiska grunderna har fått från lagtexter och annan litteratur i ämnet. Övrigt forsknings- och jämförelsematerial har fått från tidigare utförda samt pågående undersökningar inom ämnet.

Den egna forskningen har utförts i form av undersökning av tillgängligt material från förrättningarna, intervjuer med markägare samt genom att följa de praktiska förrättningsuppgifterna på ort och ställe.

2.4 Uppläggning av rapporten

I kapitel 3 utreds allmänna frågor kring nyskiftet. En kort genomgång görs av gällande skifteslagstiftning och förrättningsförfarande. Vissa statistikuppgifter gällande nyskiftet presenteras.

I kapitel 4 undersöks markägarnas inställning till nyskiftet i inledningsskedet av två förrättningar. Förrättningarna och nyskiftesområdena presenteras närmare. Intervjuprojektets uppläggning, planering och praktiska genomförande redovisas. Därpå följer en sammanställning av intervjuresultaten.

I kapitel 5 görs på motsvarande sätt en jämförelseundersökning i två byar där nyskiftet har pågått en tid respektive just skall avslutats.

I kapitel 6 jämförs de nyskiftet som undersökts i kapitlen 4 och 5 inbördes och intervjuresultaten sammanställs.

I kapitel 7 behandlas vissa övriga undersökningar gällande ägoregleringar, där markägaropinionen undersökts eller markägarnas reaktioner annars framträtt.

I kapitel 8 presenteras i korthet ägoregleringar i Sverige samt de problem och markägarreaktioner som har uppstått i samband med dessa.

I kapitel 9 diskuteras nyskiftesproblematiken på basen av intervjuresultaten och övrigt material. Vissa slutsatser och förslag till förbättringar formuleras, varpå arbetet sammanfattas i kapitel 10.

3 BESKRIVNING AV NYSKIFTE

3.1 Förklaring av terminologin

Förrättningsmän

Förrättningen skall utföras av en förrättningsingenjör biträdd av två gode män som han kallar till förrättningen. Är förrättningsmännen av olika mening sker beslut enligt majoritetens mening. Är alla av olika åsikt så avgör förrättningsingenjören. /SkiftesL 43,49 §/

Förutsättningar

Förutsättningarna för genomförande av nyskifte ansluter sig till den ikraftvarande fastighetsindelningen, möjligheterna att genom nyskifte åstadkomma en bättre fastighetsindelning samt till nyttan för sakägarna. Alla förutsättningar behöver dock inte gälla vid varje nyskifte. /Pietilä 1971, s.124/

Gradering

Vid gradering skall ägorna undersökas och varje ägofigur ges ett gradtal som anger dess värde i förhållande till andra ägor. /SkiftesL 100 §/

Jorddomstol (JD)

Twister eller besvär som förorsakas av förrättningsingenjören eller förrättningsmännens åtgärder eller beslut vid lantmåteriförrättningar avgörs om inte annat stadgas av jorddomstol som första domstolsinstans. /SkiftesL 292.1 §/

Likvid

I slutet av förrättningen kan likvid uppgöras över ersättningar och andra prestationer som förrättningen förorsakar. Skogsbeståndslikvid skall om det är ändamålsenligt uppgöras och betalas redan före förrättningens slut. /SkiftesL 143 §/

Nyskifte

Med nyskifte avses en omformning av befintliga lägenheter, vilken görs för att åstadkomma en för lokala förhållanden mera ändamålsenlig ägostruktur. I samband därmed sker även en nyordning av berörda lägenheters andelar i samfällda områden samt servituter. /Pietilä 1971, s.123/

Skiftesförslag

Vid skifte ska ägorna utläggas så att varje lägenhet erhåller en ägoanordning som är lämplig för brukandet av ägorna. Förrättningsmännen framlägger detta förslag för sakägarna. /SkiftesL 124 §/

Sämjobyte/-delning

Ägor har bytts mellan lägenheter eller en lägenhet delats på basen av överenskommelse mellan ägarna, utan att det därvid verkställts någon lantmåteriförrättning. Dylika områdets juridiska ägoförhållanden motsvarar inte markens verkliga nyttjande (hävden), som utgör delningsgrund vid nyskifte.

Underställande

Vissa frågor ska underställas JD:s prövning ifall inte förrättningsmännens beslut godkänns av sakägarna. Underställandet förutsätter inget besvär från sakägarnas sida.

3.2 Lagstiftning gällande nyskiften

Lag om skifte:

Lagen om skifte 14.12.1951/604 (SkiftesL) gäller fastighetsindelning, fastighetsbildning och registrering samt övriga därtill hörande frågor. Om SkiftesL:s tillämpningsområde finns inte stadgat i lag, men i stort sett gäller den samtliga fastigheter som inte införts som tomt eller allmänt område i fastighetsregistret. Lagberedningen gjordes omsorgsfullt under en lång tidsperiod. Lagen grundar sig på erfarenheter från tillämpningen av 1916 års lagstiftning. Den viktigaste utländska förebilden är Sveriges Jorddelningslag från 1926. /Hyvönen 1982, s.177/

Lag om skifte inom planläggningsområden:

Lagen om skifte inom planläggningsområden 6.9.1960/283 (PlanskiftesL) gäller fastighetsbildning och förrättningar som utförs i samband därmed inom planläggningsområden. /PlanskiftesL 1 §/

Lag om understöd för nyskiften:

Lagen om understöd för nyskiften 16.1.1981/24 (UnderstödsL) anger riktlinjerna för statens deltagande i kostnaderna för nyskiftesförrättningar och de åtgärder som utförs i samband med dessa. /UnderstödsL 1-2 §/

Lag om lantmäteriavgift:

Lagen om lantmäteriavgift 2.5.1972/320 (LantmAvgL) anger grunderna för den avgift som uppbärs till staten för lantmäteriförrättningar och lantmäteriuppdrag samt för andra jämförbara uppdrag. /LantmAvgL 1 §/

3.3 Nyskiftesförfarandet

Nyskiftet består i princip av fyra huvudskeden:

- 1) förutsättningar och omfång,
- 2) inventering av rådande förhållanden,
- 3) skiftesförslag samt
- 4) likvider.

Själva förrättningen föregås ofta av en behovsutredning. Skedena bygger på varandra, varför ett skede bör vara fastslaget innan följande behandlas. Inventering och utredning kan dock ske jämsides med andra åtgärder. I skedena 1 och 3 kan förrättningen underställas JD för prövning ifall inte samtliga sakägare är nöjda med beslutet.

I begynnelseskedet uppgör en lantmäteribyrå en behovsutredning, som behandlar behovet av nyskifte, nyskiftesområdets omfång och vilka åtgärder som förrättningen borde innefatta. Ett begynnelsesammanträde hålles, varvid berörda markägare informeras. Nyttokostnadsberäkningar uppgörs, varpå jord- och skogsbruksministeriet (JSM) fattar ett beslut om statligt understöd för nyskiftesförrättningen. Förrättningsmännen fattar beslut om nyskiftets förutsättningar och omfång, varpå förrättningen kan underställas JD för prövning. Detta skede varar i allmänhet 2-3 år, förutom den tid som eventuella domstolsbehandlingsåtgärder kan ta.

När beslutet om förutsättningar och omfång har vunnit laga kraft påbörjas utredning av äganderätter, kartläggning, planering och verkställande av vägbyggen, torrläggning m.m. Ägorna graderas och en hävdebeskrivning uppgörs.

Ett preliminärt skiftesförslag upprättas, som sakägarna får ta ställning till. När slutligt skiftesförslag fastställts av förrättningsmännen kan rågång och rösläggning utföras på ostridiga områden. I övrigt fastställs skiftesförslaget av domstol. I detta skede kan även frågor om hävdebeskrivning och gradering underställas. När skiftesförslaget vunnit laga kraft registreras de nya fastigheterna. Tillträde av nya ägor kan ske i den ordning som skiftesförslaget fastställs. I teorin kan tillträdet av de nya ägorna ske inom 6-7 år från begynnelsesammanträdet. I de förrättningar som verkställts hittills har det dock ofta varat betydligt längre.

Behandling och fastställande av likvider utgör förrättningens avslutande skede. Upprättandet av likvider kan inledas i den ordning som skiftesförslaget vinner laga kraft. Fem år efter att förrättningen avslutats påbörjas återbetalningen av de utgifter som staten stått för under förrättningen. Lantmäteriverket gör sedan eventuellt uppföljning av nyskiftet. /Lantmäteristyrelsen 1983, Jakobstad 1994/

3.4 Statistikuppgifter

Numera utförs de flesta nyskiftena inom Vasa och Uleåborgs län. Utgående från nedanstående siffror (Tabell 1) kan konstateras att verksamhetens totala omfattning varit i stort sett konstant, men att projekten i medeltal blivit mindre.

TABELL 1 Pågående nyskiftesförrättningar i Finland, utveckling 1982-1993. /Lantmäteriverket 1983, 1988, 1990, 1994/

År	Antal	Areal (ha)	Arbetsmängd (personår)	Stödmedel (mk/år)
1982	38	207 000	56,8	8 milj
1987	39	171 700	ca 55	18 milj
1989	41	199 000	ca 56	29 milj
1993	31	ca 140 000	ca 56	22 milj

4 MARKÄGARNAS ATTITYDER I INLEDNINGSSKEDET

I detta kapitel behandlas markägarnas inställning till nyskiftet och till landsbygden i allmänhet. Som exempel används två nyskiftesområden inom Mellersta Österbottens lantmäteridistrikt. Först refereras förrättningarna i korthet och sedan kommenteras lagstiftningen och förfarandet. Därefter förklaras grunderna för undersökningen och slutligen redovisas resultaten. En utförligare redogörelse för förrättningarna finns i bilaga 1 (sid. 113-122).

4.1 Presentation av förrättningarna

4.1.1 Kyrkoby-Vestersund

Förrättning nr 603130-3

Nyskifte omfattande sydvästra delarna av Kyrkoby och Vestersund byar av Jakobstad stad och Vasa län.

Allmänt:

Nyskiftesområdet ligger nära Bottniska vikens kust sydväst om Jakobstads centrum. Den totala arealen är ca 2500 ha, varav ca 2/3 ligger i Vestersund by. Karta finns i bilaga 7, sid. 138. Lägenheterna ägs till största delen av privatpersoner och sterbhus. Staden Jakobstad äger ca 18 % av landarealen. /2/

Målsättningarna för nyskiftet är:

1. förbättring av lägenhetsstrukturen genom att skapa ändamålsenligare skiftet och bättre vägförbindelser,
2. upphävande av sämjodelningar och avskiljande av arealbestämda områden,
3. förstörande av lägenheterna och
4. reservering av områden för specialändamål /2/.

Totalkostnaden för nyskiftet beräknades i inledningsskedet till 2,9 milj. mk, varav markägarna skulle stå för 0,56 milj. Ekonomiska nyttan beräknades till 3,5 milj. mk. /2/

Förrättningens framåtskridande:

Stadsstyrelsen i Jakobstad ansökte om nyskifte den 1.2.1990. Jakobstads lantmäteribyrå gav den 13.2.1990 förordnande om utförande av förrättningen. /1/

Den 3.4.1990 hölls begynnelsesammanträde i Vestersund. Ca 90 sakägare var närvarande. Preliminära kalkyler för åtgärder nas natur och omfattning presenterades. Skiftets preliminära omfång och finansiering genomgicks. Diskussion fördes om förutsättningarna för nyskifte. Motståndet från de privata markägarna var tämligen kompakt. /1/

Den 12.7.1991 sände förrättningsmännen sin framställning om stöd för nyskiftet till JSM, som avgjorde ärendet den 19.9.1991. /3/

Den 2.4.1992 hölls följande sammanträde. Förrättningsmännens framställning och JSM:s beslut om understöd genomgicks. Området hade indelats i fyra zoner, enligt de åtgärder som behövs på respektive område. Ett experimentskifte omfattande tre hemman framlades. Förrättningsmännen beslöt att det fanns förutsättningar för verkställande av nyskifte. 43 sakägare anmälde missnöje. Förrättningsingenjören underställde förrättningen JD:s prövning. /1/

Jorddomstolens behandling:

JD:s sammanträde hölls den 16.6.1992. Markägarna kritiserade lantmäteriverkets beräkningar av nyttan, uppgav att de var nöjda med rådande ägoförhållanden, hävdade att bara staden skulle dra nytta av nyskifte samt begärde uppskov för att göra tilläggsutredningar. Stadens representant hävdade att stadens ägor var oenhetliga, att marken inom området saknar tomtvärde, samt önskade att nyskiftet skulle fortsätta enligt förrättningsmännens beslut. Förrättningsingenjören försvarade beräkningarna av nyttan, och hävdade att privata markägare nu inte kan sköta skogen själva p.g.a. att skiftena är långa och svåråtkomliga. JD meddelade att behandlingen uppskjuts och utförde samma dag terrängsyn på förrättningsområdet. /4/

Den 22.9.1992 avkunnade JD sitt beslut. JD konstaterade att det skulle vara en enklare lösning att sammanslå markinnehav genom tilläggsköp. Skogsbeståndets tillväxt på karga och våta marker kan inte förbättras genom bättre skiftesläggning. Nyttan med ett nyskifte kan vinnas billigare genom samarbete mellan skogsägarna.

Domslut: Förrättningsmännens beslut om förutsättningar för nyskifte och nyskiftets omfång upphävs. Kostnaderna för behandlingen stannar staten till last. /5/

Förfarande efter jorddomstolens utslag:

Stadsstyrelsen i Jakobstad anmälde missnöje med JD:s beslut den 28.9.1992 och ansökte om ändring hos HD den 13.11.1992. Staden yrkade på att JD:s beslut skall upphävas och nyskifte verkställas enligt förrättningsmännens beslut. /6/

Den 8.3.1993 avgav förrättningsingenjören utlåtande till HD. Han påpekade en ändring av SkiftesL, som innebär att kostnader för hjälpmanskap och andra direkta förrättningskostnader betalas av staten i samma proportion som lantmäteriaavgiften. /7/

Den 17.5.1993 avgav lantmäteristyrelsen sitt utlåtande till HD. Lantmäteristyrelsen föreslår att JD:s utslag upphävs, och att ärendet återbördas till förrättningsmännen för fortsatt nyskifte. /8/

Högsta domstolens avgörande:

Den 16.2.1994 avgav HD sitt avgörande i fallet. I avgörandet konstateras att utredningarna visar att nyttan av nyskiftet är väsentligt större än de kostnader och olägenheter förrättningen förorsakar.

Domslut: *Högsta domstolen fastställer att förutsättningarna för verkställande av nyskifte föreligger. På denna grund upphävs jorrdomstolens utslag och fastställs förrättningsmännens avgörande angående utförande av nyskiftet på det i 13 § i förrättningsprotokollet närmare definierade området. /9/*

Fortsättning av förrättningen:

Den 22.6.1994 hölls ett tredje förrättningsssammanträde. Markägarna anmärkte på sättet som meddelandet från HD kungjorts. Markägarna har inlämnat en klagan om domsvilla till HD, och ifall ärendet inte tas upp menar de vända sig till justitieombudsmannen. Lagligheten i att fortsätta förrättningsförhandlingarna ifrågasattes. Ingen utom staden gav förslag till sysslomän. Förrättningsmännen beslöt att låta ärendet vila fram till hösten. /1/

Bild 1. Vestersundsby samlingshus där sammanträdena hållits.

4.1.2 Ytterjeppo

Förrättning nr 602600-4

Nyskifte omfattande Ytterjeppo by samt inom dess gränser befintliga, till andra byar hörande ägor i Nykarleby stad och Vasa län.

Allmänt:

Ytterjeppo by är belägen vid Nykarleby älv (Lappo å) och riksväg 8 söder om Nykarleby centrum. Folkmängden utgör 250 personer. Det planerade nyskiftesområdet omfattar 6 600 ha, varav 840 ha är åker. Se karta i bilaga 7, sid. 139. /11/

Målsättningen med skiftet är att:

1. förbättra fastighetsstrukturen genom att skapa större och mera ändamålsenliga skiften,
2. förbättra vägförbindelserna genom byggande av nya odlings- och skogsvägar,
3. förbättra torrläggningen,
4. upphäva samsjodelningar och utföra behövliga fastighetsförrättningar,
5. ge möjlighet till rationalisering av jordbruket genom markköp och
6. reservera mark för specialändamål. /11/

Kostnaderna beräknades i inledningsskedet till ca 14,5 milj. mk. Totala nyttan beräknades till ca 16,5 milj. mk. Skiftesdelägarnas slutliga utgift skulle vara ca 3,8 milj. mk. /11/

Förrättningens framåtskridande:

Två ansökningar om nyskifte i Ytterjeppo by gjordes hos Jakobstads lantmäteribyrå 1983 resp. 1984. Den 30.11.1987 gavs förordnande om utförande av förrättningen. /10/

Den 2.4.1990 hölls begynnelsesammanträdet. En av de ansökande förnyade sin anhållan. Preliminära kalkyler om åtgärdernas natur och omfattning framlades. Nyskiftets finansiering genomgicks. Ett experimentskifte för en del av byn framlades. Diskussion fördes om förutsättningarna. Sakägarna inlämnade tre skrivelser mot skiftet, av vilka en undertecknats av ca 50 personer. Motståndet var tämligen kompakt. /10/

Förrättningsmännen sände den 4.7.1991 en framställning om statens understöd för detta nyskifte till JSM, som avgjorde ärendet den 19.9.1991. /12/

Den 24.4.1992 hölls följande sammanträde med 118 sakägare närvarande. Förrättningsmännens framställning samt JSM:s beslut genomgicks. Vid diskussion upplästes en skrivelse, där lantmannagillet motiverade sin negativa inställning till nyskiftet. Förrättningsmännen beslöt om avgränsning av skiftet, och konstaterade att det fanns förutsättningar för verkställande. 58 sakägare anmälde missnöje, och ytterligare en sakägare uppgav att han ville ha nyskifte. Förrättningen underställdes JD:s prövning. /10/

Jorddomstolens behandling:

JD:s sammanträde hölls den 11.8.1992. I en skrivelse hävdade ett antal markägare att uppgifterna var vinklade, nyttan överdriven och effekterna beräknade för teoretiskt. De flesta övriga sakägare uppgav sig vara emot nyskifte. Förrättningsingenjören försvarade beräkningarna, och hävdade att motsvarande nytta inte kan uppnås genom mindre förrättningar. Efter förhandlingarna hölls terrängsyn. /14/

Möjligheten att begränsa nyskiftet till området öster om Lappo å undersöktes. Efter omröstning avgav JD den 13.10.1992 följande utslag:

Jorddomstolen anser att de i § 10 av lagen om skifte stadgade förutsättningarna för verkställande av nyskifte föreligger. Då sökandenas ägor kan regleras genom att skiftet verkställs enbart på ägorna öster om Lappo å, där regleringsbehovet är större, samt nyttan mera långvarig, skall nyskiftet omfatta enbart de ägor som befinner sig öster om ån. Området väster om Lappo å lämnas sålunda utanför nyskiftet. /15/

Bild 2. Odlingslandskap på älvens västra sida, vilken skall lämnas utanför nyskiftet enligt JD.

Högsta domstolens utslag:

18 sakägare anmälde omedelbart missnöje med JD:s utslag. Den 20.10.1992 anmälde 55 sakägare missnöje till Vasa kartverks- och dataservicebyrå. Den 12.12.1992 inlämnade dessa besvär till HD och yrkade på att JD:s utslag skulle upphävas eftersom de ansåg att det inte fanns förutsättningar för nyskifte. /16/

Den 14.5.1993 avgav förrättningsingenjören utlåtande till HD. Han påpekade att 70 av ca 200 markägare motsatt sig nyskiftet, hävdade att varje markägare har rätt att söka nyskifte och förklarade ingående lönsamhetskalkylerna. Ändringen av SkiftesL 275 § innebar att en kostnad på ca 0,8 milj. mk bortföll från sakägarna. /17/

Den 12.11.1993 avgav lantmäteristyrelsen utlåtande till HD. Den gav sin syn på SkiftesL:s bestämmelser och på nytto- och kostnadsberäkningarna. Den ansåg att förutsättningar finns för projektet åtminstone gällande en förbättring av skiftesläggningen på sökandens marker och de förbättringsarbeten som utförs i samband därmed. /18/

Den 15.1.1994 avgav markägarna sin förklaring. De nämnde att folkviljan var emot nyskifte och kritiserade nyttoberäkningarna. Till förklaringen bifogades en lista med ca 140 (!) namn emot nyskiftet. /19/

När denna rapport skrevs hade HD ännu inte avgivit sitt domslut i fallet. Därför kan jag inte inom ramen för detta projekt redogöra för frågans slutliga lösning.

4.2 Kommentarer gällande lagstiftningen

Nyskiftesförrättningen baserar sig på stadgandena i andra kapitlet av SkiftesL. I inledningsskedet har tvisterna gällt förutsättningarna för nyskifte, nyskiftets omfattning, hur lönsamheten bör beräknas samt markägarnas ställning i behandlingen. I detta avsnitt vill jag i korthet gå igenom vad som stadgas i lagen och hur detta inverkar på nyskiftens behandling. Lagparagraferna citeras i den omfattning som de berör de fall som här behandlats.

Förutsättningar:

Tolkningen och tillämpningen av 10 § har varit det centrala problemet i förrättningsens inledningsskede. Denna paragraf innehåller förutsättningarna för att utföra en nyskiftesförrättning.

10 § (31.1.1975/52) Äro lägenhets ägor lagda i alltför många eller med avseende läge eller form eller eljest för ett ändamålsenligt nyttjande olämpliga skiften, må ägorna genom nyskifte delas ånyo, om en väsentligt bättre ägoanordning kan vinnas och den nytta nyskiftet och i samband därmed utförda grundförbättringar medför för lägenheterna enligt beräkning, som verkställs vid förrättningen, är väsentligt större än av åtgärderna förorsakade kostnader och olägenheter. I nyskifte må härvid även indragas vattenägor, i den mån det provas för utläggningen av dem lämpligt. Nyskifte må dock verkställas utan i 1 mom. avsedd beräkning av nytta och kostnader om skiftet avser område vars ägor till betydande del besittas på grundvalen av sämjoskifte.

I klartext betyder denna paragraf att nyskifte kan verkställas när följande förutsättningar samtidigt är i kraft:

1. Ägorna är splittrade, eller lämpar sig annars dåligt för sitt ändamål.
2. Nyskiftet kan förbättra ägostrukturen avsevärt.
3. a. Nyttan av nyskiftet är betydligt större än den kostnad och det förfång som det förorsakar.
eller
 b. Sämjodelningar förekommer allmänt.

Lönsamhetsberäkning:

Noggrannare föreskrifter om undersökningar av förutsättningar och lönsamhetsberäkning finns i förordningen om skifte 27-29 §. Där stadgas bl.a. att beskrivning skall uppgöras över ägoskiftenas antal, läge och allmänna art, torrläggningssamöjligheter samt förbättring av skiftesläggning, vägförbindelser och gränsdragning. Därtill ska nödvändiga nytto- och kostnadskalkyler uppgöras. Vid beräkningen av nyttan skall alla de förbättringar som nyskiftet förorsakar för lant- och skogshushållningen liksom andra eventuella fördelar beaktas.

I praktiken beräknas den totala kostnaden samt den direkta nyttan i pengar, medan den indirekta nyttan förklaras i textform. /Jakobstad 1994/

Enligt lantmäteristyrelsens utlåtande skall kostnaderna vid prövningen av nyskiftets förutsättningar granskas uttryckligen från lägenheternas synpunkt. /8/

Eftersom staten står för en stor del av den totala kostnaden innebär detta att endast en liten del återstår för markägarna. Nettonyttan blir anmärkningsvärt mycket större till följd av detta beräkningssätt. I Kyrkoby-Vestersund t.ex. är den slutliga kostnaden för markägarna endast 120 000 mk, medan den totala kostnaden är 2,9 milj. mk. Detta betyder att den beräknade nettonyttan för markägarna skulle bli 3,44 milj. mk jämfört med den totala nettonyttan på 0,6 milj. mk.

En direkt förbättring av lönsamheten ur markägarnas synvinkel innebar ändringen av SkiftesL den 6.11.1992.

275 § ...Utöver vad som på andra ställen stadgas om betalning av förrättningskostnader av statens medel betalas vid en förrättning för vilken ingen lantmäteriavgift påförts, förrättningsutgifterna slutligt av statens medel eller, om förrättningsingenjören är en fastighetsingenjör, av kommunens medel. Om lantmäteriavgiften uppbärs till nedsatt belopp betalas förrättningsutgifterna slutligt av statens eller kommunens medel i samma proportion som lantmäteriavgiften.

I Kyrkoby-Vestersund innebär detta en direkt minskning av markägarnas kostnader med 0,5 milj. mk och i Ytterjeppo med 0,76 milj. mkm efter inskränkningen av förrättningsområdet.

Nyskiftesområdets omfattning:

Sakägarna i Ytterjeppo har kritiserat att hela byn togs med i nyskiftesområdet, trots att ansökandens ägor skulle kunna regleras inom ett mycket mindre område. Gällande bestämmande av förrättningsområdet finns följande stadganden i SkiftesL:

- 14 § I nyskifte skola indragas de lägenheter vilkas ägor på ett ändamålsenligt sätt genom samma förrättning kunna delas ånyo.

...

Nyskifte må, när det befinnes nödigt, vid beslut om dess förutsättningar och omfång, utsträckas att omfatta även annat område än det förrättningsförordnandet avser.

- 15 § Även efter att detta beslut vunnit laga kraft, må innan skiftesförslaget färdigställts område för nyskifte utvidgas eller inskränkas om det är nödvändigt, för att skiftet ska kunna verkställas på ändamålsenligt sätt.

Markägarnas ställning:

Det genomgående argumentet i behandlingen är att förfarandet är odemokratiskt. Lagen innehåller inga stadganden som kräver markägaropinion för skiftet. Däremot finns klara stadganden gällande kompetens att ansöka om nyskifte.

- 13 § Rätt att yrka skifte tillkommer den som äger lägenhet eller viss andel i lägenhet.

...

Lantmäteristyrelsen kan, om förutsättningar för nyskifte enligt verkställd utredning synes föreligga, förordna om anhängiggörande av nyskifte, även om sådant inte yrkats.

Övriga sakägares rättssäkerhet tryggas genom att de har möjlighet att få sin rätt prövad i två instanser inom domstolsväsendet. SkiftesL påbjuder följande:

- 307 § Av förrättningsmännen vid skifte fattat beslut, som sakägare icke godkänt, skall av förrättningsingenjör underställas jorrdomstolens prövning, om beslutet avser:

1) förutsättningarna för och omfånget av nyskifte, ...etc.

Många sakägare har bekymrat sig för att de kommer att få "sämre" mark till följd av nyskiftet. Det finns dock stadganden som i någon mån tryggar deras ställning, vilket HD särskilt betonar i avgörandet för Kyrkoby-Vestersund.

- 124 § Vid skifte bör ägorna utläggas så att varje lägenhet erhåller en ägoanordning, som är lämplig för ägornas ändamålsenliga brukande.

Kan utläggningen av lägenhetens ägor inte nämnvärt förbättras vid nyskifte må den i fråga om sådan lägenhet ändras endast så mycket som en ändamålsenlig utläggning av andra lägenheters ägor oundvikligen kräver... e.t.c.

4.3 Intervjuer med markägare

4.3.1 Intervjuseriens uppläggning

I början övervägde jag att göra undersökningen i form av en skriftlig enkät till utvalda markägare. På detta sätt skulle det ha varit möjligt att nå en stor grupp markägare med liten arbetsinsats. Handledaren rekommenderade dock att hellre satsa på muntliga intervjuer, eftersom erfarenheter visat att dessa ger säkrare och mångsidigare resultat.

Som undersökningsområden valdes nyskiftesområdena i Kyrkoby-Vestersund och Ytterjeppo. Jag har personlig kännedom om områdena och har tidigare behandlat förrättningarna i ett seminariearbete. Lantmäteriverket var också intresserat av just dessa, eftersom de var färska exempel på förrättningar där nyskiftet mött hårt motstånd.

En frågeserie utarbetades i samarbete med handledaren. Frågorna utgick till stor del från de problem som framgår av det skriftliga materialet från förrättningarna. Målsättningen med frågorna var att närmare kartlägga sakägarnas erfarenheter gällande nyskiften, deras ställningstaganden samt hur de upplevt behandlingen och myndigheternas agerande. Markägarna skulle även ges möjlighet att framställa förslag till förbättringar av nyskiftesförfarandet eller till alternativa metoder för att nå motsvarande nytta. Eftersom den allmänna inställningen till lantbrukets och till byns utveckling antagligen påverkar markägarnas intresse för ägoregleringar behöver även dessa frågor komma fram i intervjuerna.

Ett frågeformulär med nio huvudfrågor utarbetades. Dessa kompletterades med diverse underfrågor beroende på i vilket område intervjun utfördes (se bilaga 5). Frågornas slutliga formulering klarnade först i kontakt med intervjuobjekten.

4.3.2 Val av intervjuobjekt

Allmänt:

Avsikten med arbetet är inte att utföra något slag av opinionsundersökning, utan att låta olika grupper av markägare komma till tals i frågor gällande nyskiften och landsbygden i allmänhet. Målsättningen är att få en mångsidig representation, som kan ge ett intervjumaterial där alla slag av åsikter finns representerade. Sammanlagt valde jag 46 stycken intervjuobjekt, 23 från varje nyskiftesområde. Målsättningen var att trots eventuellt bortfall kunna få ett täckande material med minst 30 intervjuer.

Eftersom vissa markägares och näringsidkares verksamhet berörs i högre grad av nyskiftet, så finns det skäl att ägna mera uppmärksamhet åt just dessa. Nyskiftesområdena är relativt olika gällande näringar och struktur. Därför har skilda urvalsgrunder tillämpats i de olika byarna.

Kyrkoby-Vestersund:

Intervjuobjekten valdes utgående från anteckningar på hävdekartan och från närvaroförteckningar från sammanträden. Målsättningarna var följande:

1. De berörda byarna (Kyrkoby och Vestersund) samt hemmansnumren inom dessa skulle bli ungefär jämnt representerade i förhållande till sin storlek.
2. De sakägare som fört markägarnas talan vid behandlingen gavs förtur.
3. I övrigt valdes både markägare som undertecknat besvärsskriften till JD samt övriga.
4. Några yrkesjordbrukare valdes, men gavs ingen särställning, eftersom nyskiftesområdet omfattar endast små arealer odlingsmark.

Ytterjeppo:

Intervjuobjekten valdes utgående från hävdekartan. Även närvaroförteckningar från sammanträden och besvärsskrifternas undertecknare beaktades. Målsättningarna var följande:

1. Sakägare bosatta i båda hälfterna av Ytterjeppo och även utanför byn skulle vara representerade.
2. De flesta hemman skulle vara representerade, men tyngdpunkten lades vid det mest ägosplittrade området.
3. Ansökanden samt de sakägare som fört markägarnas talan vid behandlingen gavs förtur.
4. Eftersom området är jordbruksdominerat lades huvudvikten vid aktiva jordbrukare.

4.3.3 Intervjuernas genomförandeFörberedelser:

När intervjuobjekten valts skrev undertecknad en artikel, som publicerades i den lokaltidningen Jakobstads Tidning (Se bilaga 2). Av artikeln framgick grunderna för projektet och hur intervjuernas genomförande var tänkt. Jag hade även telefonkontakt till ett par berörda markägare i varje by innan jag gick vidare med att utföra intervjuerna.

Därefter skrevs ett informationsbrev som skickades till de utvalda markägarna (Se bilaga 3). I detta brev gavs mera noggrann information om projektet. Dessutom skildrades frågorna i stora drag för att markägarna skulle ha möjlighet att förbereda sig för intervjun. Det gavs även en möjlighet för den som önskade att ta telefonkontakt för vidare upplysningar.

Genomförande:

Cirka en vecka efter att sakägarna erhållit informationsbreven började jag ta kontakt till dem per telefon. Ifall de var villiga att ställa upp för intervju så kom vi överens om en lämplig tid för genomförandet.

Intervjuerna gjordes hemma hos objekten. Frågorna besvarades av de markägare som erhållit informationsbrevet, och i många fall deltog också den intervjuades maka/make i besvarandet av frågorna. Det poängterades att det var fritt att svara utgående från kännedom och intresse, samt att det fanns möjlighet att komma också med andra åsikter ifall de inte kom fram vid besvarandet av intervjufrågorna. I många fall gick resonemanget ganska fritt, men i stort försökte jag hålla det inom ramarna för de ämnen som intervjun var avsedd för. Ofta skedde intervjun som en diskussion över kaffebordet. Intervjuerna varade mellan 45 minuter och två timmar, beroende på hur väl insatta i frågor om nyskiften sakägarna var.

I de fall när sakägarna var osäkra ställde de frågor gällande lagstiftningen och förfarandet, som jag försökte besvara sakligt. Vid några tillfällen redogjorde jag närmare för avsikten med frågorna. Sakägarna var också intresserade av min egen ståndpunkt i många frågor, men i dessa fall betonade jag att detta var min personliga uppfattning. Ibland kom det också fram andra frågor gällande både nyskiften och lantmäteriförrättningar i övrigt.

4.4 Sammanställning av intervjuresultat

4.4.1 Klassificering av intervjuobjekten

Informationsbrevet skickades ut åt 23 st sakägare i varje nyskifte d.v.s. sammanlagt 46 st. Av dessa ställde 41 st eller 89 % upp för intervju. Intervjuobjekten fördelar sig vidare på följande sätt:

	<u>Kyrkoby-Vestersund</u>	<u>Ytterjeppo</u>
Heltidsjordbrukare	6	12
Binäringsjordbrukare och övriga yrkesaktiva	6	6
Pensionärer	8	3
Deltog inte	3	2
Sammanlagt	23	23

Av heltidsjordbrukarna i Kyrkoby-Vestersund är majoriteten mjölkproducenter. Odlingsmarken används till största delen för att producera foder.

Av heltidsjordbrukarna i Ytterjeppo har majoriteten svinuppfödning, ofta s.k. integrerad produktion. Mest odlas foder, men också andra produkter förekommer. Pälsdjursfarmningen är en betydande binäring trots avsevärd minskning.

De intervjuade Kyrkoby-Vestersundborna fördelar sig på följande sätt utgående från boningsort och markägande:

Bosatta inom Jakobstad	15
Bosatta i andra kommuner	5
Markägare i Kyrkoby	6
Markägare i Vestersund	14
Äger också åkermark inom området	9
Äger enbart övrig mark inom området	11

De intervjuade Ytterjeppoborna fördelar sig på följande sätt utgående från boningsort, endast en av de intervjuade saknar ägor på den östra sidan:

Bosatta i Ytterjeppo, västra sidan	6
Bosatta i Ytterjeppo, östra sidan	10
Bosatta utanför byn	5
Äger åkermark inom området	18
Äger enbart övrig mark inom området	3

4.4.2 Redovisning av intervjusvar

Intervjumaterialet redovisas enligt intervjuens uppläggning. Svaren på en viss fråga sammanfattas antingen gemensamt eller separat för de olika nyskiftesområdena. Även mera marginella uppfattningar och förslag tas med i redovisningen för att ge en mångsidig bild av förrättningsproblematiken. Siffror inom parentes anger hur många av de intervjuade som uppgett respektive åsikt i sina svar.

I denna redovisning dras inga mera långtgående slutsatser, utan svaren redovisas i stort sett som de givits. Vanliga uttryck hos de intervjuade har använts i framställningen och återges med kursivering eller citationstecken.

4.4.2.1 Kännedom om nyskiften

83 % av de tillfrågade har någon slags erfarenhet av nyskiften. Fyra har själva varit delägare i större utsträckning och sju har eller har haft enstaka skiften med i nyskiften i grannbyar. Elva har hört berättas om nyskifte av föräldrar eller släktingar och elva har på annat sätt fått uppgifter från nyskiftesbyar. Sju stycken har ingen direkt erfarenhet.

I Ytterjeppo har fem stycken personlig erfarenhet av nummer-skifte. Erfarenheterna av nyskiften kommer närmast från Forsby-Kyrkoby (9), Vörå (3) och Markby (3).

I Vestersund har åtta stycken hört om föregående nyskifte från föräldrar och andra äldre personer. De egna erfarenheterna av nyskiften kommer främst från Larsmo (4). Av Kyrkobyborna har fyra haft ägor med i nyskiftet i Bennäs-Lövö.

Fyra av de intervjuade har fungerat som godemän eller sysslomän vid förrättningar, dock inte vid nyskiften. Ytterligare fyra har skött praktiska arbeten i samband med nyskiften och andra förrättningar. Fem stycken uppger att de studerat lantmäterilagstiftningen närmare.

Erfarenheterna från avslutade och pågående nyskiften är vanligen att de drar ut på tiden. En del av de som har haft med enstaka ägor säger att de inte haft någon direkt nytta men ändå hamnade att betala. Några av de intervjuade har dock fått en positiv uppfattning och har även fått rekommendationer av folk som själva varit med i nyskiften.

4.4.2.2 Händelser i inledningsskedet

a. Vetskap om förrättningen

Kyrkoby-Vestersund:

I Vestersund aktualiserades nyskiftet först av staden på byns s.k. majmöte. Övriga deltagande markägare var dock inte intresserade. Många uppger att det var en överraskning för dem att staden faktiskt ansökte, eftersom den var medveten om att de flesta motsatte sig ett nyskifte. Några menar dock att ansökan var väntad, och att de förstått stadens avsikter redan när den aktivt gick in för att köpa upp spridda skogsskiften i byn. Två sakägare uppger att de fått kännedom via stadens anställda.

Kyrkobyborna verkar i allmänhet att ha haft mindre förningar om stadens avsikter än Vestersundsborna. Tio av Kyrkoby- och Vestersundsborna uppger att de fick kännedom om nyskiftet först när sammanträdet kungjordes i tidningar.

Ytterjeppo:

I Ytterjeppo tog det länge från att ansökan inlämnats tills någon fick kännedom om nyskiftet. Två markägare säger att de fått antydningar från lantmäteribyråns personal eller från ansökanden. Elva hade hört rykten som varit i omlopp, men de flesta säger att de inte velat tro på dem, eftersom ingen kunnat bekräfta något. Sakägare som är bosatta utanför byn har vanligen inte haft någon förning om nyskiftet, utan fått kännedom först vid kungörelsen.

Några säger att de blev förvånade när de fick reda på varifrån ansökan kommit. Detta klarnade först när man börjat samla in namn emot nyskiftesförrättningen.

b. Information från förrättningsingenjören

Allmänt:

Alla intervjuade sakägare har varit närvarande vid minst ett förrättningssammanträde. Majoriteten har varit med vid båda förrättningssammanträdena samt vid JD:s sammanträde. Jordbrukarna har varit mera aktiva än övriga grupper.

Den information som gavs vid förrättningsammansammanträdena uppfattades av 10 som tillräcklig eller saklig, av 23 som vinklad eller ensidig och av nio som otillräcklig eller bristfällig; *Det informerades nog, men ingen notis togs om våra åsikter.* Två anser att det var för mycket information medan två anser att den var helt korrekt. Många uppger att de ställde sig kritiska till informationen och i första hand ville stoppa nyskiftet. Många kritiserar informationen för att den innebar överdrivande av fördelarna och förtigande av nackdelarna med nyskifte. Fem har kommenterat svagheter i de experimentskiften som förevisats vid sammanträdena.

Eftersom det redan har gått fyra år sedan begynnelse-sammanträden säger många av de intervjuade att det är svårt att dra sig till minnes exakt vad som behandlades.

Kyrkoby-Vestersund:

I Kyrkoby-Vestersund anser fyra att de fick otillräcklig information om själva förrättningsförfarandet. Elva är skeptiska till de nytto-kostnadsberäkningar som redovisades och tre till den behandlingstid för nyskiftet, som uppgetts vid sammanträdena.

Tre menar att informationen inte gick fram eftersom förrättningsingenjören hela tiden blev avbruten när han skulle förklara. Alla hade inte heller möjlighet att se de kartor som fanns framlagda, vilket för vissa ledde till oklarheter gällande nyskiftesområdets utsträckning. Fyra av de intervjuade tyckte att de inte heller fått någon uppfattning om den slutliga kostnaden för deras egen del. Fem irriterades av att det experimentskifte som framlagts verkade att favorisera staden, medan andra skulle få sina ägor lagda i flera skiften än tidigare.

Ingen av de intervjuade försökte att påverka nyskiftets innehåll eller tidsplan, utan motsatte sig direkt nyskifte.

Ytterjeppo:

I Ytterjeppo upplevde tre sammanträdet som *dikterande av lagar*. Sju påpekar det som en brist att det inte i tid informerades om att de markägare som motsatte sig nyskifte måste anmäla om missnöje vid förrättningsammansammanträdet. Därför hann många avlägsna sig från sammanträdet innan det blev aktuellt att skriva på besvärslistan. Fyra påpekar brister i experimentskiftet.

Några försökte vid sammanträden framföra förslag om att begränsa nyskiftet till ett nummerskifte. Någon hävdade också att det skulle vara bättre att vänta några år med inledandet av nyskiftet. Majoriteten uppger dock att de direkt motsatte sig, och att de inte såg någon möjlighet att påverka.

4.4.2.3 Ställningstagande

Allmänt:

De markägare som intervjuats har till största delen ställt sig negativa (22) eller avvaktande (12) till nyskiftet, men även två förespråkare har intervjuats. Fem har inte tagit ställning. Resonemangen i de båda byarna påminner om varandra, men p.g.a. nyskiftenas olika karaktär förekommer också stora skillnader i argumenten. I båda byarna är man kritiska mot nytto-kostnadsberäkningarna, och nämner många exempel på hur nyttan övervärderats.

Nytta:

I Kyrkoby-Vestersund ifrågasätts om nyskiftet överhuvudtaget kan förbättra situationen för den enskilde markägaren (11). Nyskifte uppfattas främst som ett medel för att förbättra lantbrukets möjligheter (5), och inom området finns endast små arealer åkermark. Ingen har någon nämnvärd inkomst från skogen (8). Däremot är många rädda att förlora mark med specialvärden som grustäkt eller som tomtmark (8). Elva befarar att staden på något sätt kommer att utnyttja sin position som dominerande markägare.

Betydelsen av nyskiftet anses vara marginell. Bl.a. ger man följande motiveringar:

1. Vägförbindelserna är mestadels goda. Dikning har gjorts på nästan alla våtmarker. Endast marginella områden med produktiv skogsmark ligger på längre avstånd än 1 km från väg. (10)
2. Den totala tillväxten kan inte påverkas nämnvärt eftersom området till stor del består av berg och mossar. (8)
3. De flesta delägarna har nu endast ett sammanhängande, långsmalt skifte, vilket vid nyskifte skulle splittras i flera separata skiften. (5)
4. Nuvarande delningssätt är rättvist, eftersom alla har del i så väl bättre som sämre mark. (4)
5. Vestersund har nyligen genomgått nyskifte. (4)

Den nytta som privata markägare ser med ett nyskifte är närmast att det finns möjlighet att därvid utföra klyvningar på lägenheter som ägs gemensamt.

I Ytterjeppo upplevs nyskiftet som onödigt på stora delar av byns område. Motiveringarna är bl.a. följande:

1. Ägoförhållandena är mestadels klara. De flesta hemman har genomgått nummerskifte. (8)
2. Rationalisering av åkermark sker naturligt genom att brukare som upphör med produktionen säljer eller arrenderar åkermark till grannar. Brukarnas åldersstruktur bidrar till utvecklingen. (5)
3. Största delen av skogsskiftena är så breda att de kan brukas rationellt med dagens metoder. (6)
4. För övriga förbättringsåtgärder kan erhållas stöd även utan nyskifte. (6)

Enskilda markägare i Ytterjeppo motsätter sig nyskifte också därför att de anser att deras egna ägor är i skick, och således inte vill riskera att köpa hemmanet på nytt genom att betala andras förbättringar. Motiveringarna är bl.a. följande:

1. Vissa markägare har aktivt gått in för tilläggsköp för att skapa enhetligare ägor. Lägenhets- och figurindelningen är således missvisande. (4)
2. Täckdikning och vägbyggen har utförts på egen bekostnad. (5)
3. Den egna skogen har sparats för framtiden, medan grannarnas avverkats. (4)

De två som förespråkar nyskifte påpekar bl.a. följande saker:

1. I byn förekommer oklara ägoförhållanden, splittrade och oändamålsenliga ägor och dåliga vägförbindelser, vilka bara kan åtgärdas genom nyskifte.
2. Ett nyskifte har en sysselsättande effekt också för andra än lantmätare och kan inverka stimulerande på byn i stort.

Även andra än de direkta förespråkarna hävdar att gemensamma åtgärder behövs åtminstone gällande vägar och dikning.

Kostnader:

I Kyrkoby-Vestersund nämner sju kostnaden som argument. Kostnaderna kvarstår till stor del som slutlig utgift för staten. Två påpekar dock att skifteskostnaden ändå ska betalas indirekt genom skatter, och således i alla fall kommer att belasta privatpersoner.

I Ytterjeppo spelar kostnaden en betydande roll (14). Eftersom nyskiftet innefattar många slag av åtgärder blir den slutliga kostnaden betydande åtminstone för yrkesjordbrukare. Detta i samverkan med de osäkra konjunkturerna inom lantbruket (10) är en viktig förklaring till motståndet inom jordbrukarkåren. Även den låga inflationen (4) kommer att inverka på de slutliga kostnaderna för markägarna.

Skogen:

I båda byarna påpekas att arbetet i skogen sker på lång sikt och att skogen är förknippad med ett stort känslvärde. Ett nyskifte leder i allmänhet till överstora avverkningar och försummande av övriga skogsförbättringsåtgärder. Ingen markägare hinner få någon nytta av kalytor, som han kan bli tvungen att ta emot i samband med ett nyskifte.

Man ifrågasätter möjligheten att med hjälp av gradering och värdering konstatera alla värdeskillnader som förekommer i skogen (10). Bl.a. anser man att skogsvårdsåtgärder som röjning och mindre gallringar blir ointressanta, eftersom de inte beaktas i tillräckligt hög grad vid värderingen (5).

I Vestersund påpekas att en stor del av skogen har avverkats under senare tid, varför ingen omfattande virkesförsäljning kommer att bli aktuell inom nära framtid. Det anses också som ett missförhållande att nyskiftet följer bara 60 år efter att föregående nyskifte avslutades, medan skogens omloppstid är 100 år (4). Dikningen och beståndsfigurerna följer nuvarande skiftesindelning, och ett nyskifte skulle således medföra ett ökat antal beståndsfigurer per lägenhet och svårigheter för den inre trafiken på lägenheterna (5).

Framtidsosäkerhet:

De låga virkespriserna har gjort att man för tillfället inte ser några större värden i skogen (8). Gällande prisutvecklingen är man inte heller optimistisk. I Ytterjeppo har konjunkturerna inom lantbruket stor betydelse (10). Huvudnäringarna är svinfarming samt odling av foderspannmål. Dessas fortsatta lönsamhet är ifrågasatt med tanke på vad ett EU-medlemskap och omsvängningar i den egna lantbrukspolitiken kan föra med sig (8). Pälsdjursfarming har länge varit ett komplement till lantbruket. Den upplever just nu ett uppsving, men betydelsen för byn i stort har reducerats. Nu återstår bara ca en tredjedel av det ursprungliga antalet farmer, och därav ingen egentlig storfarm (4).

Sociala faktorer:

På båda områdena anser man sig vara förbigångna av ansökanden och överkörda av myndigheterna, samt att motståndet just därför sitter hårt i (3). Det påpekas också att ett nyskifte ofta förorsakar stridigheter som åstadkommer splittring i byn (11). Det stora motståndet i begynnelseskedet har bäddat för fortsatta konflikter.

I Vestersund nämner sex orättvisor, som uppstod vid föregående nyskifte. Åtta talar om hur staden handlat i tidigare markärenden där övriga markägare helt enkelt körts över. Misstänksamheten gentemot staden är således stark.

I Ytterjeppo är man mycket rädd om den byanda som man lyckats skapa. Två hävdar t.o.m. att motståndet mot nyskiftet bidragit till att ena byn.

4.4.2.4 Myndigheternas handlande

Ansökan och opinion:

I regel anser de intervjuade att det borde vara flera ansökande eller att ansökanden borde rådgöra med övriga berörda innan anhängan om nyskifte lämnas in (36/41). Alla är medvetna om att en enskild markägare enligt lagen har möjlighet att starta nyskifte, men 32 anser att det borde finnas en större opinion för att starta nyskifte än det varit i dessa förrättningar. Sju stycken anser att 25-33% av markägarna räcker, medan nio tycker att avgörandet borde ske genom majoritetsbeslut. Fyra anser att opinionen saknar betydelse ifall det annars är befogat, medan 18 bara konstaterar att det borde ha varit fler bakom ansökan.

Gällande opinionen medger man i Kyrkoby-Vestersund att stadens ställning är stark, men att den i alla fall borde ha haft ett visst bifall från övriga markägare för att få igång nyskiftet (12). Man förhåller sig också starkt kritisk till bakgrunden för stadens ansökan. Tre påpekar att staden ägnat sig åt markspekulation med skattemedel, och nu delvis på övriga markägars bekostnad försöker sammanslå sina splittrade skiften.

I Ytterjeppo anser man i regel att en större opinion skulle ha räckt för att starta ett nyskifte. Bland yrkesjordbrukarna poängterar tre att de som ansöker borde vara *riktiga bönder*, eftersom böndernas levnadsvillkor påverkas mest av nyskiftet. Man kritiserar också att nyskiftet *hemlighölls* så länge efter att ansökan inlämnats.

Nyskiftesområdets begränsning:

De flesta markägare säger att de inte tagit någon ställning till områdets begränsning eftersom de motsätter sig nyskifte överhuvudtaget.

I Kyrkoby-Vestersund anser de flesta som yttrar sin åsikt att nyskiftesområdet skall begränsas till minsta möjliga, eftersom det finns *mycket lite mark som egentligen går att skifta* (5). Man anser det vara i sin ordning att marken närmare stan och vid stränderna lämnats utanför, eftersom den antas kunna ha svåruppskattade specialvärden. Fyra hävdar att t.ex. grusområdet, farmområdet och markerna kring Fäboda måste återlämnas till sina tidigare ägare och därför låser stora delar av nyskiftesområdet. Därtill förekommer diverse åsikter om huruvida vissa skiften borde ha utelämnats eller stadens angränsande skiften tagits med.

I Ytterjeppo anses delningen av byn enligt JD:s utslag vara en dålig lösning (12), eftersom nästan alla sakägare fortfarande finns kvar med åtminstone något skifte, och möjligheterna att förbättra vissas ägor samtidigt har minskat. En vanlig åsikt är att nyskiftet från början borde ha begränsats till de områden *där det behövs d.v.s.* till ett nummerskifte på Draka hemman (12).

Lantmäteriverkets handlande:

Mycket kritik har uttalats gällande förrättningsingenjörens uttalanden och information. Femton kritiserar lantmätarna för att ha varit ute i egna intressen och konstaterar att de har möjlighet att skaffa sig själva arbete med lagens medel. Elva erkänner att *de har sitt jobb att sköta* och måste vara rädd om sina arbetsplatser liksom alla andra. Många av de intervjuade upplever att förrättningsingenjören inte är neutral, fastän det är svårt att påvisa. Tretton av markägarna anser att han driver ansökandens sak och elva att han inte lyssnar på övriga berörda.

Sju uppger att de blivit besvikna på godemännen. De anser att godemännens uppgift borde vara att hävda markägarnas intressen gentemot förrättningsingenjören. Fyra av de intervjuade har ifrågasatt varför godemän överhuvudtaget skall vara med om de inte vågar säga emot ingenjören. I Vestersund ifrågasätter två huruvida godemännen, vilka kom från inlandet, kände till de avvikande terräng- och växtlighetsförhållandena i kustbyn.

Lantmäterstyrelsen anses inte heller vara helt opartisk, för lantmätare håller ihop liksom andra yrkesgrupper (9). Tio kritiserar lantmäteristyrelsens utlåtande, bl.a. eftersom det upprepar missuppfattningar som markägarna i sina besvärsskrifter redan har försökt att förklara. Fem konstaterar att det vore önskvärt med en helt opartisk instans, men att det är svårt att hitta en sådan.

Domstolarnas avgöranden:

Förtroendet för domstolsväsendet är i allmänhet större än för lantmäteriverket. Markägarna upplever att de har haft större möjligheter att göra sig hörda och påverka besluten i JD. Dock har det förekommit oklarheter också kring domstolsbehandlingarna. Elva har konstaterat att förfarandet säkert är juridiskt vattentätt, men att det ändå inte känns rättvist.

I Kyrkoby-Vestersund förekommer inga negativa anmärkningar angående JD. Den gav markägarna tid att göra uträkningar för att bemöta förrättningsmännens kalkyler, gav sig tid att lyssna på sakägarnas uttalanden och bekantade sig med förrättningsområdet på ort och ställe (5). Motiveringarna för JD:s beslut gick mycket i linje med markägarnas förslag till lösning av problemen (4).

Däremot är 15 i Kyrkoby-Vestersund kritiska till hur behandlingen i HD har gått till. Behandlingen har skett på basen av stadens besvärsskrift och utlåtanden från förrättningsingenjören och lantmäteristyrelsen. En kungörelse har funnits uppsatt, men under dunkla omständigheter, varför den inte observerats av någon av de berörda markägarna. Tolv markägare anser att de borde ha fått ta del av besvärsskriften och bemötandet. Tre anser att HD blivit förledd genom att den erhållit endast inlagor som varit positiva till nyskiftet medan den massiva motståndaropinionen inte alls kommit till tals.

I Ytterjeppo är 16 av de intervjuade negativa till JD, eftersom de upplever att beslutet att dela byn fattades bakom ryggen på markägarna. Tolv är kritiska till att det nya alternativet grundade sig på för markägarna helt främmande kalkyler. Tre menar att de knappast skulle ha kunnat påverka beslutet, men att det nya alternativet ändå borde ha presenterats för markägarna innan det fastslogs. Fyra anser att JD försökt splittra byn, medan två anser det vara ett försök till kompromiss. Tre hävdar att JD samarbetar med lantmäteriverket.

När intervjuuserien genomfördes hade HD fortfarande inte avgjort frågan om nyskiftet i Ytterjeppo. Efter avgörandet i Kyrkoby-Vestersund har man blivit allt mera osäker på rättssystemets funktion, frågat *vem som egentligen sitter i HD* och befarat att ett nyskiftesbeslut kan bli prejudice-rande. Fyra påpekade att beslutet dröjer länge och två hoppades att det betyder att HD tänker över frågan ordentligt.

Tolkning av opinionen:

Namninsamlingar mot nyskiftet gjordes i båda byarna i ett tidigt skede. Markägarna hävdar att förrättningsingenjören försökt ge en för positiv bild av opinionsläget, när han i utlåtandet till HD gällande Ytterjeppo hävdade att *bara 70 av 200 markägare motsatt sig nyskifte*. Sju Ytterjeppobor har kommenterat att de som lämnade andra sammanträdet utan att veta om att de borde skriva på någon besvärslista betraktades som "för" nyskiftet. Även markägare med marginellt innehav, som inte befattat sig med nyskiftet, har alltså tolkats som positiva. Två konstaterar att det visserligen heter; "Den som tiger han samtycker", men att en outtalad åsikt ändå borde vara varken ja eller nej.

4.4.2.5 Alternativ till nyskiftet

a) Tidpunkten

Åsikterna om tidpunktens lämplighet utgår antingen från konjunkturerna, behovet av åtgärder eller från synen på förrättningsens nödvändighet.

Kyrkoby-Vestersund:

I Vestersund påpekar fem att nyskifte varit relativt nyligen. Två beklagar att det skiftades så dåligt, men andra försvarar skiftesformen med att lösningen var den rättvisaste vid den tidpunkten. Två anser att det är synd att nyskiftet blivit aktuellt först nu, när vägbyggen redan till stor del är utförda och dikningar av skog och mossar gjorts t.o.m. mera än nödvändigt. Dessa förbättringsåtgärder var dock nödvändiga när de en gång utfördes (4).

Åtta är pessimistiska gällande skogen p.g.a. de låga virkespriserna. Konjunkturerna inom lantbruket nämns inte i denna fråga, eftersom området omfattar ganska små åkerarealer.

Fyra säger att inget behov av nyskifte skulle ha uppstått ifall staden inte skulle ha köpt upp spridda skogsskiften, utan i stället låtit dem gå till rågrannar. Behovet av förrättningar ökar dock med tiden, eftersom dödsbonas andel i markägandet ökar (2). Ifall staden fortsätter med sin nuvarande markpolitik så skulle ett nyskifte som utförs nu snabbt bli inaktuellt (2).

Ytterjeppo:

I Ytterjeppo säger sju att nyskiftet kommer för sent, fem att det är bättre att vänta, åtta att det är olämpligt i dagens läge och två att tidpunkten saknar betydelse. Framför allt jordbrukarna anser att tidpunkten för nyskifte just nu är synnerligen olämplig. Motiveringarna är följande:

1. Hela jordbrukets framtid är osäker ifall vi går med i EU (10).
2. Svår brytningstid också i andra fall, ingen vill skuldsätta sig (5).
3. Många äldre jordbrukare kommer att upphöra med produktionen inom de närmaste åren, och få ha någon som övertar (6).
4. Om nyskifte påbörjas idag och pågår länge kommer det att vara inaktuellt när det avslutats (4).

Tolv hävdar att behovet har varit större tidigare. Motiveringarna och åsikterna om den lämpliga tidpunkten går dock isär. Fyra av de aktiva brukarna menar att de åtminstone inte skulle ha motsatt sig ifall nyskiftet blivit aktuellt tidigare, men två kommer samtidigt med reservationen att det var tur att det inte blev av, för då hade det med stor säkerhet pågått fortfarande. En markägare hävdade att om ett nyskifte skulle ha blivit färdigt 1990 skulle det behövas ett nytt om fem år.

Motiveringarna för att nyskifte borde ha varit tidigare är bl.a. följande:

1. Nyskiftet borde ha gjorts på 60-talet i samband med att skogsdikning och byggande av skogsvägar inleddes i större skala (4).
2. Nyskiftet borde ha gjorts på 70-talet när många investerade och byggde nytt. Då fanns det många lantbrukslägenheter i byn och det skulle ha varit möjligt att använda utflyttningar (4).
3. I början av 80-talet hade jordbruket sina bästa år. Då skulle det ha varit lättare att få en opinion bakom nyskiftet (8).

Jordbrukarnas inställning av idag kan sammanfattas på följande sätt: Vänta några år tills vi sett vad EG innebär och om jordbruket kan anpassa sig. Kör sedan igång ett nyskifte med de jordbrukare som finns kvar, ifall det då finns ett behov.

b. Lämpligare metoderAllmänt:

Över huvudtaget vill markägarna hålla kostnaderna nere och begränsa skiftandet till nödvändiga områden och åtgärder. Man vill också i större utsträckning själv behålla beslutanderätten över sin egen mark. Synen på olika samarbetsformer varierar beroende på plats och erfarenheter.

Alternativa förrättningar och åtgärder:

I Kyrkoby-Vestersund framhåller 16 frivilliga köp och byten med staden som ett starkt alternativ. Även samfällda områden skulle kunna tas med i bytena (3). Fem av de intervjuade i Vestersund har redan gjort bytesaffärer på områden närmare stan, och anser att det skulle vara en god lösning också för skogen. Även övriga uppger att de skulle vara villiga till markförsäljning eller byten *ifall staden är villig att betala*. Fem hävdar att denna lösning bara har strandat på stadens ovilja, emedan staden länge siktat in sig på nyskifte. Staden kommer i alla fall att bli tvungen att göra markaffärer med privata markägare, eftersom nyskiftet bara täcker en del av byn.

I Ytterjeppo är man främst negativ till omskiftning av skogen. Två hävdar att en omskiftning av enbart åkermarken skulle ge snabbare resultat och vara mera ekonomiskt lönsam. Ståndpunkten att *odlingsmarken skiftar sig själv* får stöd av sex markägare; De jordbrukare som fortsätter rationaliserar efter hand sina ägor genom köp och arrenden från grannar, vilka upphört med produktionen. Åldersstrukturen bland jordbrukarna bidrar till den här utvecklingen. Denna process kan vid behov kompletteras med ägobyten.

Fyra påpekar på basen av egna goda erfarenheter att statens jorddispositionsverksamhet är ett bra medel för att göra storleksrationaliseringar. Med staten som mellanhand uppstår inte missnöje mellan enskilda markägare, utan alla erhåller mark på fastslagna villkor.

Gällande skogen ställer man sig positiv till vägbyggen och istandsättning av vissa diken. Nya vägar som byggs tvärs över nuvarande skiften skulle ge god åtkomlighet. Två hävdar att om det inte blir nyskifte så måste åtminstone servituter stiftas, så att man kan komma åt skogsskiften. Åtgärder man ställer sig mera avvisande till är omfördelning av skogen, nydikning av odikade våtmarker och större nyodlingsprojekt.

Nummerskifte:

I Ytterjeppo vill 12 av de intervjuade begränsa nyskiftet till ett nummerskifte på Draka. Motiveringarna för en dylik lösning är bl.a. följande:

1. Den ansökandes ägor ligger huvudsakligen på Draka.
2. Ägoförhållandena på Draka är oklara och måste hur som helst redas upp.
3. Andra hemman har redan genomgått motsvarande nummerskiften.
4. Närliggande ägor kan vid behov tas med i ägobyten.

De som äger enskilda skiften eller mindre arealer på Draka ställer sig i allmänhet positiva till ett nummerskifte. Tre större markägare, som är bosatta på Draka, förhåller sig däremot negativa till ett nummerskifte, trots att deras åsikter om nyskifte i övrigt varierar.

Deras motiveringar mot nummerskiftet är följande:

1. Ett nummerskifte är för dyrt för enskilda markägare i förhållande till nyttan, eftersom det inte går att erhålla statligt stöd som motsvarar nyskiftets.
2. Nummerskifte kan visserligen klarlägga hemmanets ägoförhållanden, men inte nämnvärt rationalisera ägostrukturen.
3. Andra hemman och byar har mellanliggande ägor, som förhindrar rationell skiftesläggning och försvårar transporterna.
4. Vägbyggen och dikning går inte att utföra effektivt inom ett enda hemman.

Två har åsikten att ägoförhållanden först borde redas upp på de mest oklara områdena. Sedan kunde ett mera omfattande nyskifte utföras relativt snabbt, ifall det finns behov. Grundtanken är att ingen ska tvingas vänta på eller betala för åtgärder som inte förbättrar något för hans egen del.

Gemensam avverkning och försäljning:

Gemensamma avverkningar och försäljningar har förekommit inom båda områdena. Markägarnas personliga inställning till samverkansformerna varierar beroende på erfarenheter från de projekt man deltagit i. Framför allt är det grannarnas sätt att sköta avverkningar som inverkar. Till gemensamma avverkningar är fem positiva och 18 negativa. Till samförsäljning är däremot 11 positiva och bara fyra negativa.

Följande argument har getts till förmån för gemensamma avverkningar och försäljning:

1. Samförsäljning har gett bättre priser (6).
2. Utkörningen kan skötas effektivare (3).
3. Passiva markägare kan lockas med (2).
4. Smala skiftesändar vid "Punkten" i Kyrkoby kan brukas rationellt (4).

Följande hinder och negativa erfarenheter har nämnts:

1. Alla markägare är inte villiga att avverka eller sälja vid samma tidpunkt (11).
2. Vissa markägare vill hugga själva, andra bryr sig inte om skogen (5).
3. Markägarna föredrar att sälja till olika uppköpare enligt gammal vana (3).
4. Det är svårt att hålla de olika delägarnas virke åtskiljt vid utkörningen (2).
5. Prisiväxlingarna har ätit upp skillnaden i enhetspris. Stora partier är mera lönsamma för köparen än för säljaren (3).

4.4.2.6 Utveckling av skiftesförfarande

a. Behandlingstiden

De intervjuade markägarna uppfattar nyskiftet som en utdragen och ineffektiv process (11). Det förhindrar privata initiativ till förbättringar (8) och förorsakar långvariga slitningar mellan markägarna (6). Lantmäteriverket anses tidvis bedriva "uttröttningstaktik" för att få markägare samarbetsvilliga, eller avsiktligt dra ut på arbetet för att hålla sig med sysselsättning (4). Besvär och domstolsbehandlingar drar ut på tiden (8). Fem påpekar att de fått för optimistisk information om behandlingstiden.

Femton säger att det skulle vara bättre om nyskiftet gick snabbare. Idag finns det goda tekniska förutsättningar för ett snabbt genomförande (8). Andra medel för att påskynda behandlingen skulle vara minskning av byråkratin (3) och snabbare domstolsbehandlingar (3). Det skulle vara viktigt att marköverlåtelse o.dyl. kom fram i ett tidigt skede i behandlingen (3) samt att streck skulle dras när nya ärenden som tillkommer inte längre ska tas med i nyskiftet (1).

Sex ser det som avgörande att nyskiftet genomförs i en god anda. Enskilda markägare ska inte avsiktligt kunna bromsa behandlingen. Man nämner exempel på nyskiften som gått snabbt när alla varit villiga till samarbete.

Fem av de intervjuade anser att ett nyskifte inte heller får gå allt för fort. Besvärsmöjligheter behövs när det är befogat för att trygga enskilda markägares intressen och hindra att någon blir "överkörd". En markägare påpekar dessutom att dröjsmål i slutskedet gynnar markägarna genom att återbetalningen av lånen skjuts framåt.

I Kyrkoby-Vestersund säger fem av åtta som nämnt behandlingstiden att ett så litet nyskifte borde gå på omkring fem år och inte få ta över tio. Två hävdar att det borde gå på tre år. Fem befarar att besvär kommer att dra ut på tiden eftersom förrättningen inletts under stridiga former. Tre anser att en enig och samarbetsvillig markägarkår är grundförutsättning för snabbt genomförande och gott slutresultat.

I Ytterjeppo påpekas att nyskiftet i Forsby-Kyrkoby som pågick i 32 år var föråldrat redan när det blev färdigt (3). De som nämner behandlingstiden hävdar att ett nyskifte för att hinna vara till någon nytta borde kunna skötas inom 10 år (5/6). När strukturomvandlingen inom lantbruket sker snabbt är det viktigt att nyskiftet kan hålla jämna steg.

b. Vad borde beaktas?

De intervjuade har främst nämnt specialvärden och särskilda intressen kring marken. Dessutom har det getts särskilda råd om hur vissa områden lämpligen borde skiftas. Åtta markägare har i detta sammanhang nämnt naturobjekt eller kulturminnen, vilka behandlas närmare under fråga nr 9.

Kyrkoby-Vestersund:

I Vestersund talar åtta om grusområdet vid Lussilundsvägen. På några skiften har redan allt grus tagits bort, medan andra tills vidare lämnats helt orörda. Grusförekomsterna är svåra att värdera, eftersom man inte vet vilket deras värde kommer att vara i framtiden. Som jämförelse nämns att områdets specialvärde inte alls beaktades vid förra nyskiftet. Det är orimligt att någon tvingas att avstå en orörd grusfyndighet, liksom att någon blir tvungen att genom likvid inlösa ett grusområde.

Bild 3. Vid Lussilundsvägen i Vestersund finns ett omfattande grustäktområde.

Nio nämner byggnads- och tomtfrågor. Fyra påpekar värdet hos bergområden där det redan har byggts sommarstugor. Områden längs vägar antas på sikt få betydelse som tomtmark. Det samma gäller övriga områden nära staden. Nyskiftesområdet gränsar ställvis till stadsplanerade småhusområden. Alla initiativ till planering ligger hos staden, som långt bestämmer var och om någonting byggs. Planer på t.ex förbättring eller nydragning av Fäbodavägen bör beaktas.

Gällande den kommande skiftesläggningen poängteras följande:

1. Stadens ägor får inte utläggas på sådant sätt att den privata marken splittras. Detta skulle kunna försvåra bl.a. jakten (4).
2. För minsta antal skogsfigurer per skifte bör undvikas att nya skiften läggs ut tvärs över de gamla (6).
3. Diken som grävts längs råar förorsakar problem för den inre trafiken om de hamnar tvärs över skiftena. Befintliga diken bör utnyttjas så långt som möjligt för nya råar. Kilar och smala strimlor mellan råar och diken skall undvikas (4).

Fem påpekar skogsvården som betydelsefull. Skillnader i befintlig dikning och återstående dikningsskulder bör också beaktas i skiftet (3). Området har betydelse för rekreation p.g.a. sin speciella landskapskaraktär (3). Skogsvägarna trafikeras t.ex. tidvis mera av fågelskådare och bärplockare än av markägarna själva. Fyra nämner att jordbrukets möjligheter att fortsätta ostört borde tryggas.

Ytterjeppo:

I Ytterjeppo finns inte lika klara genomgående linjer. Tolv nämner att jord och skogsbruket är viktigast, yrkesjordbrukarna betonar jordbruket. Fyra påpekar att egentliga specialvärden i form av t.ex. stränder helt saknas. Sju talar om pälsdjursfarmning, men betvivlar att det skulle finnas behov av särskilda farmområden. Farmningen har minskat och kan skötas på privata marker. Ingen tror att någon större industrietablering skulle kunna ske i byn inom nära framtid. Åstränderna borde dock beaktas och t.ex. farmer så småningom flyttas bort.

Två nämner att byaplanering i form av delgeneralplan kunde utföras i samband med nyskiftet. Motsvarande planer har redan uppgjorts i flera andra byar i kommunen. Fem hävdar att byggande sker i liten skala och att det inte är befogat med någon övergripande planering. Bymiljön bör bevaras genom att t.ex. undvika utflyttningar.

Eftersom byn genomskärs av flera större vägar anser tre att trafikplaneringen är viktig. Framtida vägprojekt bör om möjligt beaktas i skiftesläggningen. Frågan om ändring av trafikfarliga väganslutningar är också aktuell.

Bild 4. Korsning vid riksväg 8 på östra sidan.

Gällande åkermarken påpekas följande saker:

1. Beakta åkerns läge i förhållande till odlingsområdets kanter (2).
2. Beakta skillnader i täckdikningens kvalitet (3).
3. Ge ekologisk odling möjlighet att fortsätta oavbrutet (1).
4. Fördela åstränder med tanke på eventuella skyddsbestämmelser i framtiden (2).

Gällande skogsmarken påpekas följande saker:

1. Välformade skiften i utkanten av området bör inte ändras (2).
2. Befintliga skogsfigurer bör inte splittras mera än nödvändigt (2).
3. Det är viktigare att skiften följer naturliga gränser än att de har bra form på kartan (3).
4. Alla bör ges skogsbestånd som motsvarar det nuvarande för att undvika stora likvider (3).
5. Grusområde vid Korukangan-Bredkangan ges tillbaka åt tidigare ägare (3).

4.4.2.7 Markägarnas ställning

I allmänhet är markägarna pessimistiska till sina möjligheter att påverka och delta i behandlingen. Detta motiveras främst med de dåliga erfarenheter, som de fått hittills i förrättningen. Framför allt i Kyrkoby-Vestersund resonerar många som om spelet vore förlorat i och med att HD avgav domslut om nyskiftet. Å andra sidan finns det också klara förslag till hur markägarnas ställning kan förbättras.

a. Information till markägarna

Det främsta problemet är att informationen på sammanträden inte går fram (10). Detta beror delvis på att många inte överhuvudtaget är intresserade, eftersom de redan från början motsätter sig förrättningen. Intresset gäller närmast besvärmöjligheter och hur man skall kunna stoppa eller förhåla behandlingen (4). Dethär ses som ett problem med tanke på den fortsatta behandlingen.

Gällande informationen vid sammanträden betonas att förrättningsingenjören bör vara öppen och saklig (11). En god kontakt mellan förrättningsmän och sakägare underlättar förmedlingen av information (4). Språkbruket skall vara enkelt och juridiska termer undvikas eller förklaras (2).

Det finns många ideer om hur informationen kunde utökas vid sidan om sammanträdena. Dessa skulle minska behovet av förklaringar vid sammanträden och eliminera många missförstånd. Förslagen är bl.a. följande:

1. Information om ärendena skickas skriftligen ut till markägarna före sammanträden. Detta skulle leda till mera genomtänkta uttalanden och spara tid och förargelse vid sammanträden (11).
2. Mera direkt kontakt kan ordnas med markägarna (10).
3. Mera information kan ges i smågrupper (6).
4. Möjligheter ges att få svar på frågor direkt från lantmäteribyrån (5).

5. Det borde finnas flera exemplar av kartor och andra handlingar tillgängliga för markägarna att bekanta sig med vid sammanträden (4).
6. Den som inte deltagit i sammanträde bör också få meddelande om vad som behandlats och vad som kommer att ske i förrättningen (3).
7. Sysslomännens roll som informationsförmedlare kan utvecklas (2).
8. Mera detaljinformation ges via tidningspressen (2).

Missförstånd och osäkerhet skapar förvirring och obefogat missnöje. I Ytterjeppo gick t.ex. ett rykte om att betalningen av nyskiftet skulle inledas omedelbart när förrättningen kom igång. Dylika missförstånd skulle kunna undvikas bl.a. på följande sätt:

1. Markägarna informeras skriftligen eller vid ett informationsmöte innan förrättningen påbörjas (3).
2. Gällande kostnader är markägarna mera intresserade av att få veta reella kostnadsbelopp för de egna lägenheterna än statens bidragsandelar (5).
3. "Oseriösa" experimentskiften undviks, eftersom de förorsakar oro, trots att det vid sammanträden påpekats att de endast är preliminära (4).

b. Påverkningsmöjligheter

En stor grupp hävdar att alla ska få framföra önskemål (15) och att sakliga åsikter bör beaktas (13). Åtta hävdar att det är lättare att diskutera i mindre grupper och 12 säger att förslag borde få framföras även utanför sammanträden. Sex säger att det är viktigt med personlig kontakt och gott samarbete med lantmäteriverket.

Många är pessimistiska gällande möjligheterna att göra sig hörda (11), och huruvida det alls går att låta markägarna bestämma (8). Å andra sidan har några långt utarbetade modeller för hur markägarna kunde medverka aktivt i behandlingen. Problemen kan sammanfattas i följande synpunkter:

1. Förrättningsmännen lyssnar inte på markägarna, utan tar själva sina beslut (11).
2. Vid sammanträden är det alltid den som talar högst och bäst som får sin röst hörd (9).
3. Det blir problem när markägarna känner sig förbigångna (7).
4. Många vågar inte uttala sig vid ett sammanträde där känslorna lätt blir upprörda. Även bra synpunkter blir ofta uttalade (6).
5. Det går inte att låta alla påverka, för då vill alla bara ha av den bästa marken (5).
6. När förrättningsingenjören för protokoll tappas många uttalanden bort (4).
7. Den som är missnöjd hänvisas bara till att det finns besvärsmöjligheter (2).

I Lösningmodellerna betonas framför allt vikten av enighet i markägarkåren och samarbetsförmåga från förrättningsmännen. Några är mycket optimistiska till markägarnas möjligheter att bidra till bra lösningar. Genomgående betonas att initiativ och förslag om möjligt ska komma från markägarna, eftersom det är deras förrättning det handlar om (7).

Här följer en modell för hur ett nyskifte kunde ordnas med markägarnas deltagande som den avgörande faktorn. Modellen är sammansatt av ideer och förslag från olika intervjuer.

1. När nyskifte blir aktuellt sammankallas ett möte där markägarna fritt kan diskutera behoven och vilka åtgärder som behövs. Lantmätare kan delta men behöver inte föra ordet (4).
2. Ifall det finns en tillräcklig opinion för vissa åtgärder ansöker man om ett nyskifte som omfattar dessa omstruktureringar och förbättringar (4).
3. Markägare med lokalkännedom rådfrågas i tid om t.ex. dikningsprojekt, för att spara pengar och förhindra oändamålsenliga satsningar (6).
4. Enskilda markägare får i ett tidigt skede framföra önskemål gällande t.ex. skiftesläggningen (5).
5. Grannar sammankallas t.ex. hemmansnummersvis, varvid önskemål sammanjämkas. I de fall där man inte kan komma överens avgör förrättningsmännen (5).
6. Stora delar av marken skulle kunna skiftas utan besvär och snabbt övergå i ny ägo (4).

Det finns också mera försiktiga förslag till förbättring än detta "markägarnyskifte". Dessa kan formuleras i följande punkter:

1. Markägare bör ges insyn i behandlingen i ett tidigt skede. Det är bättre att själv få ge förslag än att kritisera färdiga förslag (5).
2. En enkät som är lätt att fylla i skickas ut till markägarna och nyskiftet planeras med hänsyn till resultatet (2).
3. Markägare som inte har möjlighet att närvara vid sammanträden ges möjlighet att skriftligen anhålla om att få vissa intressen bevakade (2).
4. "Avvikande" framtidsplaner för enskilda markägare skall kunna beaktas (2).
5. Ingen ska mot sin vilja tilldelas sådan mark som någon annan önskat att få (2).

4.4.2.8 Basnäringarnas framtid

Frågan har ställts utan att direkt relatera till nyskifte eller fastighetsstruktur. Avsikten med frågan har varit att mera allmänt klarlägga stämningarna på landsbygden och vilka förhoppningar och farhågor som finns gällande basnäringarna.

a. Jord- och skogsbrukets möjligheter

Sjutton av de intervjuade är pessimistiska gällande jordbrukets framtid. Elva hävdar dock att jordbruket bör fortsätta. Åtta säger att en fortsatt självförsörjning med inhemska livsmedel är viktig, och hävdar att Finland omöjligt har råd att importera all sin mat. Framtida utvecklingsmöjligheter finns i alternativa grödor, ekologisk odling och kompletterande verksamhet, som t.ex. pälsdjursfarmning (9). Sju säger att lantbruket är beroende av bidrag och fyra hävdar att kostnaderna för lantbruket borde sjunka. Tre påpekar att missnöje finns även bland bönder i EU och två att även utvecklingen inom Östeuropa kommer att ha stor betydelse för finskt lantbruk.

Skogen kommer alltid att ha en betydelse för industrin och för landets ekonomi (23). Den är vår enda egentliga råvara och har alltid konkurrerat på världsmarknaden. Priserna på virke är dock dåliga idag (11). Virkesimport för produktion av exportvaror kan inte i längden vara lönsam med tanke på våra produktionskostnader (6). Sju betvivlar att skogen blir någon större inkomstkälla för markägarna. Virkespriserna stiger, men kommer knappast att stiga till samma nivå som på 80-talet (3). Skogens möjligheter finns i ökad satsning på kvalitetsvirke och användning av inhemska bränslen (5).

Gällande EU säger de intervjuade att det går dåligt för vårt jordbruk (8), producentpriserna sjunker (6), blir sämre kvalitet på livsmedel (5), småenheter försvinner (4), blir värst i övergångsskedet (4), skogen påverkas inte (4), omstrukturering är ändå nödvändig (4) och att det inte blir billigare för konsumenter (2).

I Kyrkoby-Vestersund spelar jordbruket redan en relativt liten roll. Närheten till konsumenter är en fördel (2). Jordbruket fortsätter i någon form, men kanske inte just här (4). Skogen ger inga stora virkesmängder (4), men har garanterad efterfrågan här utanför Schaumans grindar (5).

I Ytterjeppo är svinfarmning den dominerande näringen. Det är osäkert hur producentpriset kommer att utvecklas (8). Tre menar att större enheter har bättre förutsättningar att klara sig. Två hävdar att lantbrukare även behöver biinkomster. Tre anser att storlek inte alltid förbättrar lönsamheten och att allt inte går att automatisera.

b. Satsningar inom jord- och skogsbruk

I allmänhet förhåller sig de intervjuade tveksamma till större satsningar (22). Den som har ekonomin i skick och planerar att fortsätta bör dock vara beredd att satsa (6). Många är tveksamma till generationsväxling p.g.a. de osäkra framtidsutsikterna (4). Femton anser att man borde veta mera om framtiden för att våga sig på större satsningar. Ständigt växlande stödbestämmelser och korta arrendavtal omöjliggör en målmedveten utveckling. Tretton betonar att alla satsningar inom primärnäringsarna bör ske på lång sikt, särskilt när det gäller skogsbruket (7). Skogsvården gör den finska skogen till den mest välskyddade i världen (5). *Det enda som kan göras på kort sikt i skogen är kalavverkning.*

Två påpekar att en jordbrukare har valt en livsstil och därför inte kan resonera som en företagare. Det går inte att finansiera med lånade pengar för avkastningen räcker inte till både räntor och arbetslön (7). Andra kostnader sjunker inte heller fastän lantbrukarens inkomst sjunker (4).

4.4.2.9 Byarnas utveckling

I denna fråga har byarnas utveckling både inom och utanför det tänkta nyskiftesområdet diskuterats. Med de markägare som inte har direkt ankytning till nyskiftesbyarna har det mera varit fråga om landsbygdens utveckling i allmänhet.

a. Näringarna

Sysselsättning:

I Kyrkoby-Vestersund är det mycket liten andel av befolkningen som har arbete inom lantbruket (11). Närheten till Jakobstad har gjort att folk redan tidigt har sökt arbeten i stan (8). Ofta har arbetet varit ett komplement till jordbruket. Denna utveckling antas fortsätta och jordbrukets betydelse ytterligare minska allt eftersom staden växer ut över byn (7). Ingen nämner någon tillväxt av antalet arbetsplatser inom byn. Fyra av de aktiva jordbrukarna påpekar svårigheterna med att bedriva jordbruk i närheten av stan, bl.a. trafikproblem och förstörelse på åkrar. I gårdsgruppen Fäboda finns det förutsättningar för turistsatsningar vid sidan om kaféet och det arktiska museet Nanuk (4).

Bild 5. Arktiska museet Nanuk i Fäboda.

I Ytterjeppo har jord- och skogsbruket samt pälsdjursfarmningen i princip varit de enda näringarna (18). Med tiden har arbetspendlingen till Nykarleby och Jeppo ökat (7). Antalet aktiva bönder kommer att minska radikalt inom 10-15 år (10). Pälsdjursfarmningen har fortfarande möjligheter (11). I byn behövs nytänkande gällande näringarna (6). Ingen tror att någon större industri skulle etablera sig, men det finns möjligheter för direktförsäljning och förädling av egna produkter i liten skala (5). Vägförbindelserna är goda (10) och en satsning på turism i närheten av riksvägen är påtänkt (6). Tre anser att turistsatsningar skulle fordra en mera speciell miljö.

Service:

För Vestersund finns praktiskt taget all service inom räckhåll i Jakobstad. Därför har inte frågan ägnats någon större uppmärksamhet.

Enda servicen i Ytterjeppo är ett lågstadium för klasserna 1-4 samt en nystartad bilverkstad (14). Trots försök har det inte på senare tid lyckats med någon bybutik (7). Tidigare fanns även bank och mejeri i byn. Idag anser bara få att det finns behov av en bybutik (4). Många pendlar till Nykarleby, där de samtidigt har tillgång till annan service än den som en eventuell bybutik kan ge. I framtiden kan närservice möjligen fås genom en större servicestation vid riksvägen (3). Nu vill man framför allt slå vakt om skolan (9).

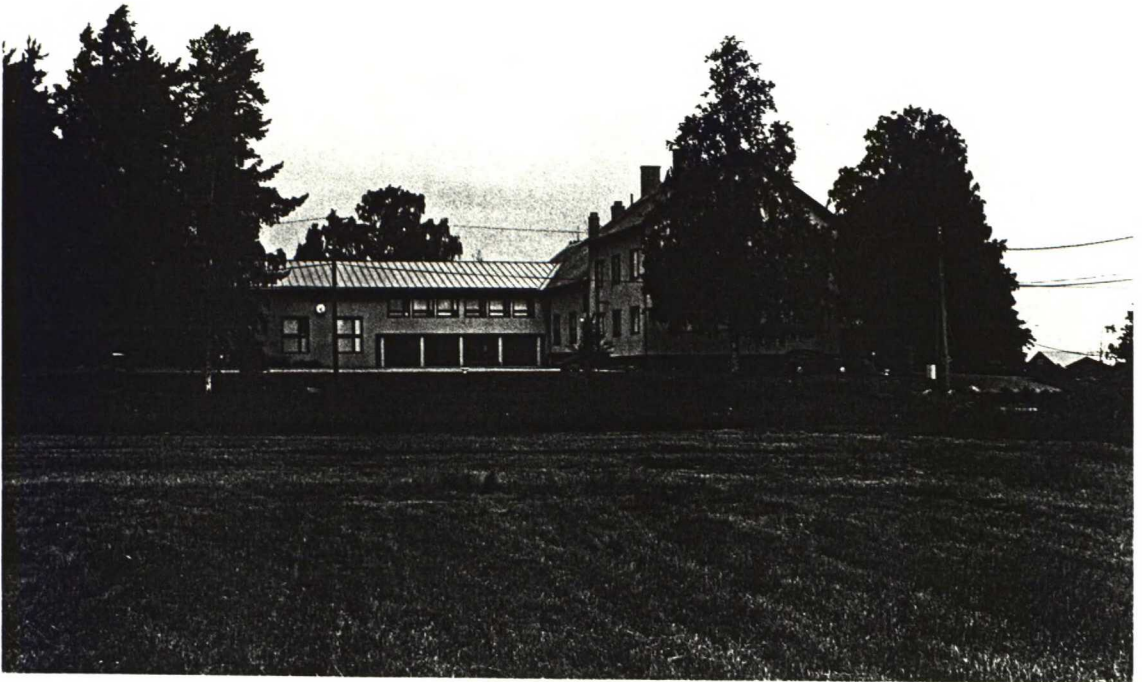

Bild 6. Ytterjeppo skola

b. MiljönBebyggelsen:

I Vestersund pågår kontinuerligt byggande av småhus, och de enhetliga gamla miljöerna har splittrats (5). Sju antar att staden i nästa utbyggnadsskede kommer att växa västerut. En del av Vestersund kommer att försvinna som by, och får i stället en karaktär av förstad (5). Längre bort från staden räknar man med en utökad glesbebyggelse (3). Stadens beslut avgör var byggandet sker (4).

I Ytterjeppo räknar man inte med någon större byggnadsverksamhet, som skulle förutsätta noggrannare planering. Befintliga byggnader kommer att förbättras och nya i någon mån att byggas (5). Lämpliga byggnadsplatser finns tillgängliga (3). Behovet av hyresbostäder är inte så stort att det skulle vara befogat med radhus (4).

Befolkningen:

I de delar av Vestersund som ligger nära staden sker inflyttning kontinuerligt i takt med nybyggandet (7). Till Fäbodaområdet kan en viss inflyttning komma att ske genom att villabor blir bofasta (2). Man försöker fortfarande att i någon mån upprätthålla en bygemenskap inom Vestersund (3). I byn hålls årligen byastämma, Majmötet.

Ingen av de intervjuade i Ytterjeppo räknar med någon större inflyttning. Sju menar att byn för en tynande tillvaro genom att befolkningen blir äldre efter hand. Sju anser att Ytterjeppo är en bra boendemiljö. Det passar bra för barnfamiljer (3), som önskar en lugn miljö, närhet till skolan och inte har stora krav på aktiviteter. Bristen på service gör att pensionärer så småningom flyttar in till Nykarleby centrum (7). Svårigheten att sälja hus på landet bromsar dock utflyttningen (7). Verksamheten kring ungdomslokalen, fisket, skidspåret m.m. har bidragit till att skapa en god sammanhållning i byn, vilken många vill slå vakt om (6). Tre anser att stämningen i byn var bättre förr.

Naturmiljön:

I Kyrkoby-Vestersund nämner fyra den speciella landskapskaraktären och lämpligheten för rekreationsändamål. Den största förorenaren av land och vatten är Wisaforests sulfatcellulosafabrik i Jakobstad (4).

I Vestersund nämner fyra Långsjön, som är den bäst bevarade av sjöarna inom området. De övriga sjöarna har nästan vuxit igen efter nivåsenkningar (2). Gällande Långsjön har det funnits planer på upprepning och höjning av vattenståndet.

Bild 7. Långsjön i Vestersund.

Fem menar att onödigt många mossar har dikats, men det finns fortfarande vissa odikade våtmarker inom och i anslutning till nyskiftesområdet. I Kyrkoby finns t.ex. Skallomossen (2) och strax söder om områdets gräns i Karby finns Bovattensmossen (1). Sedan 50-talet har många privata markägare undvikit att avverka på bergsområden (5). Staden har tyvärr inte följt denna linje vid sina senare avverkningar. Fyra anser impedimentområden vara lämpliga för rekreation, varför de gärna kan tillfalla staden.

I Ytterjeppo finns en relativt oförstörd landsbygdsmiljö (7). Fem nämner att det är viktigt att bevara det öppna landskapet. Åtta nämner älven, där man bl.a. verkställt fiskplantering. Miljöplaner för jordbrukare ses som ett steg på väg mot renare vatten (5). Föroreningarna har minskat genom att en stor del av pälsdjursfarmerna har upphört (4). Avfallshanteringen är däremot inte ändamålsenlig på landet (3). Två påpekar att en ren miljö är viktig för landets image som producent av giftfria produkter. Två anser det vara viktigt för lantmiljön att djur får gå ute sommartid.

Bild 8. Nykarleby älv (Lappo å) i Ytterjeppo.

Förutom älven finns det ett par sjöar inom nyskiftesområdet i Ytterjeppo. De flesta har redan torrlagts, men kvar finns Korukangträsket (2). Man anser också att det är obefogat att verkställa dikning av flera mossar (4). Inom vissa våtmarksområden förekommer sällsynta växter (1). Mejmossen och Blekmossen-Svartholmsmossen är redan skyddade i regionplan.

Bötesberget nära järnvägen nämns som ett intressant naturområde (2). Något direkt hot mot detta finns dock inte i dagens läge. Inom nyskiftesområdet finns många fornminnen, främst bronsåldersgravar, till vilka det borde tas hänsyn t.ex. vid vägbyggen (2).

5 MARKÄGARNAS ATTTYDER I SENARE SKEDEN

I detta avsnitt utvidgas undersökningen till att omfatta även byar med längre hunna nyskiften. Målsättningen är att få ett material, som kan jämföras med intervjuerna från Kyrkoby-Vestersund och Ytterjeppo. Som jämförelseobjekt valdes byarna Kållby och Ytteresse. Nyskiftet i Kållby startade ungefär samtidigt som de tidigare undersökta nyskiftena, men kom igång utan att behöva underställas domstolsprövning. Ytteressenyskiftet befinner sig nu i slutfasen, och är därför ett bra objekt om man vill studera behandlingen i dess helhet. En utförligare redogörelse för förrättningarna finns i bilaga 1, sid. 122-127.

5.1 Presentation av förrättningarna

5.1.1 Kållby

Förrättning nr 602950-6

Nyskifte i Kållby by av Pedersöre kommun och Vasa län.

Allmänt:

Kållby bys centum är beläget mellan landsväg 742 och Esse å. Karta finns i bilaga 7, sid. 140 och flygbild i bilaga 8 sid 144. Avståndet till kommuncentrum i Bennäs är 6 km och till Jakobstads stad 12 km. Byn är en jordbruksby med betydande industrier. Nyskiftesområdet omfattar sammanlagt ca 2000 ha av vilket ca 750 ha är åker. Därtill har byn utskogar, vilka inte medtagits i beräkningarna. /21/

Målsättningarna med nyskiftet är att:

1. samla ägorna i stora och ändamålsenliga skiften,
2. minska färd- och transportkostnader genom att förbättra och bygga nya odlingsvägar,
3. ge varje skifte ändamålsenlig vägförbindelse, så att avstånden från brukningscentrum förkortas,
4. skapa ett täckande och funktionsdugligt dikesnät,
5. utföra mindre skogsdiknings- och skogsvägsbyggnadsprojekt,
6. aktivera jordbrukarna till jordköp sinsemellan och genom statens förmedling,
7. reservera områden för specialanvändningsändamål och
8. upphäva sämjodelningar. /21/

Kostnaderna för nyskiftet beräknades i inledningsskedet till 8,4 milj. mk, varav ca 2,3 milj slutligen skulle betalas av sakägarna. Den totala nyttan beräknades till 8,9 milj. /21/

Förrättningens framåtskridande:

Den 10.5.1988 hölls ett informationsmöte för markägarna i Kållby. Där anhöll 16 markägare om att förutsättningarna för nyskifte skulle utredas. Jakobstads lantmäteribyrå förordnade om utförande av förrättningen. /20/

Den 29.7.1989 hölls begynnelsesammanträdet, vid vilket 66 sakägare var närvarande. Fyra av de som ansökt meddelade att deras anhållan endast avsett förundersökning. Övriga förnyade sin anhållan. Förrättningsmännen beslöt att det fanns förutsättningar för nyskifte i stombyn. Ingen av de närvarande sakägarna motsatte sig. /20/

Följande sammanträde hölls den 26.4.1990. Sysslomän, kassör, bank och revisorer valdes. Byggnadsärenden samt tre utflyttningsprojekt behandlades. Signalering av rösen och hävder för flygfotograferingen rekommenderades. Dessutom diskuterades rensning av bäckar. Tredje sammanträdet hölls den 16.8.1991. Byggnadsärenden och avverkningar behandlades. Det påpekades att eventuella markförsäljningar bör göras i ett så tidigt skede som möjligt. Täckdikning diskuterades och planer för utfallsdiken visades. Även ett broärende kom fram. Vid fjärde sammanträdet den 28.2.1992 behandlades byggnadsärenden, skogsavverkning samt en fortsatt utflyttning. Dessutom diskuterades röjning och beskogning av åkermark. Vid femte sammanträdet den 7.7.1992 behandlades byggnadsärenden, en fortsatt utflyttning samt skogsavverkningar. Upprensning av bäckar behandlades och fastställdes med en mindre ändring i sträckningen. Täckdikning behandlades för fyra områden av vilka tre fastställdes. /20/

Bild 9. Sportplanen samt Kållby samlingshus, där sammanträden hållits.

Förrättningsmännen sände den 6.11.1992 en framställning om understöd för nyskiftet till JSM, som avgjorde ärendet den 17.8.1993. /22/

Vid sjätte sammanträdet den 18.3.1993 diskuterades olika vägsträckningar. Inget av förslagen fick enhälligt stöd, varför nytt förslag utarbetas. Undersökning utförs gällande behov av skogstorrläggningar. Vid sjunde sammanträdet den 9.6.1993 diskuterades upprensning av bäckar, förslag gavs om förlängning och ändring av sträckningen. Vägbyggnadsärenden behandlades på nytt. Fem stycken nya täckdikningsområden samt ett av de tidigare behandlades. /20/

Två sakägare anförde besvär till JD gällande vägbyggen. JD återförvisade i sitt utslag den 2.9.1993 ärendet till ny handläggning. Vid åttonde sammanträdet den 30.9.1993 behandlades de återförvisade vägårendena på nytt och ett nytt förslag till sträckning fastställdes. Förbättring av fyra odlingsvägar behandlades. /20/

Vid nionde sammanträdet den 3.5.1994 framlades bl.a. täckdikningsplaner för kvarvarande åkerområden. Dessutom behandlades ett stort antal byggnadsärenden. Hävdebeskrivningen och graderingen uppvisades för markägarna i juni 1994. Förrättningen har hittills pågått i 5 år. Skiftesförslag väntas inom ett par år, och enligt förrättningsingenjören beräknas förrättningen vara avslutad inom ca 5 år. /Jakobstad 1994/

5.1.2 Ytteresse

Förrättningarna nr 6304 och 11127

Nyskifte omfattande Ytteresse by förutom hemmanen nr 17, 18 och 20 samt hemman nr 10 i Överesse by av Pedersöre kommun och Vasa län.

Allmänt:

Ytteresse by ligger i Pedersöre kommun ca 12 km från kommunens centrum och ca 20 km österut från Jakobstad. Området är en utpräglad jordbruksbygd, som också har stora skogsområden. Nyskiftesområdets totala areal är ca 8 700 ha, varav ca 1 350 ha är åker. Se bilaga 7, sid. 141 och bilaga 8, sid. 145. /25/

Eftersom förrättningen pågått länge och materialet är mycket omfattande kommer jag här att redovisa endast huvudskedena av behandlingen.

Södra sidan FNr 6304:

Arealen var 1 600 ha, och sämjodelningar förekom allmänt. Åkermarkerna var splittrade och vägförhållandena kaotiska. Dock förekom ingen egentlig ägoblandning mellan hemmanen eller med den övriga byn. Den 9.6.1961 ansökte 13 markägare hörande till fyra hemman söder om Esse å om nyskifte. /23/

Begynnelsesammanträde hölls den 19.12.1962 med 33 sakägare närvarande. Det konstaterades att det fanns förutsättningar för nyskiftet, som begränsades till fyra hemman från vilka man ansökt. Inom denna förrättning hölls ytterligare sex sammanträden innan den sammanslogs med förrättning nr 11127 den 5.5.1966. Under tiden utfördes ett omfattande vägprojekt samt ett antal utflyttningar. Dessutom påbörjades reparation och förbättring av två broar. Ingen motsatte sig att skifteslaget sammanslogs med den övriga byn. /23/

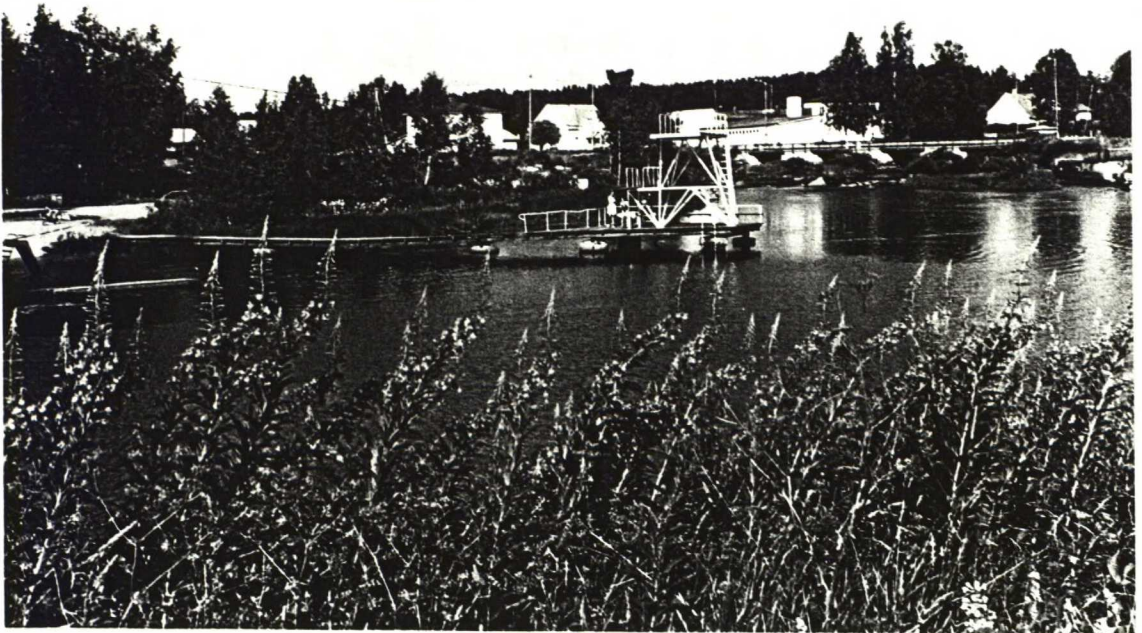

Bild 10. Esse å delade först byn i två skifteslag

Norra sidan + Bäckby FNr 11127:

Arealen av de 13 hemman som var aktuella var enligt jordregistret ca 4 400 ha. Samtliga hemman var sämjodelade och ägosplittringen stor. Det förekom även osäkerhet gällande råarnas sträckning. Den 13.12.1962 anhöll 22 markägare från nio hemmansnummer om nyskifte i den del av Ytteresse by som ligger norr om Esse å. Förordnande gavs den 17.3.1964. /24/

Begynnelsesammanträdet hölls den 12.3.1965 med 85 sakägare närvarande. Nyskiftets omfattning diskuterades. Majoriteten förespråkade nyskifte, men någon var osäker gällande lantbrukets framtid. Andra yrkade på att Bäckby skulle skiftas separat. Beslutet uppsköts för utredningar. Sammanträdet fortsatte den 26.3.1965. Förrättningsmännen beslöt att förutsättningar för nyskifte förelåg på hela det avsedda området. Ingen anmälde avvikande åsikt. Inom förrättningen hölls ytterligare två sammanträden innan sammanslagningen. Terrängarbeten för kartläggning inleddes. Skogsdikning, vägbyggen och utflyttningar började planeras. Några var skeptiska till att sammanslå skifteslagen. Man befarade att arbetet fördröjs och att kostnaderna blir högre, men ingen motsatte sig beslutet. /24/

Efter sammanslagningen:

Det första gemensamma sammanträdet hölls den 5.5.1966 med 100 sakägare närvarande. Frågan om bildande av skogssamfälligheter aktualiserades, men mötte inget intresse från sakägarna. Planering av skogsdrivningsvägar påbörjades.

År 1970 påbörjades graderingen av ägorna. En del jordområden såldes till staten. Vid ett par tillfällen inlämnades besvär över byggnadsärenden. 1972 inleddes planering av skogsdikning och arbetet påbörjades 1974. /24/

1974 utvidgades nyskiftesområdet till att omfatta även vissa skiften från angränsande hemman och byar. 1975 blev det preliminära skiftesförslaget klart och uppvisades hemmansnummersvis för markägarna. Det fastställdes att hävden skulle utgöra delningsgrunden. Det slutliga skiftesförslaget uppvisades för markägarna 1980. Markägarna ställde frågor gällande möjlighet att utföra skogsdränering och täckdikning. Servitut genomgicks och behandlades. 15 markägare meddelade att de inte godkände skiftesförslaget, varpå det underställdes JD för prövning. Jämkningsavtal av rårar beviljades i 25 fall. /24/

Den 27.1.1983 gav JD utlåtande gällande skiftesförslaget. Skiftesförslaget vann laga kraft genom HD:s beslut den 29.6.1985. Byte av ägor skedde den 1.10.1985. Skiftesförslaget registrerades och antecknades i jordregistret den 30.3.1987. Skogslikviden hölls till påseende hösten 1987 och fastställdes den 9.12.1987. Tre stycken besvär inlämnades. Den 7.4.1988 avgav JD utslag gällande handläggning av skogslikviden. /24/

Förrättningsmännen sände den 21.12.1994 en anhållan om statens deltagande i förrättningskostnaderna. När denna rapport sammanställdes hade svar inte ännu erhållits från JSM. Återstående likvider kommer att fastställas och slutsammanträde att hållas 1994. /Jakobstad 1994/

5.2 Intervjuer med markägare

5.2.1 Intervjuseriens uppläggning

Eftersom avsikten inte är att kartlägga byarnas opinionsförhållanden kommer materialet inte att vara lika omfattande som i föregående kapitel. Intervjuserien har inte förberetts genom lika noggranna undersökningar som den tidigare, men i stort kommer frågorna att behandla samma ämnen. Det fästs dock en större vikt vid förbättrings- och utvecklingsförslag och mindre vikt vid inledningsskedet. På basen av de förra frågorna och material om förrättningarna utarbetades en något avvikande frågeserie (se bilaga 6).

5.2.2 Val av intervjuobjekt

Allmänt:

Inledningsvis valdes sammanlagt 15 intervjuobjekt från dessa båda byar. För att spara arbete gjordes denna gång ett strängare urval. I båda fallen inriktades därför intervjuerna på aktiva jordbrukare och andra "större" markägare, vilkas verksamhet i högre grad berörs av nyskiftet.

Jag kände inte själv lämpliga objekt, varför jag begärde förslag från lantmäteribyråns personal. Utgående från dessa förslag valde jag ett material, som överensstämde med de uppsatta kriterierna. Eftersom de två förrättningarna befinner sig i helt olika skeden av behandlingen användes olika kriterier vid valet av intervjuobjekt.

Kållby:

I Kållby har nyskiftet pågått ca 5 år. Skiftesförslaget är ännu inte klart men några förhandsutflyttningar har verkställt. Valet av intervjuobjekt har gjort enligt följande kriterier:

1. jämn fördelning över byn, helst bara en från varje hemmansnummer,
2. markägare som varit aktiva vid behandlingen, gärna också sysslomän,
3. någon som förhållit sig kritisk,
4. någon utflyttare.

Ytteresse:

I Ytteresse befinner sig nyskiftet nu i avslutningsskedet efter att ha pågått i ca 30 år. Åtskilliga utflyttningar har verkställt. De flesta av sakägarna har inte varit aktivt med från början. Valet av intervjuobjekt har gjorts enligt följande kriterier:

1. jämn fördelning över byn, också södra sidan och Bäckby representerade,
2. utflyttare respektive kvarboende representerade,
3. någon som varit med från förrättningens början,
4. någon som förhållit sig kritisk.

5.2.3 Intervjuernas genomförande

Denna gång skrevs ingen tidningsartikel. De utvalda markägarna meddelades direkt genom ett informationsbrev (se bilaga 4). Även denna gång innehöll brevet en allmän redogörelse för projektet och hur intervjuerna skulle komma att ske. Intervjufrågorna skildrades i stora drag.

Ett par dagar efter att markägarna erhållit informationsbrevet började jag att ta telefonkontakt. Med de som ville ställa upp bestämdes dag och tid för intervjun. Själva intervjuerna utfördes på samma sätt som i Kyrkoby-Vestersund och i Ytterjeppo.

I dessa intervjuer gick diskussionen vanligen ganska fritt. Eftersom dessa förrättningar var mera obekanta för mig gjordes mindre preciserade frågeställningar. I stora drag följdes frågeformuläret, men markägarna uppmuntrades att komma med egna åsikter i olika frågor. Några frågor av de som aktualiserats av markägarna togs även upp vid senare intervjuer.

Intervjumaterialet var relativt litet och intervjuerna utfördes i snabb följd. Det blev således inte tid att på samma sätt begrunda problematiken under intervjuerien. Därför gjordes intervjuerna mera spontant än i den tidigare undersökningen.

5.3 Sammanställning av intervjuresultat

5.3.1 Klassificering av intervjuobjekten

Informationsbrevens skickades ut till sammanlagt 15 sakägare i Kållby och Ytteresse. Av dessa ställde 14 st eller 93 % upp för intervju. Intervjuobjekten fördelar sig vidare på följande sätt:

Heltidsjordbrukare	11
Binäringsjordbrukare	1
Pensionärer	2
Deltog inte	1
Sammanlagt	15

Av heltidsjordbrukarna är största delen mjölkproducenter eller svinfarmare. Även hönsfarmare och producenter av slaktnöt är representerade. Fyra av de intervjuade fungerar som sysslomän vid någon av nyskiftesförrättningarna.

Byvis fördelar de sig på följande sätt:

Bosatta i Kållby	8
Bosatta i Ytteresse	6
Markägare i båda byarna	2

5.3.2 Redovisning av intervjusvaren

Materialet redovisas enligt intervjuens uppläggning. Svaren sammanfattas separat för byarna i de frågor som berör byns område eller respektive nyskifte. I frågor som är av mera allmän karaktär sammanfattas svaren gemensamt. Siffror inom parentes anger hur många av de intervjuade som uppgett respektive åsikt i sitt svar.

5.3.2.1 Inledning och information

a. Hur blev nyskiftet aktuellt?

Kållby:

Kommunen hade länge varit intresserad av att få igång nyskifte (7) eftersom det varit svårt att stycka ut tomter. Även privata markägare var intresserade av att få sina förhållanden uppredda (5). En markägare uppger att nyskifte varit aktuellt hela 80-talet, men att frågan uppskjutits när oklarheter retts upp på annat sätt. En påpekar att lantmätarna behövde ett nyskifte för sitt levebröd.

På förfrågan från lantmäteribyrån anhöll ett antal markägare om en utredning av behovet av nyskifte. Nyskiftet skulle få bättre bidrag om det startades före ett viss datum (2). Sedan kom uppgifter om statsbidrag och vid nästa möte tog markägarna ställning för nyskifte. Ett visst motstånd förekom, men inte så hårt (3). Några av de som önskat få en utredning påpekade att detta inte innebar att de ansökt om nyskifte (2). Alla accepterade när nyskiftet startades.

Ytteresse:

Nummerskiften var påtänkta på flera ställen i byn. Lantmätaren ansåg att det borde göras ett mera omfattande skifte p.g.a. den omfattande ägoblandningen mellan hemmanen (2). Fyra hemman söder om ån kom först igång med nyskifte. I övriga byn var opinionen mera splittrad och krävde tid att mogna (1). Andra sidan samt Bäckby kom igång några år senare. Förrättningarna sammanslogs fastän det fanns de som förespråkade att t.ex. Bäckby skulle skiftas separat.

b. Information från lantmäteriverket

Nio de intervjuade anser att de blivit ganska bra informerade. I synnerhet sysslomännen tycker att de fått bra information. Till största delen har informationen fåtts genom sammanträden, men också genom personliga kontakter till sysslomännen och till lantmäteribyrån. Fyra påpekar att man måste fråga för att få veta något och tre att det måste göras påstötter. Tre klagar över sena besked om praktiska arbeten och två över för få sammanträden.

I Kållby säger en att han inte har något att klaga gällande informationen. Fyra påpekar brister i detaljer, två anser den vara ensidig och en att den varit otillräcklig. Samtidigt påpekas att alla haft möjligheter att fråga. Två påpekar att nyskiftet i förhandsinformationen utmålades för positivt. Sysslomännen får gott vitsord av de övriga (4). Två säger att de fått bra betjäning på lantmäteribyrån.

I Ytteresse anser två att informationen har varit bristfällig, medan fyra är i stort sett nöjda men påpekar brister i detaljer. Fyra nämner att de inte i tid fick veta om det fanns möjlighet att utföra täckdikning i samband med nyskiftet. En klagar över att det inte gavs besked om när marken skulle bytas.

c. Förbättring av information

De flesta är av den åsikten att all nödvändig information ska ges vid sammanträden, och poängterar att uppslutningen i allmänhet varit god. Nio påpekar att det är viktigt för den enskilde att vara aktiv och hålla ögon och öron öppna. Tre i Ytteresse tycker att det skulle vara bra med ytterligare information skriftligen, medan tre i Kållby hävdar att en sådan information bara innebär mera arbete. De som vill ha skriftlig information efterlyser bl.a. förklaring av gradering, förslagsskifte och vägbyggen.

Sysslomännen poängterar att deras uppgift är att diskutera med övriga markägare och att hålla dem informerade. Fyra av de övriga ger sysslomännen gott betyg för arbetet hittills i förrättningen, men två anser att det finns brister i ordergivningen till sysslomännen. T.ex. kommer uppmaningar om att hugga undan träd för dikningar och vägbyggen ofta sent (3). Fem sätter vikt vid att åtgärder meddelas i god tid, bl.a. för att underlätta planeringen av jordbruket.

Några av de intervjuade anser att de borde ha satt sig bättre in i nyskiftesfrågorna i förväg. Endast en av de intervjuade har själv studerat bestämmelserna. Två anser att arbetarinstitutet kunde ordna kurser i nyskiftesbyar. Tre vill ha flera möten, tre bättre information till sysslomännen och en mera personlig kontakt.

5.3.2.2 Ställningstagande

a. Var nyskiftet befogat?

I båda byarna är markägarna eniga om att ett nyskifte var behövligt. Man anser att det annars inte skulle ha varit möjligt att uppnå samma nytta med rimlig kostnad.

Kållby:

Sex stycken anser att nyskifte gynnar byn i dess helhet. Två uppger att de först var skeptiska. Några hemman hade mycket oklara ägoförhållanden, som absolut behövde redas upp. Andra hade genomgått nummerskiften under 1900-talet och hade därför relativt klar ägostruktur. Vägförbindelserna var dåliga på vissa håll. Nyskiftet gav förmånligt tillfälle till flyttning för de som hade oändamålsenliga byggnader och ändå var i behov av att bygga nytt (4).

Gällande skogen är det sju stycken som inte tagit närmare ställning. Man har mycket små arealer i byn och utskogen lämnats utanför, varför skogen hittills inte diskuterats ens markägare emellan. Dock anser tre det vara befogat att skog och åker skiftas samtidigt, så att man får skogsmark i anslutning till åkern. Ingen ser någon egentlig ekonomisk vinst med att skifta om skogen.

Sex stycken tror att det skulle ha varit svårare att få en opinion för nyskiftet i dagens läge p.g.a. den osäkerhet som råder inom jordbruket idag. Två påpekar dock att nu om någonsin är en rationalisering av jordbruket nödvändig för att jordbruket skall kunna hävda sig i framtiden.

Ytteresse:

Fem stycken anser att nyskiftet var av avgörande betydelse för hela byn. Två säger att det var absolut nödvändigt. Ägoförhållandena i Ytteresse var extremt oklara. Många hade odlingsmark utspridd på ett trettiotal ställen. Förändring var nödvändig för att det överhuvudtaget skulle vara möjligt att modernisera jordbruket. Många skulle troligen ha upphört med jordbruket ifall ingen ändring fåtts till stånd.

I Ytteresse hade man lokalt långsmala skogsskiften, vilka var svåra att bruka rationellt. Eftersom odlingslandskapet dessutom splittras av skogsområden säger tre att det var nödvändigt att åker och skog skiftades samtidigt. Två menar att förbättrade skogsskiften kommer att visa sig mera lönsamma på längre sikt.

Tiden anses ha gynnat Ytteresseskiftet (4). Mark har köpts och sålts i lämpligt prisläge och inflationen har bidragit till att hålla nyskifteskostnaderna nere.

b. Fanns det andra möjligheter?

De intervjuade i båda byarna är eniga om att det inte skulle ha gått att uppnå motsvarande nytta med andra medel till en rimlig kostnad (11).

Kållby:

Det skulle ha gått att reda upp ägandeförhållanden på de mest oklara hemmansnumren genom mindre förrättningar (3), men det skulle inte ha gett samma möjligheter till rationaliseringar (3). Dessutom skulle det inte ha gått att få motsvarande bidrag för t.ex. grundtorrläggning om den inte gjorts i samband med nyskifte (4). Nyskifte behövs också för att ordna vägar (3).

Fem är skeptiska till möjligheterna att ordna nyskiftet på basen av frivilliga överenskommelser, särskilt på sänjo-skiftade områden. Två menar att de för sin del säkert skulle ha kunnat komma överens med grannarna. Tre påpekar att gemensamma projekt, som t.ex. rensning av utfall, tidigare har strandat p.g.a. oenighet. Nyskifte har lokalt använts som ett hot för att nå enighet i besvärliga frågor (2).

Ytteresse:

De intervjuade är ganska eniga om att man inte skulle ha kunnat uppnå motsvarande resultat med andra medel (5). En menar att ifall det inte skulle ha blivit nyskifte skulle markägarna troligen ha börjat en rationalisering genom köp och byten. Tre menar att en dylik process aldrig blir färdig, ifall det inte finns någon som har beslutanderätt. Nyskifte var nödvändigt för vägar (3), och rationella skiften (3).

5.3.2.3 Inställning till förrättningsmän

a. Samarbete

Sex av de intervjuade anser att samarbetet med förrättningsmännen har fungerat bra, medan åtta anser att det borde ha varit bättre i vissa frågor. Sex erkänner att de ofta har en svår uppgift när det finns många stridiga intressen inblandade, och därför är tvugna att ta ställning även om det betyder att någon blir "överkörd".

De intervjuade säger att förrättningsingenjören är öppen för diskussion (3), försöker ta hänsyn (3) och litar på sakägarna (1). I vissa frågor borde lyssnas mera på syssломännens och de övriga markägarnas förslag (4). Ibland har det varit svårt att få konkreta svar och i några fall har markägarna fått driva på behandlingen (2).

b. Opinionsfrågor

Gällande inledande av nyskifte ansåg alla att det var viktigt med en tillräcklig opinion för att nyskiftet inte skulle kännas påtvingat. Sju ansåg att 25-35 % av markägarna skulle vara tillräckligt för att starta nyskifte ifall det fanns ett klart behov. En majoritet skulle visserligen vara det bästa, men då skulle det vara svårt att komma igång överhuvudtaget (2).

Tre menar att ifall bara enstaka markägare ansöker om nyskifte borde det först utredas om deras förhållanden kan förbättras utan att hela byn dras med i nyskifte. I övriga frågor anser man att förrättningsmännen så långt som möjligt bör beakta markägaropinionen och därmed undvika onödiga besvär (4). En påpekar att även samhällsintressen måste beaktas och att ingen enskild får bli överkörd i behandlingen.

c. Förrättningsmännens neutralitet

I Kållby anser sex att förrättningsmännen hittills har varit och bör vara neutrala, medan två tycker att de försökt dra hemåt av egen bekvämlighet. Två påpekar dock att behandlingen ännu inte kommit så långt, och att skiftesförslaget kommer att bli mera utslagsgivande. En av de intervjuade framhåller att det är speciellt svårt för förrättningsmännen att lova något i förväg när markägare vill ha besked.

De intervjuade i Ytteresse har mera att invända mot förrättningsmännens neutralitet. En anser att de varit helt neutrala och en att de undvikit besvärliga frågor. Fyra har uppfattningen att den som kunnat tala för sig har fått bättre på bekostnad av den som varit tyst. Tre påpekar svårförklarade detaljer i skiftesläggningen, och menar att de som varit envisa och *sprungit till lantmäteribyrån* nog lyckats driva igenom sina förslag. En menar att sysslomän ibland var i bättre ställning än övriga, samt att besvär inte ledde någon vart.

d. Markägarnas insyn

I Kållby anser fem att de haft klar insyn i behandlingen, medan två tycker att de fått veta det viktigaste och en klagar på brister i detaljer. Alla viktigare åtgärder har redovisats vid sammanträden (5). Inga beslut fattats utan markägarnas vetskap (3). Sysslomännen anser att de i allmänhet har haft god insyn i offerter och ekonomiska frågor, men att det säkert finns sådana som har något oklart.

I Ytteresse anser tre att de haft insyn i det väsentliga, medan tre klagar på bristande detaljer. De som varit aktiva vid sammanträden har i allmänhet haft god insyn i behandlingen, men de som inte har följt med har inte alltid förstått sambanden mellan åtgärderna (2). Gällande kostnader, användning och överföring av medel anser två att det inte funnits tillräcklig insyn. Inte heller sysslomännen har fått någon utförlig redovisning (1). Vissa markägare har inte varit medvetna om vägdragningar, förrän det blivit aktuellt att avverka skog för vägområdet på deras mark (1).

5.3.2.4 Förslag till förbättringar

a. Nyskiftesmetoderna

Kållby:

Fyra anser nyskifte vara en process som ska ha sin vissa gång, och ser inga möjligheter till större förändringar. Förbättrade tekniska metoder underlättar kartläggning m.m. (2). Två ser det som en fördel att ägor sätts i skick genom täckdikning i ett tidigt skede. Tre påpekar att det är viktigt att beakta markägaropinioner, även om de inte alltid leder till det absolut bästa slutresultatet. Två anser det vara bäst att försöka nå enighet genom diskussion och att enhälliga förslag borde godkännas. Två vill att det ska ges besked om praktiska arbeten i god tid. Två efterlyser mera diskussioner områdesvis och en förslag till fler eventuella utflyttningar. En anser att mera hänsyn kunde tas till menföre.

Ytteresse:

De saker som mest harmar Ytteresseborna var att täckdikning inte blev utförd i samband med nyskiftet (5), samt att de vägar som byggdes tidigast gjordes för dåligt och nu redan är i behov av att förbättras (2). En nämner att skogsdikningen utfördes så att nya råar inte kunde anpassas till dikena.

Gällande förfarandet i stort finns det inte mycket invändningar. Två anser att odlingslikviden borde betalas samtidigt som skogslikviden. En anser att det skulle gå smidigt att bilda arbetsgrupper som sköter vissa frågor. En markägare betonar betydelsen av att förrättningsingenjören är öppen för diskussion och ute bland folk, hellre än att sitta på kontoret. En menar att besvärsprocesserna kunde koncentreras, och att sakägarna t.ex. skulle få ta ställning till vägenheter redan i samband med förslagsskiftet.

b. Behandlingstiden

Kållby:

När förrättningen inleddes lovades att den skulle gå på 10 år. Halva den tiden har nu gått, varför sex av de intervjuade tvivlar på att tidtabellen håller. Fem anser att ett nyskifte av Kållbys storlek inte borde få ta längre än 10-15 år.

De som är aktiva under nyskiftet behöver också få se resultatet (4). För jordbrukare betyder ett nyskifte en lång tid av osäkerhet (2). De borde därför snabbt få veta var de kommer att få sina nya ägor. Torrläggningar m.m. har framskridit bra, fast delar av byn inte ännu har berörts (3). Utredningar av äganderätter behöver sin tid (2). Planeringen skulle kunna framskrida snabbare, så att det skulle gå fortare att komma fram till ett förslagsskifte (2).

Fyra påpekar att domstolsbehandligar tar länge. Skiftesförslag m.m. behöver en mognadsprocess. Byten av mark är också en fråga om känslor, och markägare behöver tid för att smälta förändringen (3). Två hävdar att ett gott slutresultat är viktigare än att nyskiftet går snabbt. Med tanke på återbetalningar är det också en fördel att nyskiftet inte avslutas alltför snabbt (2).

Ytteresse:

I Ytteresse är man tämligen eniga om att nyskiftet har tagit för länge (6). Av de ursprungliga brukarna vid nyskiftets inledning finns nästan inga aktiva kvar. På vissa gårdar har generationsväxling skett två gånger medan nyskiftet pågått. Under de senaste 7 åren har det stått relativt stilla (4). Tre anser att i dagens läge borde 15 år vara maximum också för ett stort nyskifte.

Nackdelarna med den utdragna behandlingen har varit bl.a. att odlingsmarken delvis vansköttes i väntan på att bytet av ägor skulle ske, varför de som övertog fick mycket arbete med att sätta dem i skick igen (3). Ersättningarna förutom skogslikviderna har dröjt länge (3); man väntar fortfarande på slutlikvider. Väglag har inte ännu bildats för alla vägar, varför deras skötsel delvis blivit lidande (2). I dethär skedet bidrar dock en fördröjd avslutning till att göra återbetalningen förmånligare för sakägarna (2).

Man uppger följande orsaker till den långa behandlingstiden:

1. stort område (3),
2. många vägbyggnadsprojekt (3),
3. återkommande rättsprocesser (2),
4. tog länge att reda upp gamla handlingar, bilda mantal, utföra styckningar och få lagfarter i ordning, (2)
5. byte av förrättningsingenjör (2),
6. datatekniken kom med först i slutskedet (2),
7. nyskiftet har fått vänta för att utjämna lantmäteribyråns arbetsmängd (1).

Följande möjligheter skulle finnas eller ha funnits till ett snabbare utförande:

1. Nyskiftet kunde ha utförts som flera mindre projekt; t.ex. Bäckby och Påvallsidan skulle ha skiftats separat (3).
2. Tekniska hjälpmedel och metoder utvecklas (2).
3. Om vägbyggen blivit färdiga snabbare skulle övriga skeden automatiskt ha kommit tidigare (2).
4. Mera personal under arbetskrävande skeden (1).
5. Förrättningsmän borde vara mera pådrivande (1).
6. Beslutsprocessen koncentreras, färre rättsprocesser (1).

c. Vad borde beaktas?

Tre av de aktiva jordbrukarna i Kållby anser att ett nyskifte i första hand bör göras med tanke på lantbruket. Övriga saker som har nämnts är följande:

1. Beakta opinioner när det gäller frågor som i första hand berör markägarna; t.ex. vissa vägbyggen (4).
2. Viktigt att beakta vad som kan vara tomtmark samt skillnader i odlingsmarkens kvalitet (4).
3. Kontakt till och erfarenheter från byar där nyskiften gjorts tidigare (4).
4. Eventuellt bro bygge bör göras i samband med nyskiftet (3).
5. Tomtmark placeras på områden som kan bli trevliga att bo på och så att inte jordbruket störs (2).
6. Täckdikning o.dyl. arbeten övervakas så att de verkligen utförs ordentligt (2).
7. Större arealer uppväger inte alltid sämre mark, utskiften kan sammanslås, men bör bli kvar hos tidigare ägare (2).
8. Gamla råar kan hållas uppmärksamma på odlingsmark trots samtäckdikning (1).
9. Markförsäljning skall uppmuntras (1).
10. Eventuellt ges förslag till utflyttningar (1).

I Ytteresse talar man utgående från erfarenheter om vad som borde ha beaktats. De intervjuade nämner följande saker:

1. Inget nyskifte ska göras så att täckdikning lämnas ogjord (5).
2. Alla odlingar ska vara i brukbart skick när de överläts (3).
3. Gamla diken skall rätats ut, så att man kan undvika krökar och hakar på nya skiftesråar (3).
4. Skogen kring odlingar skiftas till samma lägenhet som åkern (2).
5. Ersättningar för odlingsmarken ska redas upp i samma skede som skogslikviden (2).
6. Byggnadstillstånd skulle ha beviljats enklare och oberoende av gamla hävder (2).
7. Markägare som överlät mark till vägar borde ha erhållit ersättningsmark från statens förvärv (2).
8. Alla vägar bör vara i skick när skiftet slutar (2).
9. Skillnad i gårdarnas odlingsinriktning beaktas (2).
10. Stenar och vallar från dikesrensningar och vägbyggen vållar förfång på odlingsmark (1).
11. Skälig ersättning ska ges för plantbestånd som förlorats vid vägbyggen (1).

5.3.2.5 Markägarnas ställning

a. Samarbete

Kållby:

Fem tycker att samarbetet med lantmäteripersonal och övrig berörd arbetskraft har fungerat bra. Att vissa har tagit sig tid att lyssna på markägarna upplevs som positivt. Dock anser fyra att det är svårt att övervaka dikning och diskutera med täckdikningspersonal och två att det inte lyssnas på markägarna i vissa ärenden.

Gällande sämjan mellan sakägarna menar fem att nyskiftet hittills mera enat än splittrat, trots att tvister har förekommit lokalt. Nyskiftet har blivit något som samlat byn och gett framför allt äldre något att diskutera om (2). De frågor som hittills förorsakat oenighet har varit vägdragning och eventuellt brobygge (4). Tomtfrågor kan också bli besvärliga (2). Tre befarar att det kommer att bli en besvärligare period när skiftesförslaget kommer.

Ytteresse:

Ingen nämner några svårigheter i samarbetet med fältpersonalen. Vägbyggen sköttes till stor del med lokal arbetskraft. Det har också gått bra att sköta ärenden till lantmäteribyrån (2).

Fyra anser att stridigheter mellan markägare är ofrånkomliga vid ett nyskifte, men att den positiva sidan ändå överväger. Många av de som motsatte sig när nyskiftet inleddes sålde sitt markinnehav till staten, och det blev istället kamp om tilläggsmark (1). Skiftesförslaget förorsakade oro bland markägarna ett tag (4), och på vissa ställen blev läget verkligt inflammerat. Några ansåg att andra fått bättre (2), men fann sig i kompromisser. Numera när man kommit igång igen efter markbyten har det i allmänhet ordnat upp sig (3). Dessutom har man redan nya brukare på många enheter (3).

b. Påverkningsmöjligheter

Kållby:

Sex av de intervjuade betonar att det funnits möjligheter för alla att uttala sig vid sammanträden. En påpekar att förrättningsingenjören verkligen sagt till när åsikter bör komma fram i en sak. Det har också varit möjligt att framföra åsikter enskilt till lantmäteribyrån (2).

Alla vill inte yttra sig vid sammanträden, eftersom det lätt kommer mothugg (3). När någon är tyst och andra säger mera kan det inverka på resultatet för deras del. Tre anser det vara viktigt att det ges möjlighet att framföra åsikter man mot man eller i mindre grupper.

Bland vissa ses det som negativt att folk *springer till lantmäteribyrån*. Man befärar att någon försöker skaffa sig fördelar genom att *ställa sig in* (3). I dylika fall föreslår de intervjuade att man hellre bör gå via sysslomän eller tillsammans med grannar och övriga berörda i en fråga (4). Tre anser att det även går bättre att få gehör för åsikter när de framförs av en grupp.

De intervjuade anser att de haft möjlighet att påverka, samt att realistiska åsikter vanligen beaktats (3). Även efter att en plan blivit fastställd borde det finnas möjlighet att påverka detaljer, som inte uttryckligen framgår av planen, men vilka är av betydelse för enskilda markägare (2).

Ytteresse:

Ytteresseborna anser att de har varit aktiva och fått påverka (4), men att åsikterna inte har beaktats tillräckligt på alla punkter. De som varit envisa har vanligen fått sin vilja igenom (2). Vissa personers förslag lär ha vunnit mera gehör än andras (2).

Det har getts tillfälle att enskilt framlägga synpunkter i skiftesfrågor. En tycker att det skulle vara bra att kunna göra något också skriftligen, för att förslagen inte ska tappas bort. Två skulle ha önskat mera kontakt utanför sammanträdena. De två som är sakägare också i Kållbynyskiftet hoppas att de ska få nytta av de erfarenheter som de gjort i Ytteresse.

5.3.2.6 Basnäringarnas framtid

a. Jord- och skogsbrukets utveckling

Många är osäkra gällande utvecklingen (8). Beträffande jordbruket tror man att det kommer att fortsätta men det kan bli en svår period (10). En rationalisering kommer att vara nödvändig. Det kommer att bli färre och större enheter samt ett mera marknadsmässigt tänkande (5). Inverkan av EU är snarast att utvecklingen påskyndas (3). Majoriteten hävdar med säkerhet att det kommer att bli sämre för jordbruket. Tre menar att det blir svårast för svin- och hönsfarmare, men någon menar att även mjölkproducenterna får svårare att avsetta sina produkter.

Om lantbruket skulle slås ut kommer hela samhällsstrukturen att skadas (2). Ifall utländska produkter skulle överta den finska marknaden skulle det vara svårt att återta den senare. Emellertid tror man inte att livsmedelsimport är något bra alternativ för Finland. När produktionen minskas i övriga Europa kommer överskotten att försvinna och priserna att stiga. Finlands möjligheter att konkurrera finns framför allt i mera naturenlig odling samt i renare produkter än andra länders (2). Landets jordbruk måste vara uthålligt, ty att enbart producera billigt kan innebära att naturen på sikt hamnar i obalans (1).

Bild 11. Ytteresse - en levande landsbygd

En fortsatt produktion förutsätter dock någon form av stöd, och att även priserna på andra produkter än livsmedel sjunker (5). Gällande lantbruksstödet anser man att bättre pris på produkterna är att föredra. Ett arealstöd uppmuntrar inte jordbrukarna utan inverkar snarare passiverande (3).

Gällande skogsbruket tror ingen på några större förändringar. Avsättningsmöjligheter för skogen kommer säkert att finnas (6), men lönsamheten kommer inte att vara den samma som på 80-talet (7). Virkespriserna stiger inte medan det finns billigare råvara utomlands (8). En menar att manuellt skogsarbete inte kommer att vara lönsamt annat än i egen regi. Tre menar dock att skogen har värde på sikt. En anser att det behövs högre förädlingsgrad.

b. Satsningar inom jordbruk

Åtta anser att man bör undvika investeringar i dagens läge. Tio menar att framtiden får utvisa vad som lönar sig. Speciellt skeptisk är man till satsningar med lånade medel. Sex hävdar dock att den som ämnar fortsätta och har ekonomin i skick bör dock vara beredd att satsa. Trots osäkerheten ses nyskiftet som förmånligt. Det ger möjlighet till förbättringar som inte varit möjliga i enskild regi. Skulle läget ha varit ett annat antar tre att flera i Kållby skulle utnyttja möjligheten till utflyttning. Några befarar att kostnaderna för ett nyskifte som utförs idag kommer att bli mera kännbara än tidigare, bl.a. eftersom inflationstakten minskat klart.

*Bild 12. Flyna i Kållby med Nautors båtbyggeri i bakgrunden.
I samband med nyskiftet täckdikas stora områden.*

5.3.2.7 Byarnas utveckling

a. Näringarna

Kållby:

Kållby är redan en relativt industrialiserad by (6). Under lågkonjunkturen har arbetsplatserna visserligen minskat i synnerhet i päls- och byggnadsbrancherna, men nu tror man igen på en positiv utveckling (4). Jordbruket kommer att fortsätta, men dess andel av den totala sysselsättningen kommer att minska (4). En viss pendling sker både in till byn och från byn till Jakobstad (2).

Byn har lyckats bevara ganska mycket av servicen tack vare ett relativt stort befolkningsunderlag (5). Byn har butik, post, bank, lantbrukshandel, två lågstadieskolor, bibliotek samt en hälsostation. Endast en tror dock att servicen kommer att förbättras. Jakobstad ligger nära och många utträttar ändå sina ärenden där (3). Det finns goda väg- samt järnvägsförbindelser (2). Persontrafiken från järnvägsstationen upphörde emellertid redan för 20 år sedan.

Invånarantalet i Kållby har varit stigande, både genom inflyttning och tillväxt inom byn (5). Just nu bor där ca 800 personer. Därför har behovet av bostadstomter varit stort. Skolorna är också välfyllda.

Bild 13. Kållby centrum genomskärs av järnvägen.

Ytteresse är en relativt lantbruksbetonad by med betoning på mjölkproduktion. Väletablerade bönder kommer antagligen att fortsätta (6), medan mindre enheter faller bort (2). Industrins betydelse är liten sedan sågverket upphörde (4). Diverse småföretag förekommer, men många pendlar till Kållby eller Jakobstad (3). Tre hävdar att det skulle behövas företagsideer för att hålla byn livskraftig.

Bild 14. Service i centrum av Ytteresse.

På servicesidan finns två livsmedelsaffärer, en bank, en lantbruksaffär, lågstadieskola och två verkstäder. Postens funktioner sköts som en filial i samband med en affär. Tre är nöjda med servicen, medan tre anser att den försämrats. Fyra säger att problemet är att många handlar i stan.

Till Ytteresse hör också Bäckby, en gårdsgrupp dominerad av lantbruk. Dessutom finns där ett par mindre företag, en lågstadieskola och en bybutik med posttjänster. Ett radhus har byggts delvis med hopsamlade medel.

Ytteresse har haft en positiv befolkningsutveckling (3). Inslaget av unga familjer är stort (3). Många av dem som vuxit upp i byn stannar kvar (3). Även Bäckby har tack vare utflyttningar från övriga Ytteresse ett så stort befolkningsunderlag att skolans ställning kan tryggas (2).

b. Miljön

Kållby anses vara ett relativt attraktivt ställe att bo på (5). Det tätbebyggda området har snabbt vuxit till sig (4). Ändå förekommer tills vidare inga konflikter mellan jordbrukets och byggnadsplaneringens intressen (4). Kommunen har köpt in områden för att planera i samband med nyskiftet, men även utanför det byggnadsplanerade området har det förekommit ett livligt byggande. En delgeneralplan var aktuell tidigare, men planeringen avbröts när nyskifte inleddes. Två menar att planeringen ledde till markspekulation eftersom tomtmark i stor utsträckning ritades in på jordbruksområden. Bebyggelse borde inte i onödan placeras på åkermark utan hellre i skogsområden som ger en lämpligare boendemiljö (4). Hittills har det skett tre utflyttningar från tätt bebyggda områden. Fortfarande finns dock ett antal brukningsenheter som har trängt om utrymme (3).

Gällande naturmiljön vill Kållbyborna främst värna om Esse å (6). Ån utgör nämligen råvattentag för Jakobstad. Längs ån i Kållby finns också två kraftverk. Här liksom i övriga byar är miljöplaner för lantbruk aktuella. Tre betonar att det inte är enbart jordbrukare som är ansvariga för belastningen på vattendraget. Fisken i ån har minskat, men plantering har prövats (2). Dessutom kommer en fisktrappa att byggas. Ån skulle också skyddas bättre ifall det kommunala avloppsnätet byggdes ut till att omfatta en större del av byn (4). En föreslår också att platser längs ån kunde snyggas upp för att bli attraktivare för rekreation m.m. Två anses det vara betydelsefullt att det öppna landskapet i byn bevaras.

I Ytteresse finns också byggnadsplanerade områden, men bebyggelsen är annars mera spridd än i Kållby. I samband med nyskiftet har det utförts ett 30-tal utflyttningar. Dessa har emellertid oftast bara gällt kortare sträckor, varför byn alltjämt är relativt enhetlig (4). Två påpekar att nyskiftet gynnat byggnadsverksamheten eftersom det numera går lätt att få tag på lämpliga tomter även utanför byggnadsplaneområdet. Kommunen erhöll också områden från staten i samband med nyskiftet.

Bild 15. Bron över Esse å vid Östfolk på gränsen mellan Kållby och Ytteresse.

Naturmiljön i Ytteresse är i gott skick (4). Fyra nämner i första hand Esse å. Också här byggs brunnar och avlopp för att skydda åvattnet (4). Det är även aktuellt med byggande av en bottendamm för att snygga upp vattenområdet ovanför. En av de intervjuade beklagar också att gamla stengården förstördes i samband med vägförbättringar. Skogsdikningar kunde ha gjorts försiktigare och våtmarker, vilka inte på länge kommer att få någon betydelse som skogsmark, kunde ha lämnats odikade (1). En anser att det vore fördel med mera ekologiska jordbruksmetoder.

Sågverket innebar tidigare en belastning för miljön genom insektangrepp på skogen samt utsläpp av impregneringsmedel. Numera finns ingen miljöfarlig industri i byn (2).

6 JÄMFÖRELSE AV BYARNA

I detta kapitel jämförs de fyra byar som undersöktes i kapitlen 4 och 5 på basen av intervjuresultaten och det skriftliga materialet från förrättningarna.

6.1 Nyskiftesförrättningarna

Nyskiftesområdena i Kyrkoby-Vestersund och Kållby är relativt små för lokala förhållanden. Kyrkoby-Vestersund består mest av skogsmark, medan Kållby utgör en kärnby med relativt mycket bosättning och stor andel odlingsmark. Ytterjeppo och Ytteresse är "traditionella" nyskiftesbyar, som ligger separat från större bosättningscentra och där arbetet inriktas på rationalisering av jord- och skogsbruk.

I Kyrkoby och Vestersund har omfattande ägoregleringar slutförts under 1900-talet, medan fastighetsstrukturen i övriga byar bygger på storskifte. I Ytterjeppo och Kållby har vissa hemman genomgått nummerskifte, men samsjodelningar förekommer. När förrättningen i Ytteresse inleddes var en stor del av byn samsjokiftad, åkermarken var splittrad och vägförhållandena dåliga.

Projektet i Kyrkoby-Vestersund är relativt blygsamt. Förutom ägoregleringen omfattar det inga andra åtgärder än byggande av skogsbilvägar. Nyskiftet i Ytterjeppo innefattar många åtgärder för förbättring av jord- och skogsbruk. Före JD:s inskränkning var det också klart dyrast. Projektet i Kållby är omfattande trots relativt liten areal. Stor vikt läggs vid utredning av ägoförhållanden, vägbyggen och dikningsprojekt. Frivillig utflyttning har skett i några fall. I Ytteresse gjordes inga nyttokalkyler i början. Förrättningen innefattade utredning av ägoförhållanden, en viss storleksrationalisering, byggande av vägar och broar samt dikning. Dessutom genomfördes många frivilliga utflyttningar.

Nyskiftesförrättningarna i Kyrkoby-Vestersund och Ytterjeppo förefaller att vara parallellfall gällande anhängiggörandet, förrättningsförfarandet och markägaropinionens agerande. Tidsmässigt har de följt varandra påfallande nära. I Kyrkoby-Vestersund gick JD emot nyskiftet, medan den i Ytterjeppo gjorde en kompromisslösning. Båda domsluten ledde dock till överklaganden, i det första fallet från ansökanden och i det senare från övriga markägare.

Nyskiftet i Kållby inleddes något tidigare än de förstnämnda, men tog från början en annan vändning när det kom igång utan besvär. Idag har en stor del av de gemensamma arbetena utförts, och skiftesförslag väntas. Vägfrågorna har lett till ett par besvär. Nyskiftet i Ytteresse startade efter viss "betänketid" som två separata förrättningar, vilka sedan sammanslogs trots viss osäkerhet. Områdets storlek och de tekniska begränsningarna anses ha förorsakat lång behandlingstid. Bl.a. vissa byggnadsärenden och skiftesförslaget ledde till bevar. Behandlingen är nu i slutskedet.

TABELL 2

Jämförande statistik över nyskiftesområden.
/2, 3, 11, 12, 21, 22, 24, 25/

By:	Ky-Ve	Y-jeppo	Kållby	Y-esse
Begynnelseår	1989	1989	1988	1962,-65
Storskifte/Nyskifte	1901/35	1812	1880	1828
Nummerskiften	-	1920-30	1930-45	-
Totalareal (ha)	2500	6600	2000	8700
Åkerareal (ha)	100	840	750	1350
Brukningensenheter	-	64	56	-
Medelareal egen åker	-	13	11	-
Antal åkerskiften	-	10	11	3
Medelareal skog (ha)	13	50	17	-
Totalkostnad (milj.mk)	2,9	14,5	8,4x)	9,1x)
Beräknad nytta	3,5	16,5	8,9	-
Kostnad för markägarna	0,12	2,8	2,0	2,2
Statsbidrag %:				xx)
- Lantmäteriavgift	100	100	100	85
- Vägar	70	50-75	50-75	50-80
- Grundtorrläggning	-	50-75	50-75	50
- Täckdikning	-	60	60	-
- Flyttningskostnad	-	50	50	50

x) förutom flyttningskostnad och standardförhöjning

xx) enligt förrättningsmännens anhängan

6.2 Allmän inställning till byarna

Jord- och skogsbruket:

De intervjuade är i allmänhet pessimistiska eller ställer sig avvaktande till jordbrukets utveckling. Det finns dock märkbara skillnader mellan de olika byarna. I Kyrkoby-Vestersund har jordbruket liten betydelse och det påverkas inte heller nämnvärt av nyskiftet. I Ytterjeppo ser man allmänt dystert på jordbruket. Många tror att antalet aktiva bönder minskar radikalt inom en nära framtid. I Kållby ställer man sig avvaktande till investeringar, men är ändå positiv till förbättringar av odlingsmarken. Man antar att större aktiva brukare kommer att fortsätta. I Ytteresse är man försiktigt optimistisk till jordbruket. Nyskiftet har bidragit till att göra lantbrukslägenheterna livskraftiga.

Det förekommer inga avgörande skillnader i inställningen till skogen, men i Kållby ägnas den mindre intresse än i övriga byar. Det kommer att finnas avsättningsmöjligheter för skogen även i framtiden och närheten till industrin är en fördel. Det låga priset på virke kan dock bestå länge. Ingen ser någon avgörande förbättring för enskilda markägare i att skogen skiftas om.

Bild 16. Ytteresse - Trots moderna jordbruksmetoder finns den gamla ladan kvar.

Sysselsättningen:

Få Vestersundsbybor förutom bönderna är sysselsatta inom själva byn. Sysselsättningen följer således ganska långt den allmänna konjunkturen. I Ytterjeppo finns få arbetsplatser utom de som ges av primärnäringsarna. Tidigare sysselsattes betydligt flera inom pälsnäringen, men numera sker betydande utpendling. I Kållby finns åtskilliga arbetsplatser inom industrin och servicebranchen. Samtidigt sker också en viss utpendling. Trots ett betydande jordbruk är böndernas relativa andel inte så stor. I Ytteresse dominerar jordbruket som sysselsättande faktor. Därtill finns arbetsplatser inom mindre företag samt inom servicenäringsarna. Många pendlar dock till arbete utanför byn.

Servicen:

Vestersundsby är i särställning genom att praktiskt taget all service finns inom räckhåll i Jakobstads centrum. Ytterjeppo har den sämsta när servicen, och ingen hoppas i dagens läge på några förbättringar. Många uttrycker varmt en önskan att lågstadieskolan skulle få vara kvar. Kållby är den mest utvecklade byn i fråga om service och de intervjuade är vanligen mycket nöjda med servicen. Ytteresse har också ett relativt livskraftigt servicecentrum. Även gårdsgruppen Bäckby har lyckats bevara sin basservice trots ett relativt litet befolkningsunderlag.

Bild 17. Butiken i Ytterjeppo står öde vid vägkanten.

Bebyggelsen och miljön:

Stora områden tillhörande Vestersund och Kyrkoby byar finns redan inom tätbebyggda stadsplaneområden. Tendensen är att bondgårdar och gammal bebyggelse hamnar inne i gatunätet. I markfrågor har konflikter förekommit mellan stadens och privata markägares intressen.

Ytterjeppoborna är mestadels positiva till boendemiljön. Bra byggnadsplatser finns, men behovet av nybyggande är inte så stort. Bebyggelsen är spridd längs älven med undantag av ett par backar på västra sidan.

Kållby är en expanderande by. Det ses i allmänhet som positivt att nybyggande sker inom planerade områden. Inga allvarliga konflikter har förekommit mellan jordbrukets och byggandets intressen, trots att några brukscentra har det trångt.

I Ytteresse är bebyggelsen relativt väl samlad trots utflyttningarna som gjordes i samband med nyskiftet. Det anses vara lätt att få tag på byggnadsplatser, eftersom ägo-förhållandena nu är klara.

Kyrkoby-Vestersund innehåller många speciella naturmiljöer, ligger nära stan och är betydelsefullt som rekreationsområde. Övriga områden är landsbygdsbetonade och har inga speciella miljöproblem. Gemensamt är att man vill slå vakt om vattenkvaliteten i åarna genom minskade utsläpp. Dessutom vill man bevara landskapets öppna karaktär.

Bild 18. Gamla gårdar vid Skolvägen i Vestersund.

Trafiken:

I Vestersund är den inre trafiken ställvis problematisk. Flera brukningscentra bor trångt i den täta bebyggelsen och trafiken. Också skogsvägarna borde ställvis förbättras. Ytterjeppo har goda yttre vägförbindelser. Bebyggelsen är samlad i närheten av huvudvägarna, men det finns farliga korsningar och anslutningar. Vissa odlings- och skogsområden är svåråtkomliga. Kållby har relativt goda yttre förbindelser, t.o.m. järnväg. Inre trafiken har dock ställvis förorsakat problem. Problemområden åtgärdas som bäst i nyskiftet. Ytteresse har goda yttre förbindelser, men avstånden till andra centra är större än från övriga byar. Den inre trafiken var tidigare kaotisk, men har förbättrats avsevärt genom väg- och brobyggen vid nyskiftet.

Befolkningen:

Vestersundsby ligger intill stadskärnan, varför det sker en kontinuerlig inflyttning. Nya bostadsområden innebär en snabb befolkningsökning. Ytterjeppo präglas av bönder och pensionärer, och någon talar t.o.m. om en döende by. Avsaknad av service och arbete minskar intresset för inflyttning och möjligheterna för unga att stanna kvar. I Kållby ökar folkmängden både genom naturlig tillväxt och genom inflyttning. Byn anses vara attraktiv p.g.a. sitt läge och sitt goda utbud på arbetsplatser och service. Även i Ytteresse är befolkningen växande. Många infödda bosätter sig i byn och ger den en ungdomlig prägel. Brist på arbete och service är överkomliga p.g.a. korta pendelavstånd.

Bild 19. Paviljongen i Ytterjeppo är en av de verksamheter som samlar byborna.

TABELL 3 Inställning till byns nuläge och utveckling
/Intervjuer 1994/

Förklaring:

- + Bra/Ökning/Positiv utveckling
- 0 Tillfredställande/Ingen förändring
- Dåligt/Minskning/Negativ utveckling

	By:	Ky-V	Yj	Kå	Ye	Medelt
Faktor:						
Nuvarande sysselsättning	+	+ / 0	+	+	+ / 0	+0,75
Förändr. av sysselsättn.	0	-	+	0	0	0
Befolkningsutveckling	+	0 / -	+	+	+	+0,62
Nuvarande service	+	-	+	0	0	+0,25
Förändring av service	+ / 0	0 / -	0	0	0	0
Bymiljö	0	+ / 0	+ / 0	+ / 0	+ / 0	+0,38
Bymiljöns utveckling	-	0 / -	+ / 0	0	0	-0,25
Kommunikationer	+ / 0	+	+	+	+ / 0	+0,75
Summa:		+3	-1½	+6	+2½	

Både Kållby- och Ytteresseborna är relativt positiva till sina byar, som är expanderande landsortsbyar. Åtminstone i Ytteresse har nyskiftet påverkat inställningen positivt. Ytterjeppoborna är klart mera pessimistiska till näringarna och byn i övrigt. Vestersund och Kyrkoby är p.g.a. läget svåra att betrakta som byar i traditionell mening.

6.3 Beaktansvärt

TABELL 4 Faktorer som borde beaktas/ha beaktats vid nyskiftet eller vid planering av byn. /Intervjuer 1994/

Förklaring:

++ Nämns ofta
+ Nämns i vissa fall
0 Frågan av underordnad betydelse
- Frågan inte aktuell

Faktor:	By:	Ky-V	Yj	Kå	Ye	Summa
1. Specialvärden		++	0	+	0	+3
2. Odlingens markens skick		-	+	+	++	+3
3. Skydd av kulturmiljö		0	+	+	0	+2
4. Skydd av naturobjekt		+	+	-	0	+1
5. Skydd av vattendrag		+	++	++	++	+7
6. Byggnadsplatser		+	0	++	+	+4
7. Trafikplanering		+	+	++	+	+5
8. Rekreation		+	0	0	-	0
9. Jakt		+	0	-	0	0

Bild 20. Dalabäck i Kållby med bebyggelse koncentrerad till en backe. Nyskiftet innebär bl.a. nya vägar.

Det kan konstateras att man i dessa fyra byar främst vill skydda vattendrag. Andra saker som nämns ofta är trafikplanering samt fördelning av byggnadsplatser och tomtmark. I ett par byar sätts stor vikt vid specialvärden respektive odlingsmarkens skick. Däremot är det få som nämner naturskydd, rekreation och jakt.

6.4 Inställning till olika åtgärder

Inställningen till olika typer av arbeten i samband med nyskifte varierar mellan byarna p.g.a. skillnader i de rådande behoven. Inställningen till respektive åtgärder i de olika byarna framgår av tabell 5.

TABELL 5 Inställning till åtgärder som kan göras i samband med ett nyskifte. /Intervjuer 1994/

Förklaring:

++	Mycket positiv
+	Övervägande positiv
0	Osäker/Inte tagit ställning
-	Övervägande negativ
x	Åtgärden inte aktuell
()	Åtgärden ej utförd

	By:	Ky-V	Yj	Kå	Ye	Summa
Åtgärd:						
1. Skifte av åkrar		0	0	+	++	+3
2. Skifte av skog		-	-	0	+	-1
3. Vägbyggen		0	+	++	++	+5
4. Utfallsdikning		x	0	+	+	+2
5. Täckdikning		x	0	+	(++)	+3
6. Skogsdikning		x	+	0	+	+2
7. Frivillig utflyttning		x	x?	+	+	+2
8. Nyröjning av åker		x	-	0	(0)	-1
9. Delgeneralplanering		x	0	0	(0)	0

I Kyrkoby-Vestersund är endast enstaka åtgärder aktuella i samband med nyskiftet, medan man i Ytterjeppo och Kållby ämnar utföra många typer av arbeten. Sammanlagt är man mest positiva till vägbyggen. Därefter följer skifte av odlingsmark samt täckdikning. Mest tveksamma eller avvisande ställer man sig till skifte av skogsmark samt eventuell nyröjning av åkermark.

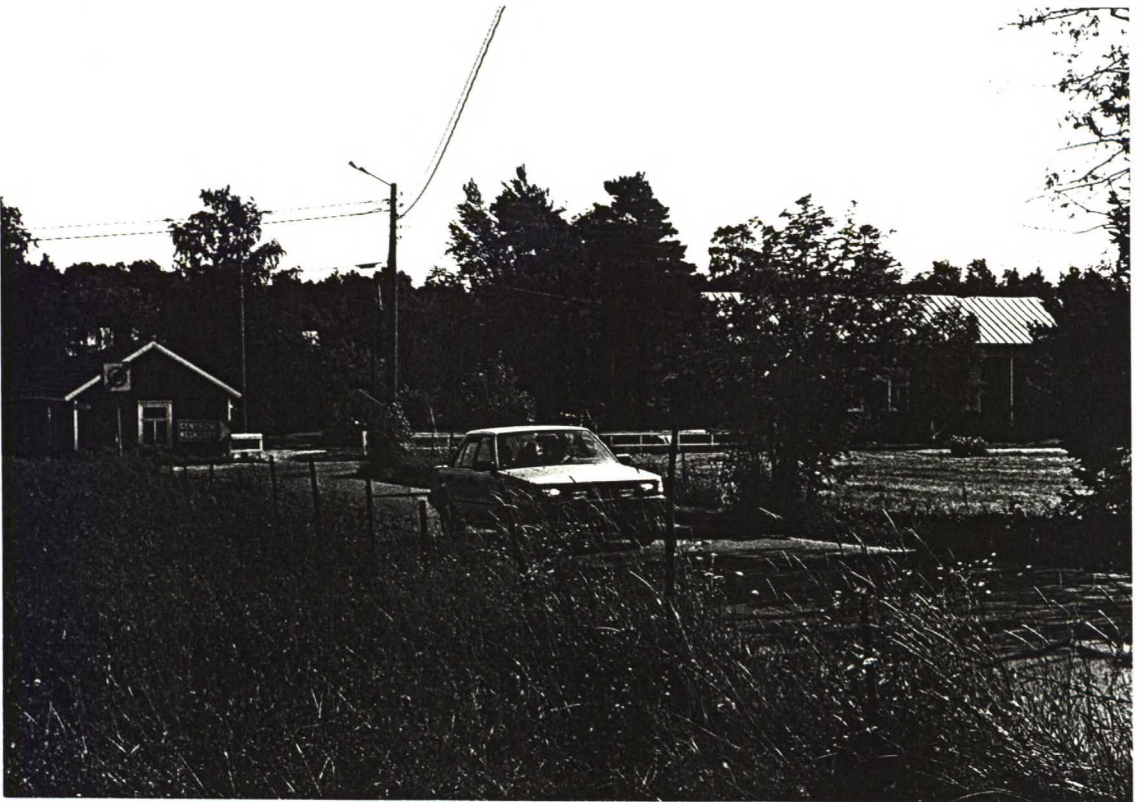

Bild 21. Det är trångt för trafiken på Fäbodavägen genom Vestersundsby.

6.5 Missnöje vid förrättningar

Många markägare har undertecknat besvärsskrifter och gjort uttalanden gällande nyskiftet. Det skriftliga material som nämns i avsnitt 4.1 belyser ytterligare orsakerna till missnöjet. I detta avsnitt görs en strukturering av argumenten för att sedan närmare åskådliggöra motståndet. Argumenten har här indelats i tio huvudgrupper:

1. Ser ingen nytta

Markägarna är nöjda med nuvarande ägoförhållanden. De vill påvisa att de faktiska förhållandena är bättre än den uppfattning som kartor och utredningar ger. Argumenten gäller fastighetsstruktur, vägförbindelser och brukningssätt. Dessutom ifrågasätts nyskiftets möjligheter att åtgärda de missförhållanden som faktiskt förekommer. Man har framfört många synpunkter på hur man enklare skulle kunna förbättra ägoförhållandena. Dessutom hävdas att en strukturförbättring hela tiden pågår, och att denna sker spontant utan att större förrättningar behöver tillgripas. /4, 5, 13, 14, 16, 24, Intervjuer 1994/

2. Kostnader

Markägarna är rädda för kostnader för egen del och skeptiska mot nyskiftets lönsamhet som företag. Därför vill de påvisa att lantmäteriverkets beräkningar av nytta och kostnader inte håller streck. Kritiken gäller både grunderna för beräkningarna och de riktvärden som har använts. /4, 13, 14, 16, 24/

3. Tidpunkten

Lågkonjunkturen, arbetslösheten och den allmän nedstämdheten påverkar nu också inställningen till nyskiftet. Argumentet är att tidpunkten är olämplig, och att statens pengar nu skulle behövas bättre för andra ändamål. Låga virkespriser minskar förväntningarna gällande skogen. /4, 13, 16, Intervjuer 1994/

4. Byns framtid

Som framgick i avsnitt 6.2 varierar markägarnas förväntningar gällande de egna byarna. En pessimistisk inställning till byarnas framtida utveckling leder till att man saknar intresse för större satsningar. /Intervjuer 1994/

5. Långvarighet

Markägarnas egna erfarenhet eller rykten från andra byar säger att nyskiftesförrättningar vanligen drar ut på tiden, och därför kan det försvåra arbetet på lägenheterna under en lång tid. /24, Intervjuer 1994/

6. Framtidsosäkerhet

Lantbruksdebatten i Finland överskuggas av den inverkan ett medlemskap i EG/EU skulle få. Jordbrukarna tvivlar på att primärnäringsarna har någon framtid i Finland, om producentpriserna faller och nuvarande stödformer upphör. Många äldre jordbrukare står utan efterträdare, och saknar därför intresse för en långsiktig utveckling. Miljöförstörelsen i form av drivhuseffekt och förurning inverkar skadligt på skogsmarken. Risken för skogsdöd minskar förväntningarna på den framtida avkastningen. /4, 10, 13, 24, Intervjuer 1994/

7. Tjänstemannamissnöje

Nyskiftena uppfattas som något som påtvingats markägarna. Man upplever att markägaropinionen nonchalerats, eftersom förrättningar drivs vidare utan hänsyn till motståndet. I allmänhet betonas att initiativen till förändringar bör komma från markägarnas sida. Många reagerar mot att kommunen eller lantmäteriverket i egenskap av myndighet agerar i sina egna intressen. /1, 4, 13, 20, 24, Intervjuer 1994/

8. Förrättningsförfarande

Nyskifte uppfattas som en byråkratisk och krånglig process, som försvårar ägornas användning och styrs helt av myndigheterna. Markägarnas möjligheter att påverka uppfattas som små. Förrättningsens förlopp hittills samt myndigheternas handlande har gett nya källor till missnöje. /4, 10, 14, 24/

9. Risk att få "sämre"

Specialvärden är svåra att uppskatta. Det anses således vara omöjligt att förändra ägostrukturen utan att markägarna behandlas ojämlikt. Det finns också en risk att någon i kraft av sin dominerande ställning kommer att dra större nytta av nyskiftet än de övriga. /4, Intervjuer 1994/

10. Sociala faktorer

Många befarar att ett nyskifte leder till misstänksamhet och avundsjuka bland sakägarna och förstör stämningen inom byn. Ofta hänvisas till tidigare dåliga erfarenheter. Myndighetsbeslut som fattats bakom ryggen på markägarna har gett många en känsla av maktlöshet. /4, 14, Intervjuer 1994/

Jämförelse mellan byarna:

Det finns stora skillnader mellan byarna gällande argumenteringen, orsakerna till missnöjet och dess omfattning. Motståndet och missnöjet i de fyra undersökta byarna sammanfattas i tabell 6. Faktorerna har indelats i de tio kategorier som presenterades ovan. Värderingen grundar sig på min subjektiva bedömning av uttalanden och besvärsskrifter.

TABELL 6 Orsaker till markägarnas motstånd mot eller missnöje med nyskifte i de undersökta byarna /Intervjuer 1994/

Förklaring:

-	Ingen inverkan
0	Osäker faktor
+	Förorsakar visst missnöje/motstånd
++	Förorsakar betydande missnöje/motstånd

	By:	Ky-V	Yj	Kå	Ye	Summa
Orsak:						
1. Ser ingen nytta		+	+	0	-	+1
2. Kostnader		0	++	+	0	+3
3. Tidpunkten		+	+	+	-	+2
4. Byns framtid		0	+	-	0	0
5. Långvarighet		0	+	+	++	+4
6. Framtidsosäkerhet		0	++	+	+	+4
7. Tjänstemannamissnöje		++	+	0	+	+4
8. Förrättningsförfarande		+	+	0	0	+2
9. Risk att få "sämre"		++	+	+	0	+4
10. Sociala faktorer		+	++	0	0	+3
Sammanlagt:		+7	+13	+4	+2	

De främsta orsakerna till missnöje är nyskiftesförrättingarnas långvarighet, framtidsosäkerheten inom lantbruket, brister i tjänstemäns och myndigheters handlande och risken att förlora specialvärden och välskötta marker. Den mest massiva argumenteringen mot nyskiften har skett i Ytterjeppo och i Kyrkoby-Vestersund. Det är dock svårt att utgående från dessa enskilda exempel generellt förklara alla orsaker till missnöje som kan förekomma.

Av tabellen framgår att motståndet är mest kompakt i Ytterjeppo, medan det i Kyrkoby-Vestersund mera beror på enskilda betydande faktorer. I Kållby är man i detta skede relativt nöjda. I Ytteresse är man i stort sett nöjda fränsett behandlingstiden. Där anser man även att tidpunkten har gynnat resultatet.

Nyskiftets förutsättningar grundar sig främst på lönsamhet, varför de skriftliga källorna i första hand innehåller ekonomiska och beräkningstekniska argument, medan de sociala faktorerna betonas mera vid intervjuerna. Vissa resonemang förekommer ofta i svaren, vilket visar att nyskiftesfrågorna diskuterats i byarna och att undertecknarna tagit intryck av besvärsskrifterna.

I protokollen från förrättningarna i Kållby och Ytteresse noterades vid beslut om förutsättningar och omfång bara att *ingen av de närvarande anmälde avvikande åsikt*. Dock märks i protokollanteckningarna en viss osäkerhet bland sakägarna. Det bör också noteras att Kållby snart står inför skiftesförslaget, medan man i Ytteresse inte ännu inlett återbetalningen av de förskotterade nyskifteskostnaderna.

6.6 Utvärdering av tillförlitlighet

Intervjumaterialets tillförlitlighet beror delvis på huruvida urvalet är representativt för byarna i helhet och delvis på inbördes skillnader mellan byarna, som inte kommer fram i undersökningen. Man bör beakta att intervjumaterialet inte täcker hela byarna. I Kållby och Ytteresse är materialet mycket litet och har dessutom koncentrerats på yrkesjordbrukare. Därför kan det förekomma grupper med avvikande åsikter, vilka inte kommit till tals inom intervju-serien. Tabell 7 är en sammanställning av intervjuobjekten.

TABELL 7 Statistik över intervjuobjekt

By:	Ky-V	Yj	Kå	Ye	Summa
Heltidsjordbrukare	6	12	6	5	29
Övriga yrkesaktiva	6	6	1	0	13
Pensionärer	8	3	1	1	13
Deltog inte	3	2	0	1	6
Sammanlagt	23	23	8	7	61

Vid jämförelse med tidigare undersökningar bör beaktas att konjunkturer och svängningar i lantbrukspolitiken kan förorsaka kraftiga variationer i inställningen till ägo-regleringsåtgärder och andra omfattande satsningar. Vid jämförelse med undersökningar gjorda på andra orter känner man inte till alla avvikelser i de lokala förhållandena.

Landområden är alltid förenade med stora känslövärden. Därför leder diskussioner om nyskiften ofta till starka känslöyttringar. Jag anser dock inte att det finns några skäl att inom ramen för detta arbete ifrågasätta sakens sanning i markägarnas uttalanden.

7 ÖVRIGA STUDIER I ÄMNET

Detta kapitel kommer först att behandla ett samnordiskt utvecklingsprojekt samt dess finländska delprojekt. Därefter följer några utdrag ur diplomarbeten, som tangerar ämnet för detta arbete. Slutligen tas exempel på en förundersökning av opinionen samt en uppföljning av ett nyskifte.

7.1 Landsbygdsutveckling genom fastighetsreglering

Allmänt:

"Landsbygdsutveckling genom fastighetsreglering" är ett samnordiskt projekt, som behandlar utveckling av landsbygden och marklagstiftningen. Huvudansvariga för projektet är Finlands, Sveriges, Norges och Danmarks lantmäterimyndigheter. Nordiska ministerrådet är finansiär för projektet.

Projektet förväntas kunna ge svar på frågan om vilka effekter som kan uppnås för vissa områden genom samordnad planering och stödgivning från myndigheter. Avsikten är vidare att leda till en fastighetsrationalisering med förebild från Kontinentaleuropa, men det gäller också att få ett nordiskt perspektiv på landsbygdsutveckling. Frågeställningarna gäller landskaps-, natur-, miljö- och kulturminnesvård, planering av bebyggelse, infrastruktur och näringsliv, jord- och skogsbruk, jakt och fiske samt kulturfrågor. I frågorna beaktas både enskilda, kommunala och nationella intressen.

Slutrapporten kommer också att behandla ländernas marklagstiftning, ekonomiska förutsättningar för landsbygdsutvecklingen, bevarandefrågor och trygghet av markägarnas inflytande.

/Eidenstedt 1993/

Delprojekten:

Inom varje land har utvalts ett projektområde för nationella studier. Dessa studier finansieras med lokala medel och utgör i sin tur underlag för det samnordiska projektet. Inledningen av de nationella projekten görs som förstudier, vilka sedan sammanställs till en gemensam rapport. Av särskilt intresse i förstudien är exploateringsfrågor, jord- och skogsbruksfrågor samt bevarandefrågor.

Förstudierna görs inom ett begränsat område med markfrågorna som utgångspunkt. Projekten ska medverka till att förbättra levnadsförhållanden för den lokala befolkningen och tillvarata viktiga allmänna intressen som natur- och kulturminnesvård.

Det finska projektområdet ligger i Vetil och Evijärvi. Frågan är om nyskifte kan lösa även andra frågor än rationalisering av ägor, t.ex konflikt mellan jordbruket och bebyggelsens expansion.

Det norska projektområdet ligger i Tynset och kännetecknas av splittrade ägor och en dålig trafiksituation. Dessutom är frågan om skydd av älven Glomma viktig.

Det svenska projektområdet ligger i Åre. Centralorten dominerar och problemen är kulturmiljöns förfall och ett stort tryck på byggandet. Avsikten är att pröva exploateringssamverkan.

Det danska projektområdet flyttades från Tinglev till Tönder. Den viktigaste frågan i området är miljövård och bevarande av öppna landskap. Projektet har inte förlöpt som planerat.

De nationella projekten uppvisar sinsemellan både skillnader och likheter. De norska och finska projekten utgör klassiska exempel på strukturrationalisering, medan det svenska projektet koncentreras på exploaterings- och samverkansfrågor. Inom det svenska projektområdet finns mycket få aktiva jordbrukare i förhållande till de övriga. Det danska projektet innehåller många kulturhistoriska, miljö- och naturvårdsmässiga frågeställningar.

/Eidenstedt 1993/

7.2 Vidareutveckling av nyskifte

Allmänt:

Det finska delprojektet kallas Vidareutveckling av nyskifte (fi: "Uusjaon kehittäminen"). Det utgår från möjligheterna att använda sig av nyskifte för att befrämja utvecklingen av landsbygden. Projektområdena är belägna i Vetil och Evijärvi kommuner i mellersta Österbotten. Området i Vetil utgör ett typiskt finskt kulturlandskap med bebyggelse i en älvdal. Inom detta område beaktas främst planerings- och lokaliseringsfrågor. Det andra området, Haapajärvi är en typisk jordbrukarby som kännetecknas av en stor ägosplittring.

I projektet har man klargjort möjligheterna att modernisera och utveckla nyskiftesförfarandet. Hänsyn har tagits till de strukturella och verksamhetsbetingade förändringar som pågår på landsbygden och inom primärproduktionen. Utvärderingen av läget grundar sig på synpunkter från kommunala representanter, markägare samt från sakkännarorganisationer som fungerar på landsbygden.

/JSM 1993, s.6-9/

Markägaråsikter:

Största delen av projektmaterialen består av direkta intervjuer, diskussioner och skriftliga enkätundersökningar med markägarna i Haapajärvi by. Materialet är täckande i fråga om område, invånarantal, åldersfördelning, företagsform och företagsstorlek, produktionsinriktning samt ägar- och produktionssituation.

Rent allmänt kan man säga att materialet från Haapajärvi stöder tidigare observationer om att det inte är tillåtet att diskutera eventuella ändringar i den egna byns skiftesläggning. Om någon trots detta börjar visa intresse för saken skärps bydisciplinen genast. Vid de personliga samtalen var situationen en annan. Efter en försiktig början var inställningarna vid intervjuerna aktiva, sakliga och öppna.

I allmänhet var de intervjuade eniga om att vi i Finland kommer att äta inhemska produkter också i fortsättningen. Byns viktigaste åkerområden kommer att bibehållas. Antalet gårdsbruksenheter kommer att minska. Jorden kommer på något sätt att övergå från dem som lägger ner sin produktion till dem som vill fortsätta. Det är nödvändigt att styra beskogningen av åkermark.

Markägarna anmärkte att ett nyskifte utöver att det är dyrt och långsamt omfattar endast 75 % av bruksenheterarnas åkerareal. Arrenden, kvoter, obligatorisk träda och andra stöd- och styrningsåtgärder har en mera konkret och direkt betydelse för utkomsten och företagandet än eventuella olägenheter av en oförmånlig skiftesläggning.

Intervjuerna utfördes sommaren 1992 när sinnesstämmningarna på landsbygden var allmänt nedstämda och passiva. Viljan och tron på att bevara byn, naturen och landskapet var dock fast och enhällig. Man trodde på en snabb strukturomvandling för markanvändningen, men ingen kom med praktiska förslag till lösningar genom vilka ägarna själva skulle åstadkomma en ändring.

/JSM 1993, s.14-16/

När projektet presenterades för markägarna framförde en grupp ståndpunkten; "För den här byns del ska det genast bli slut på det där pratet om nyskifte". Gruppen motsatte sig projektet därför att det enligt deras uppfattning endast var en täckmantel för vissa markägares vilja att starta nyskifte och lantmäterimyndigheternas försök att skaffa sig mer arbete.

Den skriftliga enkätundersökningen förstärkte uppfattningen att ideerna godkännts, men att steget till nyskifte eller andra konkreta åtgärder fortfarande tycks vara långt. De faktorer som flest markägare (>60 %) ansåg vara viktiga var följande:

- valfrihet,
- styrning av åker som tas ur produktion
- rätt att använda reglering samt
- koordinering.

/JSM 1993, s.40/

Problem:

I projektet har man konstaterat att ett av kärnproblemen i landsbygdens utveckling är att det inte förs någon diskussion om utvecklande av markanvändningen på landsbygden med avseende på områdes- och fastighetsstrukturen. Bland markägarna är all diskussion över det ämnet förbjuden. Orsaken är dock inte att det inte skulle finnas problem, utan felet torde ligga i metoderna och i förfaringssätten.

Nyskiftet har visat sig vara användbart och funktionsdugligt för att ordna ägor, men den offentliga bilden av nyskiftet är dålig trots att innehållet förändrats. En delorsak är att nyskiftena varat länge och att tidtabellen inte hållit. En annan betydelsefull anledning till den negativa bilden är att ungefär hälften av nyskiftena igångsatts under stridiga förhållanden. Intresset för att delta i ett nyskifte varierar mycket mellan olika lägenheter, beroende på i vilken situation verksamheten för tillfället befinner sig. Därför är det svårt att finna en lämplig tidpunkt även om förutsättningarna för verksamheten skulle kunna förbättras.

Tidigare utfördes nyskiften i allmänhet på områden där alla ägor var i aktivt bruk, och alternativa sätt att använda marken saknades. Nu har effektiviserandet och utvidgandet av produktionen, beskogning, skapande av skyddsområden m.m. ökat valmöjligheterna, och gjort att markägarnas framtidsplaner ofta avviker från varandra. Därför är det svårare att åstadkomma en förbättring som tillgodoser alla typer av intressen som finns kring marken.

/JSM 1993, s.23-26/

Utveckling av nyskifte:

Projektgruppen konstaterade att det fanns fyra grundkriterier för utvecklandet av nyskiften. Det skulle alltså behövas motsvarande alternativ till nuvarande behandling av markärenden. Därför konstruerades fyra prototyper av nyskifte, vilka kännetecknas av följande grundideer:

- a) företagsorientering,
- b) individualitet/valmöjlighet,
- c) samhällsorientering och
- d) snabbhet.

Nyskifte kommer även i framtiden att innebära en allmän förbättring av förutsättningarna för utvecklingen, men i vissa fall borde målsättningen för nyskiftet vara ett allomfattande iståndsättande av området eller ett befrämjande av markanvändningsenheternas faktiska verksamhet. Målsättningen kunde dessutom vara att befrämja gemensamma eller allmänna planer för ändring och utveckling av markanvändningen. Det borde i vissa fall vara möjligt att pruta av på fördelarna med områdesbundenheten, allomspännandet och enahanda grunder. I stället kunde man då satsa på aktualitet, valmöjligheter, företagsamhet och allmän fördel.

Företagsnyskifte

Grundiden är att samtidigt ordna ett lantbruksföretags eller en annan markanvändningsenhets strukturella, funktionella och produktionspolitiska verksamhetsförutsättningar. Bl.a. utreds lägenhetsvis behovet och möjligheterna att förbättra skiftesindelning, ägoplacering och väg- och torrlägningsnät eller ändra enhetens storlek och ägoslagsindelning.

Valfrihetsnyskifte

Iden är att befrämja markanvändningsplaneringen, och samtidigt erbjuda markägarna möjlighet att välja i vilka saker, när och i vilken omfattning de vill delta. Modellen torde ge bättre förutsättningar för öppen diskussion om samhällets, byns och lägenhetens behov gällande markanvändningen, och dessas anpassning till varandra.

Anpassningsnyskifte

När markanvändningen ändras eller ett projekt som söndrar ägostrukturen genomförs, beaktas även de befintliga markanvändningsenheternas behov. Den pågående markanvändningen anpassas således till den förändrade situationen.

Snabbnyskifte

Bristen på ett snabbt alternativ är nyskiftesverksamhetens största problem. Det är möjligt att inskränka nyskiftesområdet, antalet sakägare eller innehållet. I stället behandlas bara enstaka markanvändningsproblem för några berörda lägenheter. Ett snabbnyskifte innebär att man avstår från principen att uppnå en optimal lösning. I stället befrämjar det genomförandet av något enskilt projekt.

Nyskiften kan utgöra kombinationer av det nuvarande nyskiftesförfarandet och de principer som kommer fram i de ovannämnda grundmodellerna. I praktiken bör nyskiftets möjligheter och innehåll värderas från fall till fall.
/JSM 1993 s. 24-32/

Förslag:

Målsättningarna för nyskiften borde göras mera mångsidiga. Ett enskilt nyskifte borde skräddarsys enligt lokala förhållanden och aktuella behov. Tyngdpunkten i nyskiftet bör fortfarande ligga vid en allmän förbättring av förutsättningarna för markens användning, men dessutom kan målsättningen vara att direkt förbättra de befintliga markanvändningsenheterna och befrämja deras verksamhet. Nyskiftet kan utgöra ett redskap, med vilket markägare och myndigheter sköter markanvändningens planering och aktuella problem vid planernas genomförande. I projekten kunde sakägarnas möjligheter att delta och påverka förbättras, sammanhängande ärenden koordineras och samarbete och beslutsfattande utvecklas o.s.v. Dessutom kan företagsamhet, valfrihet eller snabbhet betonas i särskilda fall.

För att befrämja användningen av en fastighet kan nyskifte genomföras på markägarens ansökan, ifall detta inte förorsakar nämnvärd skada för någon annan. Alla de fastigheter som lämpligen kan behandlas i samma förrättning bör tas med i nyskiftet. Om det finns ett allmänt behov av att förbättra fastighetsstrukturen kan lantmäteribyrån ge förordnande om nyskifte ifall förutsättningar föreligger enligt verkställd behovsutredning. Detta är också möjligt för att minska eller eliminera förluster och skador, som markanvändningen förorsakas av större byggnadsprojekt, planering o.dyl. Förutsättningen är att nyttan för markägarna överstiger förfång och kostnader som förorsakas.

Viktiga frågor att lösa vid nyskiften kommer att vara generationsskiften, där sakägarna ofta behöver hjälp av sakkunskap för att sinsemellan fördela fast egendom och ägoandelar. Sytningar och andra speciella rättigheter, som belastar ägarna, bör också kunna ordnas, så att de upphävs eller belastar endast en markägare. /JSM 1993, s.43-47/

7.3 Utdrag ur examensarbeten

7.3.1 Behovsutredning

Ritva Riihelä utförde 1991 sitt diplomarbete med titeln "Uusjaon kannattavuuden arviointi hankkeen alkuvaiheissa". Hon konstaterar att nyskiftet numera i allt större utsträckning riktar sig till områden med klarare fastighetsstruktur. De traditionella behovsutredningarna har visat sig vara för ytliga. Därför har hon i diplomarbetet försökt att utveckla ett nytt värderingsförfarande att använda i nyskiftets inledningsskede.

I arbetet utgår hon från att nyskiftet i framtiden förutom jord- och skogsbruket även kommer att tjäna andra behov som finns på landsbygden. Projektens lönsamhet borde således granskas både ur lantbrukets och ur samhällets synvinkel. Traditionellt har nyttan och kostnaderna beräknats i pengar, men den samhälleliga aspekten medför nya faktorer, som tidigare inte beaktats och vilka är svåra att värdera i pengar.

Olika typer av inverkan borde redovisas med hjälp av lämpliga indikatorer, vilket skulle befrämja objektiviteten och göra redogörelsen mera överskådlig. Värderingen i pengar är dock inte heller inom jordbruket helt tillförlitlig p.g.a. olika osäkerhetsfaktorer.

Ett huvudproblem är de resurser som frigörs vid ett nyskifte. Hittills har resurserna använts enbart för produktionsökning inom lantbruket. Det finns också ett jämlikhetstänkande i att alla brukare ska ges möjlighet att använda modern teknik. Även överproduktionen, trycket på förändringar i lantbrukspolitikerna samt beaktande av miljöfrågor ställer ökade krav på besluten vid ett nyskifte.

Ju mera osäker lantbrukets framtid blir, bl.a. genom den europeiska integrationen och överproduktionsproblematiken, desto lättare motsätter sig markägarna ett projekt vars verkningar inte är klarlagda. Nuvarande behovsutredningar kan ersättas med mera noggranna förhandsplaner, som beskriver alla viktigare åtgärder vid förrättningen. Åtgärderna kan framställas lättfattligt och överskådligt för att lättare påvisa nyttan för sakägarna. Detta skulle förlänga inledningsskedet märkbart, men i stället spara tid i den egentliga behandlingen.

Samhälleliga aspekter har hittills fattats nästan helt i värderingen av lönsamheten. Redan beaktandet av miljöpåverkan förutsätter ett vidare perspektiv än enbart lantbrukets. Uppgörandet av noggranna förhandsplaner förutsätter tilläggsundersökningar, och studier av utländska förebilder. Dessutom borde användningen av datateknik vid förundersökningarna och lönsamhetsgranskningen klargöras. /Riihelä 1991, s.86-91/

7.3.2 Förhandsplanering

Juha Kantanen utförde 1993 sitt diplomarbete med titeln "Uusjaon esisuunnitelman laatiminen". Avsikten var att göra en förhandsplan för ett nyskifte. För att definiera strukturen undersöktes förhandsplanering i några Väst-europeiska länder.

En viktig orsak till sakägarnas motstånd mot nyskiften har i inledningsskedet varit bristande kännedom om nyskiftets inverkan. Den behovsutredning som gjorts hittills har varit för omfattande och görs med tanke på de myndigheter som beslutar om nyskiftets finansiering. Det finns således ett klart behov av att informera markägare om nyskifte i allmänhet och i synnerhet om inverkan av ett eventuellt nyskifte på det aktuella området. Förhandsplanen är en överskådlig och klar framställning om nyskifte och speciellt om dess lokala inverkan. Den görs uttryckligen för nyskiftets sakägare och bildar ett slags basuppgiftspaket.

Förhandsplanen ersätter inte behovsutredningen utan kompletterar den genom att rikta sig till en annan målgrupp. Förhandsplanen kan inte eliminera motståndet, men sakägarnas åsikter bör grunda sig på sakliga fakta hellre än på rykten och antaganden.

I samband med arbetet gjordes en förhandsplan för nyskifte i Jungar by i Nykarleby stad, vilken innehöll tre olika alternativ för genomförandet. För de olika alternativen gjordes också kostnads- och nyttoberäkningar, vilka utnyttjades vid uppgörandet av förhandsplanen.
/Kantanen 1993, s.2,63-65/

7.3.3 Nyttä

Anders Robertsson utförde år 1984 sitt diplomarbete med titeln "Om lönsamheten för ett skärgårdsnyskifte på Åland". Diplomarbetet gjordes i samband med behovsutredningen och lönsamhetskalkylen för nyskiftet i Seglinge by i Kumlinge kommun i landskapet Åland.

Förhållandena i den åländska skärgården skiljer sig markant från övriga nyskiftesområden i landet. Skillnaden beror dels på geografiska faktorer och dels på de åländska bestämmelserna om jordförvärv. Olikheten inverkar främst på den nytta som man erhåller av ett nyskifte. Den ekonomiska nyttan av ett nyskifte blir liten i skärgårdsförhållanden. Samtidigt kan nyskiftets indirekta nytta vara mycket stor för en avfolkningshotad skärgårdsby.

Lagen om stöd för nyskiften förutsatte en detaljerad analys av den nytta och de kostnader som skulle uppstå vid ett nyskifte. I november 1983 gjordes intervjuer med den bofasta befolkningen på Seglinge. I samband med dessa försökte man att så noggrant som möjligt kartlägga förhållandena i byn.
/Robertsson 1984, s.1/

Typiska problem för den åländska skärgården är bl.a:

- små brukningsenheter,
- liten åkerareal,
- oregelbunden form på åkrar,
- begränsade skogstillgångar,
- låg servicenivå,
- stor avfolkning,
- ökande andel åldringar,
- marken ägs av andra än de som är bosatta på orten,
- stor andel stärbhus.

Det är svårt att uppfylla kravet på lönsamhet i dessa förhållanden. Kostnaderna för ett nyskifte i Seglinge skulle överstiga den beräknade nyttan med 30 %. Dock påpekas att ett nyskifte här skulle ha en betydande indirekt nytta. Bl.a. skulle stärbhus och andra oklara områden redas upp.

Nyskiftet skulle också skapa förutsättningar för:

- effektivare användning av maskiner,
- effektivare utarrendering av åkrar som inte brukas,
- utveckling av olika binäringar,
- specialodling,
- förstoring av gårdscentra och
- eventuellt avtagande utflyttning och ökad inflyttning.

Dylika faktorer kan inte värderas i pengar, eftersom det till stor del beror på den bofasta befolkningen hur utvecklingen framskrider. Ett nyskifte i skärgården bör inte enbart ses som en rationaliseringsåtgärd för jordbruket, utan även som ett försök att understöda och bibehålla en levande skärgård.

/Robertsson 1984, s.71-73/

7.3.4 Uppföljning

Antero Luhtio utförde 1984 sitt diplomarbete med titeln "Uusjaon selostuksen malli (Ehdotus jakolain mukaisen uusjaon seurantamalliksi)". Avsikten med arbetet är att framställa en modell för redogörelser över nyskiftet, till att användas i första hand för uppföljning efter att förrättningen avslutats. Diplomarbetet framför de krav som ställs på redogörelsen samt gör ett riktgivande utkast för redogörelsens uppgörande. Därefter tas ett exempel från nyskiftet i Bennäs-Lövö i Pedersöre kommun (FNr 91167/91634). I slutet av arbetet granskas modellens användbarhet på basen av erfarenheter. Ett förslag till åtgärder gällande uppgörande av redogörelser framförs till lantmäteriverket. /Luhtio 1984, sammandrag/

Den egentliga redogörelsen är en beskrivning i text och bilder, som behandlar skifteslaget, den utförda förrättningen, arbetsinsatsen, kostnaderna, nyskiftets inverkan samt nyttan. Därtill kommer numeriska grundfakta om nyskiftet, dess framåtskridande, skifteslaget och dess gårdsbruk, utförda åtgärder, arbetsinsats, kostnader och om nyskiftets omedelbara nytta. /Luhtio 1984, sammandrag/

Nyskiftesförrättningen i Bennäs-Lövö valdes som objekt för redogörelsen eftersom skifteslaget till sin omfattning och sina egenskaper representerar ett genomsnittligt nyskifte i Österbotten. Dessutom har det i samband med detta nyskifte utförts ett stort antal förbättrings- och utvecklingsåtgärder. /Luhtio 1984, s.48/

Statistikuppgifterna visar på klara förbättringar och god lönsamhet. Befolkning, näringar och service behandlas också statistiskt. Dock har ingen opinionsundersökning eller annan rådfrågning av markägarna utförts gällande nyskiftet eller de åtgärder som utförts i samband därmed. Den här rapporten ger därför ingen klar uppfattning om hur markägarna upplevt nyskiftet.

7.4 Nyskiftet i Merijärvi

Undersökningar av markägaropinioner i samband med nyskiften har sällan utförts i Finland. Ett exempel på där detta gjorts är nyskiftet i Merijärvi kommun i Uleåborgs län (FNR 206 343). Detta kan också ses som ett exempel på hur en skriftlig tillfrågan kan utföras i samband med ett nyskifte, vilket vid intervjuerna med markägarna i kapitel 4 nämndes som förslag till förbättring.

Bakgrund:

År 1978 ansökte 123 markägare från Merijärvi hos jordbruksstyrelsen om ägoreglering enligt gårdsbrukslagen. En arbetsgrupp undersökte fallet och konstaterade att projektet var för omfattande och svårt för att kunna genomföras som förrättning enligt gårdsbrukslagen. Arbetsgruppen rekommenderade att lantmäteriverket i detalj skulle undersöka möjligheten att genomföra nyskiftet som nyskifte enligt SkiftesL.

På initiativ av markägarna gav Ylivieska lantmäteridistrikt år 1983 förordnande att undersöka förutsättningarna för nyskifte i hela Merijärvi kommun. Lantmäteristyrelsen överförde behovsutredningen på Karleby lantmäteribyrå. Ägoregleringsplanen färdigställdes år 1984. /Vitikainen 1984, s.1/

Merijärvi kommun består av byarna Kirkonkylä, Pyhäkoski och Ylipää. I hela kommunen var den genomsnittliga åkerarealen för aktiva brukare 11 ha. I medeltal hade jordbrukslägenheterna 5 åkerskiften och 4-5 skogsskiften. Ca 1/3 av marken var sämjodelad och 20 % ägdes av stärbhus. Antalet skiften per lägenhet var störst i Pyhäkoski (ca 11 st). Andelen sämjodelad åkermark och stärbhus var störst i Kirkonkylä (35 % resp. 22 %). /Vitikainen 1985, s.3-4/

Markägaråsikter:

Innan beslut om förutsättningar för nyskifte skulle fattas ville lantmäteribyrån kartlägga markägarnas och speciellt jordbrukarnas syn på nuvarande fastighetsförhållanden och möjligheter till förbättringar. År 1985 utskickades en enkät till till sammanlagt 725 markägare i Merijärvi. På enkäten erhöles 304 st svar, av vilka 204 st kom från ägare till lantbrukslägenheter. Jordbrukarna besvarade enkäten betydligt aktivare än de övriga. /Vitikainen 1985, s.1-2/

På frågan om det fanns behov av nyskifte i den egna hembyn svarade 56 % ja, 28 % nej och 16 % var osäkra. Bland jordbrukarna var andelen positiva större och de osäkra färre. Andelen positiva i de olika byarna varierade mellan 49 % i Kirkonkylä och 77 % i Pyhäkoski.

I enkäten frågades också vilka grundförbättringsåtgärder som markägarna ansåg att skulle behövas på lägenheten i samband med nyskiftet. Av jordbrukarna ansåg 32 % att nyskiftet var viktigt i första hand för att förbättra skiftesindelningen, 42 % i första hand för att förbättra väg- och torrlägningsnätet, medan 26 % ansåg att ett nyskifte inte nämnvärt kan förbättra läget för deras del.

De fyra mest önskade åtgärderna var följande:

- utfallsdikning,
- byggande av odlingsvägar,
- täckdikning och
- sammanslagning av åkerskiften.

De fyra åtgärder som det fanns minst intresse för var:

- förändring av tomter,
- byggande av skogsvägar,
- nybyggande av bostadsbyggnad och
- skogsdikning.

De svarande tillfrågades även om den information de fått. Frågan gällde om det informerats för mycket, lagom eller för litet. Av samtliga svarande ansåg 60 % att det informerats lagom mycket, 7 % att det informerats för mycket och 33 % att det informerats för litet. I Pyhäkoski ansåg 83 % att det informerats lagom, medan endast 47 % i Ylipää och 54 % i Kirkonkylä var av samma åsikt.

/Vitikainen 1985, s.4-7/

7.5 Nyskiftet i Jylhä

Allmänt:

År 1993 utförde Timo Heikkilä från Koivikon maatalousopisto en undersökning av nyskiftets inverkan i Jylhä by (FNR 14044). Målsättningen var också att klargöra byns nuläge och framtidsutsikter samt att finna ut vilka åtgärder i nyskiftet som borde ha gjorts annorlunda eller lämnas helt ogjorda. Undersökningen baserar sig på 16 intervjuer med sammanlagt 31 bybor sommaren 1993. /Heikkilä 1993, s.1-2/

Byn Jylhä ligger i Kaustby kommun i Vasa län. Byn har ca 250 invånare och ligger 8 km från kommuncentrum. Jordbruket är huvudnäring, men därtill finns pälsfarmer och ett bageri. Många har arbete i kyrkbyn. I byn finns en lågstadieskola, men i övrigt saknas basservice.

Ansökan om nyskifte inlämnades redan 1963, men frågan bordlades då p.g.a. praktiska problem. Ärendet återupptogs 1975 och två år senare beslöt delägarna enhälligt att nyskifte skulle genomföras. Vid nyskiftet växte den genomsnittliga storleken för odlingsskiften från 0,9 till 2,6 ha och medelavståndet minskade från 1,2 till 0,7 km. Åtta stycken utflyttningar av brukningscentrum genomfördes. Dikningssystemet och vägarna förbättrades. Dessutom bildades områden för byns gemensamma behov. Förrättningen avslutades 1991. /Heikkilä 1993, s.3-4,6/

Åsikter om nyskiftet:

Nyskiftet ansågs vara nödvändigt för att anpassa jordbruksmarken till modern teknik. Ägoregleringen och utflyttningarna minskade produktionskostnaderna. Nyskiftet borde dock ha genomförts snabbare, eftersom det ständiga vakandet över egna rättigheter med tiden blev en stressfaktor.

När skiftena fördelade borde man mera ha beaktat odlarnas åsikter. De lägenheter som kommer att upphöra med produktionen inom nära framtid borde inte ha tilldelats mark, så att övriga brukares verksamhet i framtiden försvåras. Fler utflyttningar kunde ha gjorts, eftersom några nu fick små hemskiften.

Ett av de största felen gjordes vid planeringen av täckdikningen och i att tegelrör användes i stället för plaströr. Täckdikningen skulle hellre ha utförts i nyskiftets slutskede.

Även vägplaneringen var delvis bristfällig. Den tunga trafiken hade inte beaktats tillräckligt, när skarpa kurvor och branta backar lämnats kvar.

Det var betungande för odlarna att skiftesförslaget ändrade också till de delar som de trott det vara slutligt avgjort. Odlingsvägar och utfallsdiken kunde i högre grad ha flyttats till odlingsområdets kanter. Åkrar som inte brukas av nuvarande ägare kunde i högre grad ha överförts till aktiva brukare, för att förbättra deras möjligheter att producera. /Heikkilä 1993, s.11-15/

Före nyskiftet förorsakade samägandet mycket oenighet, men folk kom ändå överens. Under nyskiftet försämrades sammanhållningen i byn, men så småningom eliminerades de tidigare källorna till oenighet. Äldre folk minns fortfarande oförrätter, som bara tiden kan utplåna, men de unga lantbruksföretagarna har nu lättare att komma överens. Ett gammalt hus har upprustats till byagård och flera andra gemensamma projekt har utförts med talkoarbete. Dock är det främst de "infödda" som deltar i de aktiviteter som ordnas. /Heikkilä 1993, s.8-10/

Framtidsutsikter:

Byborna tror på jordbrukets utveckling och fortsatta konkurrenskraft. Utflyttningarna gav många odlare en ny möjlighet att leva som lantbruksföretagare. Nyskiftet har verkat upplivande också på byn. Flykten från landsbygden har vänts till en befolkningsökning, och byns åldersstruktur har förnygrats. /Heikkilä 1993, s.16/

Förslag:

Täckdikningen flyttas till nyskiftets slutskede, så att den odlare som i fortsättningen kommer att bruka marken får ombesörja eftervården av dikningen.

Nyskiften bör utvecklas för att motsvara framtida krav med beaktande av resultaten från tidigare utförda nyskiften samt av kundernas önskemål.

Det är betydelsefullt att staten också i framtiden stöder nyskiftesverksamheten, eftersom jordbruket direkt och indirekt sysselsätter en stor del av Finlands befolkning. /Heikkilä 1993, s.17/

8 OMARRONDERINGAR I SVERIGE

I detta kapitel behandlas först ägoregleringsförrättningar i stort. Därpå presenteras fastighetsregleringen och problem som kan uppstå vid större förrättningar. Slutligen refereras tre examensarbeten samt en avhandling, vilka behandlar markägaråsikter gällande lantmäteriförrättningar.

8.1 Allmänt

I Sverige görs lantmäteriförrättningar huvudsakligen enligt fastighetsbildningslagen (FBL) 1970:988. Av övriga lagar med betydelse för ägoregleringar kan nämnas lagen om exploateringssamverkan (ESL) 1987:11. Förrättningarna utförs av en fastighetsbildningsmyndighet (FBM), som är en statlig eller kommunal myndighet. /Blomqvist 1994, s.14-15/

I Sverige finns ett mindre antal namngivna typer av ägoregleringar än i Finland, men förrättningarna i Sverige är mera flexibelt utformade. Det är i regel möjligt att utföra alla de ägoregleringsåtgärder som ingår i nyskiften, skiften av samfällda områden, ägobyten, servitutsförrättningar och vissa former av inlösen i form av fastighetsreglering. Nyskiftet i Finland kan dock kombineras med andra fastighetsbildningsåtgärder i högre grad än fastighetsregleringen i Sverige. /Blomqvist 1994, s.24/

Genom fastighetsreglering kan mark överföras från en eller flera fastigheter till en eller flera andra fastigheter. Förrättningen kan innebära allt från en överföring av ett mindre markområde till en total omfördelning av markinnehaven inom ett större område. Fastighetsreglering kan ske efter överenskommelse mellan ägarna till de fastigheter som berörs, men kan i vissa fall även ske tvångsvis, d.v.s. mot en fastighetsägares vilja. För att fastighetsreglering skall genomföras måste ett antal villkor vara uppfyllda. Dessa avser att skydda enskilda och allmänna intressen. /Julstad 1993, s.17/

Exploateringssamverkan innebär att fastighetsägare inom ett område går samman och gemensamt uppträder som exploatör. De deltar gemensamt i planarbete, ansvarar för fastighetsbildning och utbyggnad av gemensamma anläggningar som vägar, vatten, avlopp m.m. Genom exploateringssamverkan kommer den ekonomiska vinsten till följd av detaljplaneringen att fördelas mellan de berörda markägarna oberoende av den enskilda fastighetens utfall av detaljplanen. Frågor om exploateringssamverkan prövas vid förrättning som handläggs av FBM. En förutsättning för att använda exploaterings-samverkan är att beslut som ger möjlighet därtill meddelats i detaljplan eller områdesbestämmelser. Kommunen har därigenom beslutanderätt i frågan om exploateringssamverkan skall användas eller inte. /Julstad 1993, s.80/

8.2 Fastighetsreglering

Fastighetsregleringen är inte formbunden på samma sätt som nyskiftet, men arbetsordningen följer i stort samma mönster. I allmänhet läggs mindre vikt vid utredningar. Istället prioriteras effektiva lösningar och en snabb behandling.

I större projekt kan inventering och preliminär planering inledas redan innan någon ansökan gjorts. Efter ansökan hålls ett inledningssammanträde där planerna presenteras och opinionsvillkoret prövas. Behandlingen bygger på att varje huvudfråga som behandlats fastställs genom ett viss beslut. En större omarronderingsförrättning kan således innehålla fastighetsbestämnings-, fastighetsbildnings-, tillträdes-, ersättnings- samt avslutningsbeslut.

Fastighetsregleringen är i princip begränsad till ombildning av befintliga fastigheter. Nybildning av fastigheter sker vid skild förrättning i form av klyvning eller avstyckning. Behandling av vägar och motsvarande anläggningar sker vid förrättning enligt anläggningslagen.

/Norberg 1980, s.32, Backman 1983, Härnösand 1994/

Villkoren för genomförande av fastighetsreglering avviker något från förutsättningarna för nyskifte. En av de viktigaste skillnaderna är att det i svensk lagstiftning finns ett *opinionsvillkor*. Detta innebär att när någon annan än sakägare har ansökt om förrättning, eller när en fastighetsreglering måste göras mer omfattande än vad som behövs för att ansökandens fastighet skall förbättras, får fastighetsregleringen inte genomföras om de som berörs allmänt motsätter sig åtgärden och har beaktansvärda skäl för det. /Julstad 1993, s.20/

Nyttoförutsättningen motsvaras i svensk lagstiftning av det s.k. *båtnadsvillkoret*. Där stadgas att fastighetsreglering får ske, under förutsättning att lämpligare fastighetsindelning eller eljest mera ändamålsenlig markanvändning vinnes samt att fördelarna därav överväger de kostnader och olägenheter som regleringen medför. /Julstad 1993, s.21/

Prövningen av opinions- och båtnadsvillkoren utförs inte alltid, eftersom behovet i vissa fall ansetts vara speciellt stort och allmänna intressen påkallat omarronderingar. /Härnösand 1994/

Större förrättningar görs numera endast inom Kopparbergs län. För närvarande pågår 10 projekt, vilka sammanlagt omfattar 150 000 ha. Den årliga arbetsmängden uppgår till ca 30 personår. Handläggningstiden för projekten är i genomsnitt 8-10 år, men avsikten är att den ska förkortas till 3-5 år. De statliga anslagen för omarronderingar uppgår till ca 10 milj. kr/år. Omarronderingarnas framtid beror på markägarnas inställning och hur finansieringen ordnas i framtiden. I dagens läge faller 50 % av kostnaden på markägarna. Behov av strukturförbättringar finns fortfarande på åtminstone 400 000 ha. /Backman 1994/

8.3 Problem

Motståndet mot omarronderingarna brukar vara starkt framför allt bland ägarna till mindre fastigheter. Den stränga tolkningen av bestämmelserna om fastigheternas ändamålsenlighet, det s.k. arealkravet, har inneburit att de i praktiken kunnat förlora sin mark vid omarronderingar där de ålagts att antingen sälja sitt markinnehav eller låta det uppgå i en gemensamhetsskog. Gemensamhetsskogen har varit impopulär, eftersom den hindrat markägarna från att handla självständigt, och saknat den sysselsättande effekt som en egen skogsfastighet skulle ha. /Westholm 1988, s.70/

De markägare som är negativa har mycket lättare att öppet och högljutt uttala sin åsikt än de som är positiva. De positiva och de tveksamma utsätts för ett stort grupptryck från den negativa gruppen. Opinionsbilden kan därför förefalla betydligt sämre vid ett ytligt betraktande än den egentligen är. Detta märks t.ex. vid stormöten främst av informativ karaktär, där många negativa åsikter framförs. När det väl blivit beslutat att förrättningen skall genomföras ökar opinionen för förrättningen däremot markant. /Wendeberg 1986/

Omarronderingarna har även kritiserats för de följder de fått för bymiljöerna och landsbygdskulturen. I samband med enskiftet och laga skiftet i början av 1800-talet tillkom utflyttningen av brukningscentra. Denna åtgärd kallas i vissa fall för *bysprängning*, eftersom den bidrog till att gamla byar slogs sönder. Samtidigt upplöstes urgamla traditoner och landsbygdens kultur och levnadssätt försvann. /Åberg 1953/

8.4 Markägaråsikter

Markägaropinionen har ofta beaktats i de undersökningar som gjorts gällande fastighetsregleringar i Sverige. Under denna punkt refereras tre examensarbeten och en doktorsavhandling, vilka upptar exempel på markägaråsikter i samband med omarronderingar och andra förrättningar. Exempelen har valts så att de beskriver åsikterna i olika skeden av behandlingen.

8.4.1 Inledningsskedet

Britt Kånåhols-Pettersson och H.Å. Pettersson utförde 1982 en studie av omarronderingen av Bonäs-Våmhus. Syftet med arbetet var dels att kartlägga hur markägarna har uppfattat den information de fått och om den påverkat deras inställning till omarronderingen, och dels att få reda på hur de har upplevt kontakten med olika myndigheter. Huvudvikten har lagts vid en enkät, som skickades ut till 200 slumpmässigt utvalda markägare.

Hösten 1980 inkom en ansökan om omarrondering i Bonäs-Våmhus i Kopparbergs län. Innan ansökan kom till stånd hade ett omfattande informationsarbete bedrivits av lantmäteriet och lantbruksnämnden. Markägarna var först negativa, men sedan svängde opinionen. Orsaker till markägarnas negativa inställning var för de som ägde under 50 ha främst att arealkravet blivit för högt satt, och för större markägare att de tyckte att det skulle bli för dyrt. Bland dem som lämnat in enkäten var de positiva andel dock hela 51 %.

Av samtliga markägare som skickat in enkäten, ca 140 st, angav 15 % att de ändrat sig till positiv inställning någon gång under de senaste fem åren. Anledningen till attityd-förändringen till en positiv inställning kan sammanfattas under följande punkter:

- Man har kommit till insikt om ägosplittringen och insett att något måste göras.
- Informationen från myndigheter och massmedia har förklarat fördelarna med en omarrondering.
- Man har varit i behov av bruksbara enheter för att kunna bedriva ett aktivt jord- och skogsbruk.
- Sänkningen av arealkravet har varit en avgörande faktor.
- En ökning av möjligheterna till samägande d.v.s att fler kan gå samman för att uppnå arealkravet.

Den information som gavs från myndigheternas sida genom möten, informationsblad och personliga kontakter var enligt de flesta markägare bra. 63 % tyckte att de fått tillräcklig information och 77 % tyckte att den information de fått varit bra.

Följande slutsatser drogs utgående från resultatet av enkäten och intervjuer med markägare samt från övrig information från press och lantmäteripersonal:

- Pressens och myndigheternas information samt det sänkta arealkravet hade avgörande betydelse för att påverka markägarna till en positivare attityd.
- Markägarnas attityd till omarronderingen idag är till övervägande del positiv.
- De flesta brister som finns i informationen kan lösas genom personlig kontakt mellan sakägare och myndighetspersonal.
- Enbart stormöten är ingen lyckad lösning.
- Markägarna bör ha rätt att i ett tidigt skede få reda på de kostnader som berör dem.
- De som inte når upp till arealkravet måste få reda på vad som kommer att hända med dem, alternativt måste finnas.
- En möjlighet vore att genom en enkät till markägarna i ett tidigt skede få reda på var man bör sätta in resurser, samt vad markägarna anser om det tänkta företaget.

/Kånåhols-Pettersson 1982, s.1-3/

8.4.2 Förrättningsförfarandet

Eva Persson och Tove Welin utförde år 1991 en studie gällande sakägarnas syn på förrättningshandläggning. Studien gjordes på uppdrag av lantmäteriverket i syfte att undersöka hur sakägarna upplever handläggningen av förrättningar, samt i stora drag hur handläggningen av lantmäteriförrättningar skulle kunna förbättras.

Undersökningen inriktas på avstyckningar, fastighetsregleringar, fastighetsbestämningar och kombinerade förrättningar. Testet avsåg att kontrollera om olika fastighetsbildningsåtgärder visade någon skillnad i undersökningsresultatet. Resultatet av intervjuerna visade att sakägare i allmänhet är nöjda, men de har också framfört ett antal problem som kan uppfattas som grundläggande.
/Persson, Welin 1991, s.6/

Ansökningsförfarandet betraktades som besvärligt av de som första gången kom i kontakt med lantmäterimyndigheten. Förfarandet uppfattades som onödigt byråkratiskt. Främmande ord och uttryck, vars betydelse inte kan förutsättas vara kända för den tillfrågade var irriterande. Flera sakägare uppfattade att lantmätaren använde sig av svårbegripliga uttryck enbart för att trycka ner dem.

Sakägarna upplevde det som positivt när lantmätaren tagit egna initiativ och lyft fram eventuella brister som sakägarna inte själva tänkt på. I allmänhet ansågs de lantmätare som handlagt ärendena som kunniga och bra att ha att göra med. Det hände att lantmätarna verkade nonchalera de enskildas åsikter och enbart betraktade sina egna ståndpunkter. Sakägarna kände sig maktlösa och utan möjlighet att påverka under förrättningsgången.

Samtliga intervjuade tyckte att det borde vara en regel att sakägare ges tillfälle att medverka vid fältarbete. Ungefär hälften av sakägarna ansåg att handläggningstiden var för lång. Övriga tyckte att den var godtagbar. De flesta av de intervjuade sakägarna ansåg att kostnaderna var orimligt höga. Ett annat faktum som framkom var bristande information om grunderna för fördelning av lantmäterikostnaderna.
/Persson, Welin 1992/

De av sakägarna mest poängterade problemen kan sammanfattas enligt följande:

- Dålig samordning mellan myndigheterna.
- Inkorrekt uppträdande av förrättningsmännen vid sammanträde.
- Bristande information vid ansökan.
- Prestigeförlust genom att ta med felaktiga kartor vid fältarbete.
- Sakägare vill vara närvarande vid inmätning.
- Grova missuppfattningar från sakägarnas sida.
- Nonchalans och bristande hänsynstagande till sakägarnas åsikter från förrättningsmännens sida.
- Problem med att förstå förrättningsakten.
- Alla berörda får inte kopia av förrättningsakten.
- Höga förrättningskostnader.
- Bristande information om grunderna för fördelning av lantmäterikostnaderna.

Sammanfattningsvis har det visat sig att lantmäteriet har en god image innan folk söker om lantmäteriförrättning. Även efter förrättningen är folk i stort sett nöjda frånsatt vissa delar av förrättningshandläggningen. Det kan påpekas att även om fastighetsbildningsmyndigheten är aldrig så ambitiös och tillmötesgående får man räkna med att det finns vissa sakägare som ändå är missnöjda med sättet för FBM:s handläggning. Att uppfylla alla sakägares krav på hur en lantmätare bör bete sig och samtidigt besluta i sakfrågor vid förrättningen är praktiskt taget omöjligt.
/Persson, Welin 1991, s.7-8/

8.4.3 Uppföljning

Bakgrund:

Det har även gjorts vissa uppföljningar av omarronderingar. I Säljesta i Gävleborgs län utfördes en omarrondering åren 1966-68. Därvid minskade antalet brukningsenheter kraftigt och de jordbrukslägenheter som återstod fick en kraftigt utökad areal av jord- och skogsbruksmark.

Första undersökningen gjordes fem år efter förrättningen. Effekterna för jordbruket var förutom större genomsnittliga åkerarealer en specialisering på mjölkproduktion. Dessutom ökade de genomsnittliga djurbesättningarna. För skogens del blev resultatet större genomsnittliga arealer med skiften anpassade till modern skogsteknik. Finansieringen av de marktillskott som fastigheterna fick skedde oftast genom stora skogsuttag. Detta medförde att skogens ofördelaktiga åldersfördelning ytterligare förvärrades.

Efter omarronderingen steg investeringsnivån i företagen kraftigt. Detta ansågs som positivt och ett tecken på ekonomisk vitalitet. Som en följd av omarronderingen steg så väl bruttoinkomsterna som de statligt taxerade inkomsterna, men även skuldsättningen hos brukarna ökade kraftigt.

År 1994 gjordes en ny undersökning som visade att ägoförhållandena var i stort sett oförändrade, att ingen mark fanns till salu, men arrendemark fanns tillgänglig. Skogsuttagen hade minskat kraftigt och motsvarade under en 10-årsperiod endast hälften av tillväxten. Den reala skuldsättningen var i stort sett oförändrad. /Wahl 1986/

Följder för det enskilda företaget:

De flesta heltidsjordbrukarna ansåg att förrättningen haft en mycket stor betydelse för det egna företaget. Många uttryckte saken som att förrättningen var helt nödvändig för att de skulle våga satsa på jordbruket. De flesta uppger att de annars troligen skulle ha haft jordbruket kvar, men då bara på deltid. I något fall uppges t.o.m. att företaget tillskapats genom förrättningen. Det finns dock även några bland heltidsjordbrukarna som anser att förrättningen varit i stort sett utan betydelse för dem.

Bland deltidjordbrukarna och de ej aktiva brukarna är den vanligaste uppfattningen att förrättningen visserligen haft vissa positiva effekter för företaget, t.ex. bättre arrondering, men att det annars varit i stort sett utan betydelse för det egna företaget. Undersökningen omfattade inte de som fick lämna sin mark vid omarronderingen.

Effekter för bygden:

Åsikterna i denna fråga är vitt skilda och förefaller vara helt oberoende av det egna företagets behandling vid omarronderingen. En majoritet tycks dock anse att omarronderingen har inneburit att mera åkermark brukats samt att förbuskning har förhindrats. Många anser att förrättningen har fått till följd att fler bor kvar i bygden, men en majoritet av de som svarat anser dock att den istället har medfört viss utflyttning. Tveksamheten kring dessa frågor verkar dock att vara stor hos brukarna.

Övriga synpunkter:

De flesta anser att de fördelar som påvisades före förrättningen i stort sett var riktiga. Vissa anser att förrättningen enbart påskyndade en naturlig utveckling. Några har framfört åsikten att grannsämjan och bygemenskapen har försämrats efter omarronderingen, delvis p.g.a. dålig information från myndigheternas sida. Lantbruksnämndens roll har kritiserats av flera, delvis p.g.a. åsiktsskillnader vid marktilldelningen. Några har också framfört allvarligare kritik, nämligen att vissa av nämndens tjänstemän "körde med mygel och orent spel för att få genom sin vilja".

En åsikt som flera har framfört är att förrättningens lyckade resultat till viss del beror på att den genomfördes vid rätt tidpunkt. Konjunkturerna och den allmänna stämningen i samhället var sådan att det inte var speciellt attraktivt att bo kvar på landet, kanske som deltidjordbrukare. Dessutom skedde omarronderingen samtidigt som ett naturligt generationsskifte var nära förestående på många gårdar. Om förrättningen skulle ha gjorts idag anser de att förutsättningarna för ett lyckat resultat skulle ha varit mycket mindre.

Sammanfattningsvis förefaller de flesta att vara i stort sett nöjda med omarronderingen. Många kan visserligen peka ut enskilda saker som de anser vara fel, men som någon uttryckte det; "man kan inte vänta sig att alla detaljer skall bli helt lyckade vid en så stor omarrondering".

/Wahl 1984, s.30-31/

8.4.4 Mark, människor och skiftesreformer

Erik Westholm har tillsammans med Dalarnas forskningsråd sedan mitten av 80-talet studerat markägandet och skiftesreformerna i Dalarna. Den första rapporten; Mark och människor i Gagnefs socken, om markägandets betydelse i en ägosplittrad bygd, utkom år 1988. År 1992 utkom avhandlingen; Mark, människor och moderna skiftesreformer i Dalarna, vid kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet. Studien är omfattande, varför jag här endast refererar några av huvudpunkterna i materialet.

Allmänt:

I början konstateras att i forskningen kring jordreformer har uppmärksamheten koncentrerats på hur tekniska och ekonomiska målsättningar kunnat uppfyllas, medan de sociala effekterna av förändringarna i allmänhet helt lämnats utanför. Forskningen kring jordpolitiken skulle således behöva mer influenser från andra grenar av geografin med inriktning på lokal utveckling, livsformer, lokal kultur, o.s.v. /Westholm 1992, s.20-21/

I studien klarläggs först bakgrunden till det splittrade ägandet i Dalarna samt ägoregleringarnas målsättningar och inverkan. Därefter görs delstudier av lantbrukspolitikens och skiftesreformernas inverkan på jordbruket samt av ägosplittringens inverkan på skogsbruket och dess anpassning till den tekniska utvecklingen.

Fiktiv ägosplittring:

Klagomål över den irrationella jorddelningen finns dokumenterade sedan medeltiden. Dystra prognoser över effekterna av oordning, problem med taxering och dåliga produktionsförhållanden har förekommit under varje århundrade därefter. En blick på markägarkartan övertygar om att ägoförhållandena inte kan ge utrymme för modernt jord- och skogsbruk, men studien visar att det formella jordägandet vilseleder betraktaren. En blick på landskapet ger en helt annan bild av jord- och skogsbrukets rumsliga mönster. Odlingsssskiften och hyggen har rejäl storlek och form, och ger inte alls intryck av ett ägosplittrat område. /Westholm 1992, s.185/

Markägandets betydelse:

Markägandets betydelse i Storskiftesbygden klarläggs genom en intervjuundersökning. Objekt för undersökningen är markägare i Gagnef. Vid intervjuerna har markägarna indelats i fyra huvudgrupper; heltidsjordbrukare, övriga markägare med över 40 ha respektive under 20 ha markinnehav samt utbor. Markens värden för ägarna har lika så indelats i fyra huvudgrupper; bytesvärden, egenbruksvärden, användarvärden och symbolvärden.

Heltidsjordbrukarna har en huvudsakligen ekonomisk relation till sin mark. Fastighetsstrukturen är i första hand en fråga om att kunna organisera sitt lantbruk så att avkastningen i förhållande till arbetsinsatsen blir så stor som möjligt. Förändringar är välkomna i den mån de leder till förbättringar, d.v.s. färre och större skiften.

Övriga markägare som bor i socknen värderar den ekonomiska sidan lägre. De ser inte markägandet som i första hand en ekonomisk företeelse, utan som ett antal sysslor och rättigheter som är förknippade med livet på landet. De har sällan haft större inkomster utav skogen, men de uppskattar de möjligheter som den ger: att ta ved, att jaga, att röja och plantera. Skillnaden mellan större och mindre markägare är att de senare ser sina rättigheter hotade och därför visar ett starkare motstånd mot förändringarna.

Utborna visar stor likhet med åborna i fråga om aktivitet i skogsbruket o.s.v., men har en avsevärt mera symbolisk relation till marken. Man utnyttjar den för att hålla kontakt med sitt förflutna, för att ge sina barn en historia och i viss mån ett handlingsalternativ. Stora skillnader mellan åbor och utbor finns ifråga om hur mycket man använder sina nyttjanderätter.

Resultaten från intervjuundersökningen visar att användarvärden och symbolvärden har stor betydelse även för markägare som bor i Gagnef men inte är heltidsjordbrukare. För utborna är symbolvärdena helt dominerande. Det innebär för en överväldigande majoritet av markägarna att möjligheten att förbättra effektiviteten och den ekonomiska avkastningen av marken spelar en underordnad roll jämfört med betydelsen av att kunna upprätthålla äganderättens övriga sidor.
/Westholm 1992, s.180-181/

Motstånd och skilda värderingar:

Markägandet är för de flesta inte i första hand en ekonomisk aktivitet, utan andra värden som är knutna till äganderätten är viktigare. Man vänder sig mot förändringar som kommer "utifrån" och som innebär att man förlorar kontrollen öven en del av sitt liv. De flesta visar öppenhet inför en förändring av ägoförhållandena. Samägande och små skiften uppskattas inte av markägarna. Bundenheten till enskilda skiften, platser i skogen och till arbete som lagts ner tycks inte heller hindra en förändring. Platskänslan är bunden till gården, byn eller hela bygden snarare än till enstaka skiften. Däremot finns ett starkt motstånd mot förändringar som påverkar det sociala systemet och som leder till förändrade roller i förhållande till andra. Motståndet är starkast hos dem som upplever att de kan få sina rättigheter inskränkta.

Kravet att alla bör få en egen ägolott är ett gemensamt krav från markägarna. Den som får sitt markinnehav i en gemensamhetsskog förlorar självbestämmanderätten och råkar ut för något som nästan alla uppfattar som en försämring. De flesta markägare upplever sättet på vilket förändringskraven kommer som negativt. Osäkerhet och ovilja bottnar i att man inte anser sig ha något inflytande över de regler med vilka förändringarna ska jämföras.

Många markägare tror inte att avkastningen kommer att bli större, utan ser istället förändringen enbart som en kostnad. Nästan alla har ärvt sina innehav och har haft små inkomster och utgifter av dem. Omarronderingen blir en plötslig och betydande utgift.

Kravet på rationell produktion ställs mot ett markägarperspektiv där andra värden träder i förgrunden. Staten vill genomföra en ekonomiskt/praktiskt motiverad strukturförändring, men möter reaktioner som grundar sig på att man samtidigt förändrar det sociala systemet. De ekonomiska motiven dominerar i lagstiftningen, medan de är mindre viktiga för markägarna. Många uppfattar inte sitt eget arbete som en kostnad, och har därför en annan syn än myndigheterna på t.ex. skötsel av rågångar. Markägarna försvarar gemensamma värden på många punkter; jakt, bygdens framtid, utbornas äganderätt etc. De senaste årtiondena har markanvändningen successivt förskjutits från produktions- till konsumtionsinriktad. Även lagstiftningen förändras så att den anpassas till de förändrade förutsättningarna.

/Westholm 1992, s.182-184/

9 DISKUSSION OCH SLUTSATSER

I detta kapitel kommer jag på basen av materialet i de föregående kapitlen först att försöka formulera problemen. Därpå diskuteras olika skeden i förrättningen och de eventuella trender i som kan skönjas i markägarnas inställning. I det sista avsnittet sammanfattas slutsatserna.

9.1 Problem

Både i projektet "Vidareutveckling av nyskifte" /JSM 1993 och i Bonäs-Våmhus /Kånåhols-Pettersson 1982/ konstateras att det är svårt att diskutera ägoregleringar vid massmöten, där övervägande negativa synpunkter framförs. Information och diskussion fungerar betydligt bättre genom personlig kontakt. Även jag fick god kontakt till sakägarna vid intervjuerna, trots att atmosfären vid förrättningsammans trädena varit verkligt kylig.

Det sociala trycket inom byarna leder ofta till att markägare fogar sig i det allmänna ställningstagandet (för eller emot) hellre än att "börja bråka". Faktorer, vilka som sådana inte påverkar på själva genomförandet, kan också ha en stor inverkan för ställningstagandet. T.ex. fästs stor vikt vid vem som stått bakom ansökan och vid detaljer i avgränsningen. Nyskifte innebär också en risk för att gamla stridigheter väcks till liv igen.

Osäkerheten för framtiden gör att många i dagens läge ser satsningen på ett nyskifte som onödig eller som otillräcklig för att trygga den fortsatta verksamheten på landsbygden. Följderna av ett eventuellt EU-medlemskap får många att tvivla på framtiden för jordbruket i Finland. Den låga prisnivån på jord- och skogsbrukets produkter, den allmänna pessimismen i landet samt svängningarna inom lantbrukspolitiken bidrar till osäkerheten. Detta gäller speciellt nyskiften som startat under senaste årtionde, trots att det förekommit tveksamma uttalanden även tidigare. Nytt i dagens läge är bl.a. att produktionen inte automatiskt kan ökas även om ägoförhållandena skulle förbättras.

Många anser av olika orsaker att tidpunkten för nyskiftet är olämplig. Även i projektet "Vidareutveckling av nyskifte" konstateras att det är svårt att hitta en tidpunkt som passar för alla. Tidsfaktorn innebär att förrättningen kan komma i ett olämpligt skede med tanke på enskilda företag, som t.ex. just genomfört stora investeringar med egna medel eller står inför ett vägsval i sin verksamhet.

Nyskiftesförrättningarna lider på många håll av dåligt rykte, vilket ofta torde bero på misstag som gjorts vid tidigare förrättningar. Gamla oförrätter har gått från far till son och negativa omdömen har nått grannbyarna. En av nyskiftesverksamhetens största utmaningar idag är att förbättra sitt anseende hos markägarna.

9.2 Markägaropinion

Många markägare har vid intervjuerna önskat bättre möjligheter att påverka i beslut om nyskifte och i praktiska frågor om dess genomförande. Motsvarande önskemål framförs bl.a. i Perssons och Welins undersökning i Sverige.

Nyskiftet i Merijärvi (avsnitt 7.4) är ett exempel på hur markägaropinionen kan rådfrågas innan beslut fattas om nyskiftets förutsättningar. Enkäten gällde också intresse för grundförbättringsåtgärder. En motsvarande förfrågan efterlystes av vissa markägare i Kyrkoby-Vestersund och Ytterjeppo. Även Kånåhols-Pettersson anser att en enkät behövs för att tidigt ge klarhet i markägarnas intressen för och önskemål gällande omarronderingar.

I Merijärvi var man övervägande positiv, men variationer förekom mellan byarna. Opinionsen var mest positiv i den mest ägosplittrade byn och mest negativ i byn med störst andel samsjodelningar och sterbhus. I allmänhet var man mera intresserad av förbättringar på odlingsmarken än i skogen. Denna undersökning gjordes dock i ett bättre ekonomiskt läge; ungefär när nyskiftet i Ytterjeppo anhängiggjordes.

Seglinge (avsnitt 7.3.3) ligger i helt andra geografiska förhållanden, men problemen är typiska för glesbygden i allmänhet. Undersökningen visar att markägarnas intresse för utveckling av fastighetsstrukturen inte enbart är beroende av ekonomiska fördelar. En förbättring, som gör byn mera attraktiv för inflyttning och nya näringar, kan vara mycket välkommen i ett litet glesbygdssamhälle.

I Sverige betonas markägaråsikter vanligen mera än i Finland vid förundersökningar och utvärdering av ägoregleringar. På detta tyder att jag utgående från ett fåtal examensarbeten fick ett material som täcker en stor del av förrättningsprocessen. Det är dock svårt att direkt tillämpa erfarenheter från Sverige, eftersom de bygger på avvikande förrättningsystem och andra lagar. Den svenska lagstiftningen innehåller bl.a. ett s.k. opinionsvillkor. Avsaknandet av en dylik detalj i den finska lagstiftningen kan ses som en brist, vilken gör att nyskiftesförfarandet av markägarna upplevs som odemokratiskt.

I storprojektet Bonäs-Våmhus (avsnitt 8.4.1) var motståndet först starkt, men intresset ökade efter hand. Viktiga orsaker var att markägarna fick mera information och flera såg sin ställning som markägare tryggad.

Westholms forskning (avsnitt 8.4.4) utgår mera från markägarnas personliga värderingar än från fastighetstekniska och -ekonomiska resonemang. Han påvisar bl.a. att markägandet har olika innebörd för olika markägargrupper, inte enbart ekonomiska värden. Myndigheternas argument för strukturförbättringar övertygar inte markägarna p.g.a. stora skillnader i värderingarna.

9.3 Förbättringsförslag

Vid intervjuerna framkom många enskilda förslag till hur förfarandet och metoderna borde förbättras. Tabellerna 4 och 5 (sid. 73 och 74) visar att önskemålen och inställningen till olika åtgärder kan variera mycket mellan byarna. Projektet "Vidareutveckling av nyskifte" (Avsnitt 7.2), som gjordes inom samma geografiska område som intervjuerna i detta arbete, påvisar också att behoven och önskemålen på olika orter samt på olika lägenheter inom samma by är helt olika. Därför skulle det behövas skilda former av nyskiften, som passar för respektive ändamål.

Riihelä (avsnitt 7.3.1) hävdar att behovsutredningarna borde utvecklas för att bättre motsvara dagens krav på ett nyskifte. Täckande förundersökningar, som framställs på ett åskådligt sätt, kan göra det lättare för markägarna att ta ställning. Dessutom skulle tiden för verkställandet av förrättningen kunna förkortas. Kantanen (avsnitt 7.3.2) har uppgjort en förhandsplan för nyskifte. Resonemanget bygger delvis på Riiheläs diplomarbete. Behovsutredningen anses dock vara för omfattande och i första hand avsedd för myndigheter. Därför skulle det dessutom behövas en över-skådlig plan, med hjälp av vilken nyskiften kan presenteras för markägarna. Denna planering skulle kunna korrigera vissa brister i informationen, som påtalades vid intervjuerna.

Persson och Welin (avsnitt 8.4.2) behandlar lantmäteri-förrättningar i allmänhet. Sakägarna uppskattar initiativ och förslag från lantmätaren, men vill ändå att deras egna åsikter i frågorna ska beaktas. Bristande information och andra oklarheter leder lätt till missuppfattningar. Bättre samordning mellan myndigheter skulle i många fall vara önskvärt. Sakägarna önskar klarhet gällande kostnaderna och deras fördelning. Även Kånåhols-Pettersson hävdar att det är viktigt att markägarna tidigt får reda på de kostnader som berör dem.

Vid intervjuerna hävdar många att marken *skiftar sig själv*. Westholm påvisar att en anpassning av jord- och skogsbruket kan ske trots splittrade ägoförhållanden. Även i Wahls undersökning hävdar de intervjuade att en naturlig utveckling skett samtidigt med förrättningen och bidragit till ett lyckat resultat. Vid intervjuerna har många klagat över att tiden ofta gått ifrån nyskiftena innan de avslutats. Det är därför önskvärt att nyskiften skulle stimulera den naturliga utvecklingen snarare än att bromsa den.

9.4 Uppföljning

Många av de intervjuade har dåliga erfarenheter eller annars en mycket negativ uppfattning om nyskiften. Detta gäller även sådana sakägare som inte själva varit direkt engagerade. I dagens läge finns inget relevant jämförelsematerial som konkret skulle påvisa nyttan av genomförda förrättningar. Detta innebär att nyttan av ett nyskifte ofta framställs mycket teoretiskt för sakägarna.

Med hjälp av Luhtios uppföljningsmodell för nyskiftet (avsnitt 7.3.4) kan man konstatera och påvisa inverkan av ett nyskifte. Modellen beaktar dock inte direkt markägaropinionen, som i detta arbete är av primärt intresse. Tyvärr har inga andra motsvarande uppföljningar av nyskiftet tills vidare färdigställts inom Mellersta Österbottens lantmäteridistrikt.

I Heikkiläs uppföljning av nyskiftet i Jylhä (avsnitt 7.5) hade markägarnas synpunkter en central ställning. Rapporten i stort ger en positiv bild av nyskiftets verkningar, även om den innehåller mycket kritik av enskilda beslut och åtgärder. Stämningen i Jylhä påminner i mycket om Ytteresse. Luhtios uppföljningsmodell skulle med fördel kunna kompletteras med en intervjuundersökning liknande Heikkiläs.

I Wahls undersökning i Säljesta (avsnitt 8.4.3) var heltidsjordbrukarna mest positiva till inverkan av förrättningen, medan mindre markägare inte såg inte samma nytta. Åsikterna om följderna för bygden var kraftigt delade. Målsättningarna för förrättningen hade hållit i stort, men byn hade samtidigt följt en naturlig utveckling. Några menar att grannsämjan försämrats och viss kritik framförs mot tjänstemän. Resonemangen liknar i stort motsvarande undersökningar gjorda i Finland. Även om man är nöjd med resultatet i stort nämns ofta enskilda misslyckanden och negativa detaljer.

9.5 Trender

De intervjuer som utförts för detta projekt tyder på att markägarnas allmänna inställning till nyskiftet blir mera positiv sedan förrättningen kommit igång. Orsakerna till förändringen är att markägarna får utökad kunskap genom information vid förrättningen och själva inser fördelarna med ägoregleringarna. Uttalanden i Kållby och i Ytteresse samt två av undersökningar gjorda i Sverige, (/Kånåhols-Pettersson 1982/ och /Wendeberg 1986/), ger underlag för en dylik slutsats. Dock har motståndet i inledningsskedet inte varit lika omfattande och kompakt i någon av de övriga förrättningarna som det nu är i Kyrkoby-Vestersund och Ytterjeppo.

Intervjuerna i Ytteresse, Jylhä /Heikkilä 1993/ och Säljesta /Wahl 1984/ visar att markägarna under förrättningen lägger märke till flera bristande detaljer. Kritikens karaktär förändras således från att först direkt motsätta sig nyskiftesförrättningen till att istället gälla förfaringsätt och metoder.

Det är svårt att bedöma nyskiftets slutliga inverkan på stämningen i byarna, eftersom bygemenskapen är något som upplevs mycket individuellt. Många av de intervjuade menar att de stridigheter som kan uppstå mellan markägarna snabbt glöms bort, medan andra mycket väl kommer ihåg oförrätter som hände för länge sedan. I korthet kan konstateras att de flesta trätorna uppstår i begynnelseskedet samt vid tiden för skiftesförslaget. Därefter lugnar sig trätorna och glöms sedan efter hand när nya markägare träder till.

9.6 Slutsatser

På basen av undersökningsresultaten vill jag formulera följande slutsatser:

- Markägare kan inte alltid övertygas med ekonomiska argument. Diffusa planer och bristfälliga ekonomiska resonemang leder till misstänksamhet. Behovsutredningen kan utvecklas så att markägarna får mera utarbetade och överskådliga planer att ta ställning till. En välutförd planering bidrar också till att försnabba förrättnings genomförande. /Riihelä 1991, Kantanen 1993/
- Det förekommer många farhågor och även missuppfattningar gällande nyskiftet. Därför är det viktigt att saklig och täckande information ges i ett tidigt skede.
- I lagstiftningen kan införas någon form av opinionsvillkor motsvarande det som tillämpas i Sverige. Avgörandet bör inte ske genom direkt omröstning, men nyskiftets allmänna och ekonomiska nytta borde i högre grad vägas mot markägaropinionens inställning.
- Åtgärderna skall i högre grad kunna anpassas till respektive nyskiftesområdes speciella behov och markägarnas önskemål. De fyra grundmodeller som framgår av rapporten från projektet "Vidareutveckling av nyskifte" /JSM 1993/ är lämpliga ramar för denna typ av anpassning.
- Nyskiftet får inte innebära ett hinder för verksamheten. Därför är det viktigt att beakta och befrämja fastigheternas naturliga utveckling och att ta hänsyn till sakägarnas önskemål och framtidsplaner.
- Kontakten till sakägarna kan skötas även skriftligen, både i form av information och i form av rådgivande enkätundersökningar liknande den som gjordes i Merijärvi /Vitikainen 1985/.
- Många upplever det som svårt att diskutera vid förrättningssammanträden. Därför kunde det ordnas vissa informella sammankomster, där sakägare fritt skulle kunna framföra åsikter och diskutera praktiska lösningar, gärna i mindre grupper.
- Uppföljningar av nyskiftet kan göras i högre grad än hittills. Därvid skulle även intressenternas synpunkter beaktas, liksom det gjordes i Jylhä /Heikkilä 1993/ och i Säljesta /Wahl 1984/. Detta skulle ge god utvärdering av nyskiftesåtgärderna och även ge hållbara argument för den verkliga nyttan av ägoregleringar.

10 AVSLUTNING

10.1 Sammanfattning

Markägarnas inställning till nyskiftet i olika skeden av förrättningen har undersökts med hjälp av intervjuer i fyra nyskiftesbyar. Intervjuerna har tillsammans med material från tidigare motsvarande studier gett en uppfattning om nyskiftesverksamhetens problem och markägarnas syn på sin ställning vid nyskiftet. Dessutom har det getts många synpunkter på vad som borde beaktas och på hur förfarandet kunde förändras.

Ägoregleringsverksamhetens problem idag kan sammanfattas i följande punkter:

- Nyskiftesförrättningar är svåra att diskutera bland markägarna.
- Nyskiftet har dåligt rykte; det som man minns från tidigare är ofta negativa erfarenheter.
- För markägarna kan nyskiftet bli en svår balansgång mellan att hävda egna intressen och att försöka bevara sämjan i byn.
- Förrättningar som inletts under stridiga förhållanden fortsätter lätt på samma vis.
- Jordbrukarna är osäkra gällande sin närings och landsbygdens framtid.
- Nyskiftet anses ha svårt att motsvara alla de behov som finns på landsbygden idag.
- Lågkonjunkturen samt prisfallet på jordbruksprodukter och virke har gjort folk pessimistiska gällande nyttan av omstruktureringar.
- Landområden förknippas alltid med känslor, som inte kan värderas i mark eller hektar.

Missnöjet är svårt att förklara uttömmande i varje enskilt fall. Många faktorer inverkar, men det finns vissa huvuddrag som märks i de flesta förrättningar:

- Det starkaste missnöjet förekommer i inlednings-skedet och vid tiden för skiftesförslaget.
- Orsakerna till missnöjet varierar kraftigt mellan byarna. Vanliga orsaker är kostnader och konjunk-turer, framtidsosäkerhet, missnöje med myndigheter, förrättningens långvarighet, risk att förlora specialvärden samt sociala faktorer.
- Inställningen till nyskiftet hänger ofta samman med inställningen till lantbruksnäringen och till byn i övrigt.
- Markägare anser att nyskiftet är en toppstyrd process, där de har små möjligheter att påverka.
- Markägare känner sig orätt behandlade när de inte fått ta ställning i frågor som berört dem innan det fattats beslut.
- En vanlig uppfattning är att någon kommer att "vinna" nyskiftet på andras bekostnad.
- En inskränkning av förrättningsområdet minskar inte automatiskt motståndet mot förrättningen.

Det har getts många synpunkter på hur nyskiftesförfarandet borde förändras och vilka saker som borde beaktas. Förslagen kan sammanfattas i följande punkter:

- Saklig och entydig information bör ges till sakägarna redan från början.
- Undersök opinionen innan beslut fattas om förutsättningar, möjligen genom en enkät.
- Ge klara besked om kostnader för markägarna.
- Låt markägarna ta ställning i alla frågor, även om det inte är nödvändigt ur juridisk synvinkel.
- Beakta markägarnas önskemål så långt som möjligt, men var även beredd att ge förslag till alternativa lösningar.
- Alla åsikter och förslag som framförs vid sammanträden ska antecknas för att inte "tappas bort".
- Ge alla berörda parter möjlighet att likvärdigt få delta och påverka i behandlingen.
- Undvik missförstånd genom att förklara grunderna för gradering och likvider ordentligt, gärna även skriftligen.

Genom att förbättra förhandsplaneringen och utforma åtgärderna enligt områdets speciella behov skulle nyskiften kunna göras mera attraktiva för markägarna. Nyttan av förrättningen borde i högre grad vägas mot markägarnas inställning. Uppföljningar av slutförda nyskiften skulle vara viktiga både med tanke på marknadsföring och för fortsatt utveckling av förrättningen.

10.2 Slutkommentar

Intervjuerna med markägare har bekräftat mycket av det som tidigare skrivits gällande åsikter om nyskiften. Det finns dock ingen enkel och uttömmande förklaring till varför motståndet på vissa orter är starkare än på andra. Det har getts många förslag till utveckling av nyskiftet och till alternativa lösningar. Ett förslag till fortsättning på dethär projektet skulle vara att jämföra den allmänna situationen och markägarnas inställning i byar där nyskiften genomförts med motsvarande byar utan nyskifte.

Personligen vill jag rekommendera berörda parter att föra en öppen dialog kring frågor gällande landsbygdens utveckling och eventuella ägoregleringar. Alla parter bör vara öppna för förslag och villiga att beakta andras synpunkter.

Till förrättningsmännen vill jag ge rådet att ha tålamod med markägarna och ge sig tid att lyssna på deras synpunkter. Beakta önskemålen i den utsträckning det kan anses vara ändamålsenligt. Ibland är samförstånd viktigare än en absolut rationell lösning. Enkla och sakliga förklaringar är bättre än hänvisningar till lagparagrafer.

Till markägarna vill jag ge råden att vara aktiva vid behandlingen och att gärna fråga råd från andra byar, där nyskiften hunnit lägre. Var beredda att komma med egna initiativ och försök att uppnå enighet sinsemellan. Domstolsbehandlingar tar tid och leder i längden inte alltid till det bästa resultatet. Enighet bland markägarna ger däremot goda förutsättningar för att påverka. En tro på den egna byns och näringens framtid är en grundförutsättning för ett lyckat nyskifte.

Jag vill avsluta detta arbete med en dikt av kartritare Eivor Emas. Dikten skrevs som en sammanfattning när nyskiftet i Forsby-Kyrkoby i Nykarleby stad (FNr 91842) avslutades år 1991 efter 32 års behandling.

*Det finns krig som pågått i trettio år,
men Nykarlebyskiftet nog detta slår.
Ingenjörer har kommit, ingenjörer har gått,
men nyskiftet det har alltid bestått.
Ägorna vandrat från far till son,
och numera syns knappt den gamla rån.
Problem har här funnits och finns än idag
då ingenjörens beslut ej funnit behag.
Ibland har man skällt och någon gång bett,
men ändå det hänt att det kunnat gå snett.
Stränderna hade ju förr ingen nytta,
dem ville man gärna till skogsmark få bytta.
Men skräplandet blev ju med tiden guld värt,
och snart hade alla en strandtomt begärt.
Det räckte åt många, men inte åt alla,
och då kunde känslorna nog översvalla.
Med skiftet har bygden vid älven omdanats,
marker har torrlagts och vägar har banats.
Avstånden är inte längre så långa
och skiftenas antal inte så många.
Nytt har byggts och gammalt har rivits.
Möjligheter för jordbruk har givits.
Nyskiftet nu till historien går.
Sakägarna åter sin sinnesro får.
Vi som var med vill tacka er alla,
trots nyskiftet vill vi er vänner få kalla.*

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur och Artiklar:

Backman 1983/

Mats Backman. Bonäs-Våmhus omarronderingsprojekt. Mora 1983. Kompendium, 22 s.

Backman 1994/

Mats Backman. Statistik över omarronderingar i Kopparbergs län. Mora 1994. Brev.

Blomqvist 1994/

Anders Blomqvist. 1994. Jämförelse av ägoregleringsförrättningar och -verksamhet i Finland och i Sverige. Specialarbete utfört vid Tekniska Högskolans avdelning för byggnads- och lantmåteriteknik. 62 s.

Eidenstedt 1993a/

Leif Eidenstedt. Landsbygdsutveckling genom fastighetsreglering. Lantmåteritidskriften 1:1993, s.12-14.

Heikkilä 1993/

Timo Heikkilä. 1993. Uusjaon vaikutukset Kaustisen Jylhän kylässä. Specialarbete gjort vid Koivikon maatalousopisto. 18 s.

Hyvönen 1982/

Veikko O. Hyvönen. Kiinteistöjärjestelmä ja kiinteistönmuodostamisoikeus. Helsinki 1982. 767 s.

Julstad 1993/

Barbro Julstad. Markanvändning och samhällsplanering; speciell fastighetsrätt. Kompendium. KTH Stockholm 1993. 90 s.

JSM 1993/

Jord- och skogsbruksministeriet. Vidareutveckling av nyskiftet. Arbetsgruppspromemoria 1993:19. Helsingfors 1993. 51 s.

Kantanen 1993/

Juha Kantanen. 1993. Uusjaon esisuunnitelman laatiminen. Diplomarbete utfört vid Tekniska högskolans avdelning för byggnads och lantmåteriteknik. 89 s.

Kånåhols-Pettersson 1982/

Britt Kånåhols-Pettersson och Hans-Åke Pettersson Omarronderingen av Bonäs-Våmhus. Examensarbete KTH. Stockholm 1982. 31 s.

Lantmåteristyrelsen 1983/

Ägoreglering, grunden för gårdsbrukets utveckling. Helsingfors 1983. Brochyr 8 s.

Lantmåteriverket 1983/

Maanmittauslaitos 1979-1982. Helsinki 1983. Brochyr 25 s.

Lantmäteriverket 1988/

Fickinformation om lantmäteriverket 1988. Helsingfors 1988. Brochyr 25 s.

Lantmäteriverket 1990/

Fickinformation om lantmäteriverket 1990. Helsingfors 1990. Brochyr 25 s.

Lantmäteriverket 1993/

Årsberättelse 1992. Kompendium 24 s.

Lantmäteriverket 1994/

Årsberättelse 1993. Kompendium 21 s.

Luhtio 1983/

Antero Luhtio 1993. Uusjaon selostuksen malli. Diplomarbete gjort vid tekniska högskolans avdelning för lantmäteri. 164 s.

Norberg 1980/

Per-Eric Norberg. Torsåkers Fjällskog, strukturstudie av ett omarronderingsprojekt. Examensarbete KTH, Stockholm 1980. 85 s.

Persson, Welin 1991/

Eva Persson och Tove Welin. Sakägares syn på förrättningshandläggning. Examensarbete KTH. Handledare: Hans Mattsson och Stefan Gustafsson. Stockholm 1991. 55 s.

Persson, Welin 1992/

Eva Persson och Tove Welin. Sakägares syn på förrättningshandläggning. Arikel i Lantmäteritidskriften 4:1992, s.23-26.

Pietilä 1971/

Jorma Pietilä. Kiinteistönuodostamisoikeus. Helsinki 1971. 346 s.

Riihelä 1991/

Ritva Riihelä 1991. Uusjaon kannattavuuden arviointi hankkeen alkuvaiheessa. Diplomarbete utfört vid tekniska högskolans avdelning för byggnads- och lantmäteriteknik. 95 s.

Robertsson 1984/

Anders Robertsson. Om lönsamheten för ett skärgårdsnyskifte på Åland. Diplomarbete utfört vid tekniska högskolans avdelning för lantmäteri. Mariehamn 1994. 89 s.

Virtanen 1989/

Pekka V. Virtanen. Kiinteistöopin perusteet I. Espoo 1989. 95 s.

Vitikainen 1984/

Arvo Vitikainen. Merijärven kunta, tilusjärjestelysuunnitelma. Kaarlelan maanmittaustoimisto 1984. Kompendium 41 s.

Vitikainen 1985/

Arvo Vitikainen. Merijärven uusjako, kansalaismielipide. Ylivieska 1985. Kompendium 9 s.

Wahl 1984/

Olle Wahl. Effekter av en omarrondering - Säljesta 15 år efter förrättningen. Examensarbete KTH.Handledare Jörgen Svensson. Stockholm 1984. 35 s.

Wahl 1986/

Olle Wahl. Effekter av en omarrondering - Säljesta 15 år efter förrättningen. Artikel i Svensk lantmäteritidskrift 1:1986, s.28-30.

Wendeberg 1986/

Lennart Wendeberg. Omarronderingsverksamheten inom Vansbro kommun. Artikel i Svensk lantmäteritidskrift 1:1986, s.19-24.

Westholm 1992/

Erik Westholm. Mark, människor och moderna skiftesreformer i Dalarna. Uppsala 1992. 215 s.

Åberg 1953/

Alf Åberg. När byarna sprängdes. Stockholm 1953. 154 s.

Lagar:**LantmAvgL/**

Lag om lantmäteriavgift, 2.5.1972/320.

PlanskiftesL/

Lag om skifte inom planläggningsområden, 6.9.1960/283.

SkiftesL/

Lag om skifte, 14.12.1951/604.

UnderstödsL/

Lag om understöd för nyskiften, 16.1.1981/24.

Förrättningshandlingar:**Kyrkoby - Vestersund**

- 1/ Förrättningsprotokoll FNr 603130-3, 3.4.1990 och 2.4.1992.
- 2/ Utredning om behov av nyskifte. Jakobstads lantmäteribyrå 12.7.1991.
- 3/ Beslut om understöd för nyskifte. 2262/412 MMM 1991, 19.9.1991.
- 4/ Anteckningar från JD:s sammanträde 11.8.1992.
- 5/ JD:s utslag V92/022, 22.9.1992.
- 6/ Besvärsskrift till HD 13.11.1992.
- 7/ Förrättningsingenjörens utlåtande 8.3.1993.
- 8/ Lantmäteristyrelsens utlåtande 543/31/93, 21.7.1993.
- 9/ HD:s dom M93/75, 16.2.1994.

Ytterjeppo

- 10/ Förrättningsprotokoll FNr 602600-4, 2.4.1990 och 24.4.1992.
- 11/ Utredning om behov av nyskifte. Jakobstads lantmäteribyrå 4.7.1991.
- 12/ Beslut om understöd för nyskifte. 2261/412 MMM 1991, 19.9.1991.
- 13/ Besvärsskrift till JD 11.8.1992.
- 14/ Anteckningar från JD:s sammanträde 11.8.1992.
- 15/ JD:s utslag V92/036, 13.10.1992.
- 16/ Besvärsskrift till HD 12.12.1992.
- 17/ Förrättningsingenjörens utlåtande 14.5.1993.
- 18/ Lantmäteristyrelsens utlåtande 676/31/93, 12.11.1993.
- 19/ Markägarnas förklaring angående utlåandet 15.1.1994.

Kållby

- 20/ Förrättningsprotokoll FNr 602950-6, 29.7.1989 etc.
- 21/ Ägoregleringsplan. Jakobstads lantmäteribyrå 6.11.1992.
- 22/ Beslut om understöd för nyskifte. 1350/412 MMM 93, 17.8.1993.

Ytteresse

- 23/ Förrättningsprotokoll FNr 6304, 19.12.1962 etc.
- 24/ Förrättningsprotokoll FNr 11127, 12.3.1965 etc.
- 25/ Ägoregleringsplan. Jakobstads lantmäteribyrå, 21.12.1993.

Muntliga källor:**Eidenstedt 1993b/**

Leif Eidenstedt. Fastighetsbildning och strukturfrågor i Norden, Föreläsning på tekniska högskolan i Esbo den 23.11.1994.

Härnösand 1994/

Intervjuer och diskussioner vid lantmäteriet i Härnösand 17-21.1.1994. Börje Hansson, Per-Eric Norberg, Rolf Nordlander, Tove Welin m.fl.

Jakobstad 1994/

Intervjuer och diskussioner vid Mellersta Österbottens lantmäteribyrå i Jakobstad. Kurt Tåg, Martti Virnes, Olli Ahllund, Alf Vikström, Leo Palmroos m.fl.

Markägare 1994/

55 st intervjuer med markägare i Kyrkoby-Vestersund, Ytterjeppo, Kållby och Ytteresse nyskiftesbyar, utförda 10.3 - 5.5.1994.

BILAGA 1**Detaljerad redogörelse för de undersökta
nyskiftesförrättningarna****Förrättning nr 603130-3****Nyskifte omfattande sydvästra delarna av Kyrkoby och Vestersund byar av Jakobstad stad och Vasa län.****Allmänt:**

Nyskiftesområdet omfattar västra delen av Kyrkoby och södra delen av Vestersund och ligger nära Bottniska vikens kust. Området ligger på ett avstånd av 3 till 10 km sydväst om Jakobstads centrum. Inom området finns fast bosättning och fritidsbebyggelse. Dessutom finns ett pälsfarmsområde samt omfattande grustäcker. Största delen av området utgörs dock av skogsmark. /2/

Den totala arealen är ca 2 500 ha, varav ca 2/3 ligger i Vestersund by. Det totala antalet lägenheter är 166 st fördelade på 255 skiften. Lägenheterna ägs till största delen av privatpersoner och stärbhus. Staden Jakobstad äger ca 18 % av landarealen. /2/

Fastighetsindelningen i Vestersund by grundar sig på nyskifte f.nr. 9143 från år 1929. Skogsmarken är splittrad i långa, smala skiften. Den solfjäderformade skiftesstrukturen i Kyrkoby grundar sig på storskifteskomplettering från år 1901. Som smalast är skiftena där endast ca 2 m. Lägenheternas storlek är i medeltal 13,37 ha. Medeltalet för antalet skiften är 1,54. /2/

Målsättningar:

Målsättningarna för nyskiftet är enligt behovsutredningen följande:

1. Förbättra lägenhetsstrukturen genom att skapa ändamålsenligare skiften och bättre vägförbindelser.
2. Upphäva sämjodelningar, avskilja arealbestämda områden samt utföra andra behövliga fastighetsförrättningar.
3. Förstora lägenheterna genom att stimulera till markköp.
4. Förbättra möjligheterna till att bedriva ett ekonomiskt lönande jord- och skogsbruk.
5. Reservera områden för specialanvändningsändamål.

Beräknad lönsamhet:

Totalkostnaden för nyskiftet beräknades i inledningsskedet till 2,9 milj. mk, varav markägarna skulle stå för 0,56 milj. Av kostnaderna utgör lantmäteriavgiften 2 milj. vägbyggnadskostnader 0,4 milj. och utgifter för hjälpmanskaper + övriga direkta kostnader 0,5 milj. mk. Den direkta ekonomiska nyttan beräknades till 3,5 milj. mk. Därav kommer 2,8 milj. från minskade avverkningskostnader och 0,7 milj. från minskning av rålinjernas längd. /2/

Förrättningsens framåtskridande:

Stadsstyrelsen i Jakobstad ansökte om nyskifte den 1.2.1990. Jakobstads lantmäteribyrå förordnade den 13.2.1990 lantmäteringen M.V. att utföra förrättningen. /1/

Den 3.4.1990 hölls begynnelsesammanträdet i Vestersund. Ca 90 sakägare var närvarande. Staden förnyade sin anhållan. Förrättningsingenjören redogjorde för lagstiftningen och nyskiftesförfarandet. Preliminära kalkyler för åtgärdernas natur och omfattning presenterades. Skiftets preliminära omfång och finansiering genomgicks. /1/

Diskussion fördes om förutsättningarna för nyskifte. L.V. läste upp en skrivelse undertecknad av drygt 50 personer från Vestersund. Motståndet från de privata markägarna var tämligen kompakt. Markägarna uppgav sig vara nöjda med nuvarande ägoförhållanden. Någon fruktade att staden skulle utnyttja sin dominerande ställning och många var rädda för att mista välskött skog eller områden med specialvärde. Kostnaden ansågs också vara orimligt hög jämfört med nyttan och jord- och skogsbrukets framtid sågs som osäker. Man krävde också omgående beslut om att förutsättningar för nyskifte inte finns, samt att nyskiftet annars borde avgränsas till minsta möjliga område. /1/

Den 12.7.1991 sände förrättningsmännen sin framställning om stöd för nyskiftet till JSM. Ministeriet avgjorde ärendet den 19.9.1991 så att 70 % av vägbyggnadskostnaderna och hela lantmaterivgiften skulle kvarstå som slutlig utgift för staten. /3/

Den 2.4.1992 hölls följande sammanträde, med ca 70 sakägare närvarande. Förrättningsmännens framställning och JSM:s beslut om understöd genomgicks. Nyskiftesförfarandets allmänna principer presenterades. /1/

Nyskiftesområdet hade indelats i fyra zoner, enligt de åtgärder som behövs på respektive område:

- Zon 1: områden med förväntningsvärde som tomtmark samt marktäktsområden,
- Zon 2: odlingar och hemägor kring gårdsgruppen Fäboda,
- Zon 3: områden lämpade som fritidstomter samt
- Zon 4: skogsbruksområden. /1/

Ett experimentskifte omfattande tre hemman framlades för sakägarna. Nyskiftets avgränsning, som gjorts med beaktande av diskussioner vid begynnelsesammanträdet, genomgicks med sakägarna. Förrättningsmännen beslöt med hänvisning till verkställd utredning att det fanns förutsättningar för verkställande av nyskifte enligt SkiftesL 10 §. Förrättningsingenjören meddelade att den som är missnöjd med nämnda beslut bör anföra missnöje vid detta tillfälle. Annars vinner beslutet omedelbart laga kraft. 43 stycken sakägare anmälde missnöje. Förrättningsingenjören underställde förrättningen JD:s prövning angående nyskiftets förutsättningar och omfång. Förrättningsingenjören förklarade bestämmelser gällande ägornas användning under skiftet, och avslutade sammanträdet. /1/

Jorrdomstolens behandling:

JD:s sammanträde hölls den 16.6.1992 i Vestersund. J.S. läste upp en gemensam skrivelse från markägarna. Där hävdades att beräkningarna av nyttan var ohållbara. De ansågs bygga på felaktiga bakgrundsfakta gällande skiftenas bredd, skogsmarkens produktivitet och vägsystemets omfattning. Markägarna uppgav i övrigt att de var nöjda med rådande ägoförhållanden, hävdade att endast staden kommer att dra nytta av nyskiftet samt begärde uppskov med behandlingen för att hinna göra tilläggsutredningar i egen regi. Stadens representant hävdade att stadens ägor var oenhetliga och att marken inom nyskiftesområdet saknar tomtvärde, samt önskade att nyskiftet skulle fortsätta enligt förrättningsmännens beslut. Förrättningsingenjören försvarade lantmäteribyråns beräkningar av nyttan, och hävdade att privata markägare nu p.g.a. skiftenas längd och svåråtkomlighet inte förmår sköta skogen. JD meddelade att behandlingen uppskjuts och utförde samma dag terrängsyn på förrättningsområdet. Terrängsynen ägnades främst åt områden med specialvärden som byggnadsmark och grustäkt samt åt vägsystemets skick. /4/

Den 22.9.1992 avkunnade JD sitt beslut, där det konstaterats att inga nya bostads- eller industriområden planerats på nyskiftesområdet enligt den pågående generalplanen. För staden skulle det vara en enklare lösning att sammanslå sitt markinnehav genom tilläggsköp. Skogsbeståndets tillväxt på karga och våta marker kan inte förbättras genom bättre skiftesläggning. Nyttan med ett nyskifte skulle kunna vinnas billigare genom samarbete mellan skogsägarna. Sålunda finns ingen utredning som bekräftar att nyttan med ett nyskifte skulle vara väsentligt större än de kostnader och olägenheter som nyskiftet skulle leda till. Därför saknas de förutsättningar för nyskifte som stadgas i SkiftesL 10 §.

Domslut: Förrättningsmännens beslut om förutsättningar för nyskifte och nyskiftets omfång upphävs. Kostnaderna för behandlingen stannar staten till last. /5/

Förfarande efter jorrdomstolens utslag:

Stadsstyrelsen i Jakobstad anmälde missnöje med JD:s beslut den 28.9.1992 och ansökte om ändring hos HD den 13.11.1992. Staden yrkade på att JD:s beslut skall upphävas och att nyskifte skall verkställas enligt förrättningsmännens beslut. /6/

Staden hävdade bl.a. att man skaffat mark för samhällets behov under förutsättning att skiftesläggningen kan förbättras genom nyskifte och att förrättningsmännens nyttoberäkningar och motiveringar för genomförandet var riktiga. Tillväxten i de privata skogarna skulle också öka betydligt. JD:s motivering att staden borde köpa tilläggsmark kritiserades, eftersom staden har samma rätt till nyskifte som övriga markägare. Staden ansåg också samarbete mellan markägarna som orealistiskt. /6/

Den 8.3.1993 avgav förrättningsingenjören sitt utlåtande till HD. Han ansåg att besvärsskriften var avfattad med sakkunskap. Han påpekade även att en ändring av SkiftesL 275.2 §, som gjorts den 6.11.1992, innebar att kostnader för hjälpmanskap och andra direkta förrättningskostnader skulle betalas av staten i samma proportion som lantmäteriaavgiften. Detta skulle minska sakägarnas kostnader med 0,5 milj. mk. /7/

Den 17.5.1993 avgav lantmäteristyrelsen sitt utlåtande till HD. Lantmäteristyrelsen förenade sig till väsentliga delar med förrättningsingenjörens utlåtande. Det påpekades dock att skogsmarkens värdestegring till följd av ökade framtida användningsmöjligheter inte beaktats vid nyttoberäkningen. Dessutom skall kostnaderna för nyskifte uttryckligen beräknas ur lägenheternas synvinkel. För lägenheternas ägare skulle efter ovannämnda lagändring som slutlig utgift kvarstå endast ca 120 000 mk för byggande av vägar. Det är således uppenbart att nyttan ur lägenheternas synvinkel är väsentligt större än motsvarande kostnader och olägenheter. Lantmäteristyrelsen föreslår slutligen att JD:s utslag upphävs, och att ärendet återbördas till förrättningsmännen för fortsatt nyskifte. /8/

Högsta domstolens avgörande:

Den 16.2.1994 avgav HD sitt avgörande i fallet. I avgörandet konstateras att utredningarna visar att en väsentligt bättre ägoreglering kan vinnas genom nyskifte, åtminstone för stora delar av det område förrättningen är avsedd att omfatta. Nyttan av nyskiftet är också väsentligt större än de kostnader och olägenheter förrättningen förorsakar. /9/

Nyskiftesområdet består till största delen av skogsmark, och skogsbrukets betydelse inom området kommer inte att minska inom överskådlig tid. Skogsbeståndets tillväxt kan visserligen ökas genom samarbete mellan skogsägare samt genom sammanslagning av lägenheter och eventuella tilläggsköp på frivillig väg. Uppnåendet av ändamålet med en nyskiftesförrättning kan dock inte lämnas beroende av markägarnas frivilliga handlande. Även i samband med en nyskiftesförrättning kan en ändamålsenlig ägoanordning befrämmas genom avtal mellan markägarna. /9/

HD konstaterar att en betydande del av områdets markägare har motsatt sig förrättningen. De synpunkter som de framfört kan dock framställas på nytt vid utförandet av förrättningen. Markägarnas önskemål att hålla sina skiften oförändrade skall enligt SkiftesL 124 § beaktas i den mån det är möjligt. /9/

Domslut: *Högsta domstolen fastställer att förutsättningarna för verkställande av nyskifte föreligger. På denna grund upphävs jorddomstolens utslag och fastställs förrättningsmännens avgörande angående utförande av nyskiftet på det i 13 § i förrättningsprotokollet närmare definierade området.*

Vid fortsättningen av förrättningen bör förrättningsmännen beakta vad ovan i högsta domstolens domsskäl anförts. /9/

Förrättningens fortsättning:

Markägarna var missnöjda över det sätt på vilket HD:s behandling delgivits, eftersom markägarna inte fått ge något bemötande till HD. Markägarna har inlämnat en klagan om domsvilla till HD. Om inte ärendet tas upp kommer markägarna att vända sig till justitieombudsmannen.

Den 22 juni 1994 hölls det tredje förrättningssammanträdet, där ca 50 sakägare var närvarande. Mötesdeltagarna ifrågasatte lagligheten i att fortsätta förrättningsförhandlingarna. Förrättningsmännen ansåg att förrättningen kunde fortsätta, och förrättningsingenjören inbegärde förslag på sysslomän. Endast staden gav förslag, övriga ansåg det vara onödigt, eftersom de inte överhuvudtaget var intresserade av nyskifte. Förrättningsingenjören gick med på att låta saken bero fram till hösten och hoppades att valet av sysslomän då kan genomföras. Förrättningsprocessen går vidare ifall inget framkommer som ändrar den.

Förrättning nr 602600-4

Nyskifte omfattande Ytterjeppo by samt inom dess gränser befintliga, till andra byar hörande ägor i Nykarleby stad och Vasa län.

Allmänt:

Ytterjeppo by är belägen vid Nykarleby älv (Lappo å) och riksväg 8 ca 10 km söder om Nykarleby centrum. Byns folkmängd utgör 250 personer, och av den yrkesverksamma befolkningen är 57 % sysselsatta inom jord- och skogsbruk samt inom pälsnäringen. All service förutom lågstadieskolan har koncentrerats till stadskärnan. /11/

Fastighetsstrukturen grundar sig på storskifte år 1812 och storskifteskomplettering år 1882. Nummerskiften utfördes på 1920-30-talen på samtliga hemman utom Draka N:o 9. På många ställen gäller dock tidigare hävd och sämjodelningar förekommer ställvis. /11/

Det planerade nyskiftesområdet omfattar totalt 6 600 ha, varav 840 ha är åker. Inom området finns 64 brukningsenheter med över 2 ha brukad jord. I genomsnitt består en lantbrukslägenhet av 13 ha odlad jord och 50 ha skogsmark. Största delen av åkerarealen finns samlad i närheten av riksvägen och älven. I medeltal har varje brukningsenhet 10-11 odlingsskiften. Åkerfigurernas medelareal är 1,2 ha och skogsskiftena är för det mesta långsmala. /11/

Målsättning:

Målsättningen med skiftet är att:

1. förbättra fastighetsstrukturen genom att skapa större åkerfigurer och ge skogsskiftena mera ändamålsenlig form. Åkrarnas struktur förbättras också genom nyröjning och beskogning,
2. förbättra vägförbindelserna genom byggande av nya odlings- och skogsvägar. Flyttning av bruksningscentrum kan ske om jordägaren så önskar,
3. förbättra torrläggningen genom upprättande av ett fungerande system av utfallsdiken, täckdikning av åkrar och istandsättande av den befintliga skogsdikningen,
4. upphäva sämjodelningar, komplettera äganderättshandlingar, avskilja arealbestämda områden och utföra andra behövliga fastighetsförrättningar,
5. ge möjlighet till rationalisering av jordbruket genom markköp samt
6. reservera mark för specialändamål. /11/

Beräknad lönsamhet:

Kostnaderna för nyskiftet beräknades i inledningsskedet till ca 14,5 milj. mk. Därav utgjorde lantmäteriavgiften 5,3 milj, torrläggningar 6,4 milj, vägbyggen 1,2 milj, byggnadsreglering 0,4 milj, hjälpmanskap och direkta kostnader 1 milj. och röjning samt beskogning 0,2 milj. mk. Den totala nyttan beräknades till ca 16,5 milj. mk. Därav kommer 2,6 milj. från minskade odlingskostnader, 1,3 milj. från minskade färd- och transportkostnader, 0,9 milj. från minskade avverkningskostnader, 8,1 milj. från åkrarnas ökade avkastning och täckdikning och 3,6 milj. från skogens produktionsökning. Skiftesdelägarnas slutliga utgift skulle vara ca 3,8 milj. mk. /11/

Förrättningens framåtskridande:

L.S. och pälsfirman Ab Bröderna Sjöholm anhöll den 5.5.1983 om nyskifte i Ytterjeppo by hos Jakobstads lantmäteribyrå. T.B. anhöll likaså om nyskifte den 5.10.1984. Jakobstads lantmäteribyrå förordnade den 30.11.1987 lantmäteriingenjör M.V. att utföra förrättningen. /10/

Den 2.4.1990 hölls begynnelsesammanträdet, vid vilket ca 60 sakägare var närvarande. L.S. förnyade sin anhållan. M.R. förnyade Ab Bröderna Sjöholms anhållan för att beröra endast farmområdet. T.B. återtog sin anhållan. Preliminära kalkyler om åtgärdernas natur och omfattning framlades. Nyskiftets finansiering genomgicks. Ett experimentskifte, som utförts för en del av byn, framlades. Lantmäteriingenjör K.H. från Vasa lantbruksbyrå höll ett föredrag om primärnäringarnas framtidsutsikter, samt statens deltagande i jord-dispositionsverksamhet. /10/

Diskussion fördes om nyskiftets förutsättningar. Sakägarna inlämnade tre skrivelser mot skiftet, av vilka en undertecknats av ca 50 personer. Motståndet var tämligen kompakt. De flesta markägare uppgav att de var nöjda med sina ägoförhållanden. Ett nyskifte ansågs utgöra ett hinder för ägornas ändamålsenliga användning under många år. Många ansåg primärnäringarnas framtid mycket osäker, och ville därför inte binda sig vid ytterligare kostnader. /10/

Förrättningsmännen sände den 4.7.1991 en framställning om statens understöd för detta nyskifte till JSM. Framställningen innehöll en utredning om behovet av nyskifte med kostnads- och nyttokalkyler, samt en åtgärdsbeskrivning och förklaring av målsättningarna för nyskiftet. /11/

JSM avgjorde ärendet den 19.9.1991 sålunda att staten skulle komma att ansvara för följande kostnader:

- 50 % av kostnaden för flyttning av bruksenheter,
- 75 % av kostnaden för byggandet av viktiga skiftesvägar,
- 50 % av kostnaden för byggandet av övriga vägar,
- 75 % av kostnaden för viktiga torrlägningsarbeten,
- 60 % av kostnaden för täckdikning,
- 50 % av kostnaden för övriga torrlägningsarbeten och
- Lantmäteriaavgiften i dess helhet. /12/

Den 24.4.1992 hölls följande förrättningsammansammanträde där 118 (!) sakägare var närvarande. Närvaron måste kontrolleras genom namnupprop emedan sakägarna vägrade att skriva på någon namnlista. Föregående sammanträdes protokoll upplästes och godkändes. Förrättningsmännens framställning samt JSM:s beslut genomgicks med sakägarna. /10/

Vid därpå följande diskussion läste GM upp en skrivelse, varmed Ytterjeppo lantmannagille motiverade sin negativa inställning till nyskiftet. Man misstänkte lönsamhetskalkylens tillförlitlighet samt var förvånad över det "odemokratiska" förfarandet, d.v.s. att skiftet hade påbörjats mot majoritetens vilja. Förrättningsingenjören klargjorde sakägarnas ställning utgående från SkiftesL. En del av sakägarna ansåg att tidpunkten för skiftet borde flyttas 5 - 10 år framåt p.g.a. den förestående struktur-omvandlingen. Förrättningsingenjören klargjorde tidtabellen för skiftet, och påpekade att även om skiftet påbörjas nu blir skiftesplaceringen aktuell tidigast om 5 år. /10/

Förrättningsmännen beslöt att avgränsa skiftet så att ägor tillhörande hemmanen Dalabacka N:r 13 och Lillas N:r 14, samt lägenheter tillhörande andra byar lämnas utanför skiftet. Förrättningsmännen konstaterade med stöd av SkiftesL 10 § att det fanns förutsättningar för skiftets verkställande. Förrättningsingenjören förklarade bestämmelser angående ägornas användning under skiftets gång. Förrättningsingenjören förklarade bestämmelserna i SkiftesL 55, 78-79 och 307 §§, och meddelade att den som är missnöjd med beslutet bör anföra missnöje vid detta tillfälle, annars vinner beslutet omedelbart laga kraft. 58 sakägare anmälde missnöje, och ytterligare en sakägare uppgav att han ville ha nyskifte i byn. Förrättningsingenjören underställde förrättningsens förutsättningar och omfång JD:s prövning. /10/

Jorrdomstolens behandling:

JD:s sammanträde hölls den 11.8.1992. Förrättningsens förlopp hittills genomgicks. De närvarande sakägarna tillfrågades om sin inställning till nyskiftet. /14/

G.M. läste upp en gemensam skrivelse från markägarna. Där hävdades att uppgifterna var vinklade, nyttan överdriven och effekterna beräknade för teoretiskt. Sakägarna hade utfört en egen undersökning och kommit till resultatet att skiftet skulle innebära en nyttoförlust på 6 200 000 mk (enligt lantmäteribyrån en nyttovinst på 2 000 000 mk). /13/

De flesta övriga sakägare uppgav sig också vara emot nyskifte och påpekade diverse missförhållandes, som inte kan åtgärdas genom skifte. Förrättningsingenjören försvarade lantmäteribyråns beräkningar, och hävdade att motsvarande nytta inte kan uppnås genom utförande av mindre förrättningar. /14/

Efter en paus i överläggningarna meddelade jorrdomstolaren att JD:s beslut kommer att avges den 13 oktober 1992. Efter att förhandlingarna avslutats hölls syn i terrängen, varvid sakägarna och förrättningsingenjören framlade sina synpunkter hänvisande till rådande förhållanden. Synen ägnades främst åt odlingsmarkens skick och ägostruktur, vägarnas skick samt områden med specialvärde. Sakägarna var väl företrädade ute i terrängen. /14/

Eftersom nyskiftesområdet delas i två delar av Lappo å så undersöktes också möjligheten att begränsa nyskiftet till området öster om ån, när ärendet handlades i JD. Detta alternativ (Alt. II) omfattar ca 500 ha åker och 4 600 ha skog, och ger möjlighet att reglera sökandens ägor i sin helhet. /15/

Efter omröstning avgav JD den 13.10.1992 följande utslag gällande nyskiftets förutsättningar och omfattning:

" Jorrdomstolen anser att de i § 10 av lagen om skifte stadgade förutsättningarna för verkställande av nyskifte föreligger. Då sökandenas ägor kan regleras genom att skiftet verkställs enbart på ägorna öster om Lappo å, där regleringsbehovet är större, samt nyttan mera långvarig, skall nyskiftet omfatta enbart de ägor som befinner sig öster om ån. Området väster om Lappo å lämnas sålunda utanför nyskiftet."

Domslut: Förrättningsmännens beslut om skiftets omfattning upphäves till den del det berör området väster om Lappo å. För övrigt fastställs förrättningsmännens beslut.

Med hänsyn till ärendets art stannar kostnaderna för kungörelse av jorrdomstolens sammanträde staten till last.

Besvärsskrift skall tillställas kartverks- och dataservicebyrån senast den 14 december 1992. /15/

Förfarande efter jorddomstolens utslag:

18 sakägare anmälde missnöje med JD:s utslag omedelbart efter avkunnandet. Den 20.10.1992 anmälde 55 sakägare missnöje med JD:s utslag till Vasa kartverks- och data-servicebyrå. Ytterligare tre sakägare anmälde missnöje efter stadgad tid. /15/

Den 12.12.1992 inlämnade dessa sakägare sitt besvär till HD och yrkade på att JD:s utslag skulle upphävas. De ansåg att det inte förelåg förutsättningar för nyskifte enligt SkiftesL 10 §, eftersom kostnaderna och olägenheterna skulle bli väsentligt större än nyttan. Ändringssökandena framförde som motiveringar bl.a. att folkviljan varit emot skiftet och att det experimentskifte som förrättningsingenjören upprättat var bristfälligt och orealistiskt. Sämjodelningar är sällsynta i området och ger inte anledning till nyskifte. Kostnads- och nyttoberäkningarna är teoretiskt "bollande med siffror" för att ge önskat slutresultat. I alternativen I och II har använts olika enhetskostnader, och den utredning från Pernå som ligger som grund för utredningarna lämpar sig inte för österbottniska förhållanden. /16/

Den 14.5.1993 avgav förrättningsingenjören sitt utlåtande till HD. Han påpekade att 70 av ca 200 markägare motsatt sig nyskiftet, men att dessas ägor utgör merparten av nyskiftesområdet. Han hävdade att varje markägare har rätt att söka nyskifte, trots motstånd från övriga, och förklarade ingående lönsamhetskalkylerna. Ändringen av SkiftesL 275 § innebär att en kostnadspost på ca 0,8 milj. mk bortfaller för sakägarna. Sammanfattningsvis konstateras att beslutet om förutsättningar och omfång fattats efter noggrant övervägande, och att förrättningsområdet efter att det inskränkts är tillräckligt för att reglera sökandens ägor på ett rationellt sätt. /17/

Den 12.11.1993 avgav lantmäteristyrelsen sitt utlåtande till HD. Lantmäteristyrelsen förenade sig till väsentliga delar med förrättningsingenjörens utlåtande, och tog bl.a. fasta på att andelen motståndare bland skogsägarna är ca 50 %. Dessutom gav den sin syn på SkiftesL:s bestämmelser om nyskifte och på nytto- och kostnadsberäkningarna. Lantmäteristyrelsen ansåg slutligen att förutsättningar finns för nyskiftesprojektet åtminstone gällande en förbättring av skiftesläggningen på sökandens marker och de markförbättringsarbeten som kan utföras i samband därmed. Det är nödvändigt att klarlägga ägande- och hävdeförhållandena på hemmanet Draka nr 9. Lantmäteristyrelsen förenar sig med JD:s utslag gällande omfånget för nyskiftesområdet. /18/

Den 15.1.1994 avgav markägarna sin förklaring angående lantmäteristyrelsens utlåtande. Där nämndes åter att folkviljan var emot nyskifte och nyttoberäkningarna kritiserades. Till förklaringen bifogades en lista med ca 140 (!) namn emot nyskiftet. Därmed ville man visa att motståndet var större än vad som framgick av besvärsskriften. /19/

Högsta domstolens avgörande:

När denna rapport skrevs (augusti-94) hade HD ännu inte avgivit sitt domslut i Ytterjeppo-fallet. Därför kan jag inte inom ramen för detta projekt redogöra för frågans slutliga lösning.

Förrättning nr 602950-6

Nyskifte i Kållby by av Pedersöre kommun och Vasa län.

Allmänt:

Kållby bys centum är beläget mellan landsväg 742 och Esse å. Avståndet till kommuncentrum i Bennäs är 6 km och till Jakobstads stad 12 km. Byn är en jordbruksby med betydande industrier. Den fasta bosättningen är koncentrerad till områden kring Esse å. /21/

Fastighetsstrukturen grundar sig på storskiftet i slutet på 1800-talet. Delning av lägenheter och byggande av allmänna vägar har förorsakat splittring av lägenheterna. På 5 av byns 10 hemman förekommer omfattande sämjodelningar. Därtill är vissa områden av ytterligare 2 hemman sämjodelade. De sämjodelade ägornas andel av stombyn är ca 60 %. /21/

Området omfattar sammanlagt ca 2 000 ha, av vilket ca 750 ha är åker. Därtill har byn utskogar, vilka inte medtagits i förrättningen. Inom området finns 107 brukningsenheter med över 2 ha brukad jord och 37 lägenheter med över 5 ha. Arealen per brukningsenhet är i medeltal 11 ha odlad jord och 17 ha skogsmark. I medeltal har varje brukningsenhet 11 odlingsskiften, vilkas medelstorlek är ca 1,0 ha. /21/

Målsättningar:

Målsättningarna med nyskiftet är att:

1. samla ägorna i möjligast stora och till formen ändamålsenliga skiften för bebrukande och på lägligt avstånd från brukningscentrum,
2. minska färd- och transportkostnader genom att förbättra och bygga nya odlingsvägar och skifta större sammanhängande produktionsenheter. Flyttning av brukningscentrum sker bara ifall jordägaren själv så önskar och i mindre omfattning,
3. ge varje åker- och skogsskifte ändamålsenlig vägförbindelse, så att avstånden från brukningscentrum till åkrar förkortas,
4. skapa ett täckande och funktionsdugligt nät av utfallsdiken, samt täckdikning av vissa åkerområden,
5. utföra mindre skogsdiknings- och skogsvägsprojekt,
6. sträva till att aktivera jordbrukarna till jordköp sinsemellan och genom statens förmedling,
7. reservera områden för olika specialanvändningsändamål,
8. upphäva sämjodelningar. /21/

Beräknad lönsamhet:

Kostnaderna för nyskiftet beräknades i inledningsskedet till 8,4 milj. mk, varav ca 2,3 milj slutligen skulle betalas av sakägarna. Av kostnaden utgjorde lantmäteriavgiften 3 milj, torrläggningar 2,3 milj, vägbyggen 1,5 milj, byggnadsreglering 1,2 milj, hjälpmanskap och andra direkta kostnader 0,3 milj. samt röjningar och beskogning 0,1 milj. Den totala nyttan beräknades till 8,9 milj. Därav utgör minskade odlingskostnader 2,5 milj, minskade färd- och transportkostnader 0,8 milj, minskade kostnader för flyttning och iordningställande 0,5 milj, minskning av trädbeståndets avverkningskostnader 1,1 milj, ökning av åkrarnas avkastning 1,5 milj, produktionsökning av skogsdikning 0,3 milj. nytta av täckdikning 2,1 milj samt minskade väghållningskostnader 0,1 milj. /21/

Förrättningsens framåtskridande /20/:

Den 10.5.1988 hölls ett informationsmöte för markägarna i Kållby. Där anhöll 16 markägare om att förutsättningarna för nyskifte skulle utredas. Lantmäteringenjör K.T. vid Jakobstads lantmäteribyrå förordnades att utföra förrättningen.

Den 29.7.1989 hölls begynnelsesammanträdet, vid vilket 66 sakägare var närvarande. Fyra av de som ansökt meddelade att deras anhållan endast avsett förundersökning. Övriga förnyade sin anhållan. Frågor ställdes gällande bl.a. kartläggning, byggande av ny bro, skogsräkning/värdering, bidragsprocenter och faktiska statsandelar. En sakägare hävdade att nyskiftet ska påbörjas nu. Förrättningsmännen beslöt att det fanns förutsättningar för nyskifte i stombyn. Ingen av de närvarande sakägarna motsatte sig. Förrättningsingenjören meddelade om signalering för flygfotografering, vilken kommer att verkställas nästa vår.

Följande sammanträde hölls den 26.4.1990 med 63 sakägare närvarande. Sysslomän, kassör, bank och revisorer valdes. Bestämmelser om ägornas användning, skogsavverkning och marktäkt förklarades. Byggnadsärenden samt tre utflyttningsprojekt behandlades. Signalering av rösen och hävder för flygfotograferingen rekommenderades. Dessutom diskuterades rensning av bäckar.

Tredje sammanträdet hölls den 16.8.1991 med 56 sakägare närvarande. Byggnadsärenden och avverkningar behandlades. Inventering av ägoförhållanden och uppgörande av karta förklarades, markägarna kommer att kallas till lantmäteribyrån nummervis. Det påpekades att eventuella markförsäljningar bör göras i ett så tidigt skede som möjligt. Därtill nämndes möjligheter att sälja via staten och att göra områdesförsäljning i form av mantalsförsäljning. Täckdikning diskuterades och planer för utfallsdiken visades. Även ett broärende kom fram.

Vid fjärde sammanträdet den 28.2.1992 var 43 sakägare närvarande. Där behandlades byggnadsärenden, skogsavverkning samt en fortsatt utflyttning. Dessutom diskuterades röjning och beskogning av åkermark.

Vid femte sammanträdet den 7.7.1992 var 52 sakägare närvarande. Byggnadsärenden, en fortsatt utflyttning samt skogsavverkningar behandlades. Kassören redogjorde för kostnader t.o.m. 1991. Upprensning av bäckar behandlades och fastställdes med en mindre ändring i sträckningen. Täckdikning behandlades för fyra områden av vilka tre fastställdes.

Förrättningsmännen sände den 6.11.1992 en framställning om understöd för nyskiftet till JSM. JSM avgjorde ärendet den 17.8.1993, sålunda att staten svarar för följande kostnader:

- 50 % av kostnader för flyttning av lägenheter,
- 75 % av kostnader för byggande av vägar nödvändiga för skiftesläggningen,
- 50 % av kostnader för byggande av övriga vägar,
- 75 % av kostnader för viktiga torrlägningsarbeten,
- 60 % av kostnaderna för täckdikning,
- 50 % av kostnader för övriga torrlägningsarbeten samt
- 100 % av lantmäteriaavgiften. /22/

Vid sjätte sammanträdet den 18.3.1993 var 67 sakägare närvarande. Diskussion fördes om olika vägsträckningar. Inget av förslagen fick enhälligt stöd varför nytt förslag utarbetas. Undersökning utförs gällande behov av skogstorrläggningar. /20/

Vid sjunde sammanträdet den 9.6.1993 var 63 sakägare närvarande. Upprensning av bäckar diskuterades, förslag gavs om förlängning och ändring av sträckningen. Vägbyggnadsärenden behandlades på nytt. Fem stycken nya täckdikningsområden samt ett av de tidigare behandlades. Frågor ställdes om täckdikning i övriga delar av byn, vägbyggnadsprojekt samt den tidigare nämnda bron. /20/

Två sakägare anförde besvär till JD gällande vägbyggen. JD återförvisade i sitt utslag den 2.9.1993 ärendet till ny handläggning.

Vid åttonde sammanträdet den 30.9.1993 var 65 sakägare närvarande. De återförvisade vägärendena handlades på nytt och ett nytt förslag till sträckning fastställdes. Förbättring av fyra odlingsvägar behandlades. /20/

Vid nionde sammanträdet den 3.5.1994 framlades bl.a. täckdikningsplaner för kvarvarande åkerområden. Dessutom behandlades ett stort antal byggnadsärenden. Hävdeförteckningen och graderingen förevisades för sakägarna i juni 1994.

Förrättningarna nr 6304 och 11127

Nyskifte omfattande Ytteresse by förutom hemmanen nr 17, 18 och 20 samt hemman nr 10 i Överesse by av Pedersöre kommun och Vasa län.

Allmänt:

Ytteresse by ligger i Pedersöre kommun (tidigare Esse kommundel) ca 12 km från kommunens centrum och ca 20 km österut från Jakobstad. Området är en utpräglad jordbruksbygd, som också har stora skogsområden. Största delen av bebyggelsen finns längs Esse å, men det finns även ett antal gårdsgrupper längre mot nordöst.

Nyskiftesområdets totala areal är ca 8 700 ha. Därav är ca 1 350 ha åker. Åkermarken är koncentrerad till Esse ådal samt till vissa områden längre bort. Fastighetsstrukturen grundar sig på storskifte av åkrar åren 1783-1785, av ängar 1799-1816 samt av skogsmark 1810-1819. Storskifteskomplettering utfördes delvis åren 1898-1904 och slutfördes 1911.

Eftersom förrättningen pågått länge och materialet är mycket omfattande kommer jag här att redovisa endast huvudskedena av behandlingen.

Södra sidan FNr 6304:

Sammanlagda arealen var 1 600 ha, och sämjodelningar förekom allmänt. Åkermarkerna var splittrade och vägförhållandena kaotiska. Dock förekom ingen egentlig ägoblandning mellan hemmanen eller med den övriga byn.

Den 9.6.1961 ansökte 13 markägare från fyra hemman söder om Esse å om nyskifte. Den 21.9.1961 förordnades lantmäteringenjör C.G. till förrättningsingenjör. Begynnelsesammanträdet hölls den 19.12.1962 med 33 sakägare närvarande. Det konstaterades att det fanns förutsättningar för nyskiftet, som begränsades till de fyra hemman från vilka man ansökt.

Inom denna förrättning hölls ytterligare sex sammanträden innan den sammanslogs med förrättning nr 11127 den 5.5.1966. Under denna tid utfördes ett omfattande vägbyggnadsprojekt samt ett antal utflyttningar. Dessutom påbörjades reparation och förbättring av ett par broar. Ingen motsatte sig att skifteslaget sammanslogs med den övriga byn.

Norra sidan + Bäckby:

Arealen av de 13 hemman som var aktuella var enligt jordregistret ca 4 400 ha. Samtliga hemman var sämjodelade och ägosplittringen stor. Det förekom även osäkerhet gällande råarnas sträckning.

Två bönder hade 1958 önskat nummerskifte och sedan anhållit om nyskifte i en större del av byn. 13.12.1962 anhöll 22 markägare reprecenterande nio hemmansnummer om nyskifte i den del av Ytteresse by som ligger norr om Esse å. Den 17.3.1964 förordnades C.G. att verkställa förrättningen.

Begynnelsesammanträdet hölls den 12.3.1965 med 85 sakägare närvarande. Dessa representerade alla hemman i byn förutom de som redan befann sig under nyskifte samt tre som tidigare genomgått nummerklyvning. Diskussion fördes om huruvida nyskiftet borde omfatta även Bäckby. Majoriteten förespråkade nyskifte, men någon var osäker gällande lantbrukets framtid. Andra yrkade på att Bäckby skulle skiftas separat. Beslutet uppsköts för utredningar. Sammanträdet fortsattes den 26.3.1965. Diskussion fördes gällande nyskiftesområdets utsträckning. Förrättningsmännen beslöt att det förelåg förutsättningar för nyskifte på hela det avsedda området. Ingen sakägare anmälde avvikande åsikt.

Inom denna förrättning hölls ytterligare två sammanträden före sammanslagningen. Terrängarbeten för kartläggning inleddes. Skogsdikning, vägbyggen och utflyttningar började planeras. Några var skeptiska till att sammanslå skifteslagen. Man befarade att arbetet fördröjs och att kostnaderna blir högre, men ingen motsatte sig beslutet.

Efter sammanslagningen:

Det första gemensamma sammanträdet hölls den 5.5.1966 med 100 sakägare närvarande. Enligt protokollet var det ingen som motsatte sig sammanslagningen. Flygfotografering utfördes över hela byn våren 1966. Frågan om bildande av skogssamfälligheter aktualiserades, men mötte inget större intresse från sakägarna. Planering av skogsdrivningsvägar påbörjades.

Förrättningen överfördes genom transportförordnande den 27.1.1967 på E.L. och vidare 1.6.1967 på K.T.

Behandlingen fortsatte med väg- och brobyggnadsfrågor, torrläggningar och byggnads- och skogsavverkningsärenden. En del utflyttningar uppsköts i väntan på att planeringen av skiftesläggningen skulle hinna längre.

År 1970 påbörjades graderingen av ägora, varvid flera godemän togs till hjälp. En del jordområden såldes till staten. Vid ett par tillfällen inlämnades besvär över byggnadsärenden. År 1972 inleddes planering av skogsdikning. Några sakägare önskade att vissa områden skulle bevaras odikade. Skogstorrläggningen påbörjades år 1974. Sakägarna gjorde förfrågningar gällande behandlingen av bäckrensning och brobyggge.

År 1974 utvidgades nyskiftesområdet till att omfatta även vissa skiften från angränsande hemman och byar. Ingen av sakägarna anmälde missnöje. År 1975 blev det preliminära skiftesförslaget klart och uppvisades hemmansnummersvis för markägarna. Behandlingen fortsatte med väg- och byggnadsärenden. År 1977 uppgick Esse i Pedersöre kommun.

Det fastställdes att hävden skulle utgöra delningsgrunden. Inga nya samfälligheter avskiljdes och gamla samfälligheter ersattes delvis av servitut. Det slutliga skiftesförslaget uppvisades för markägarna år 1980. Markägarna ställde frågor gällande möjlighet att utföra skogsdränering och täckdikning. Servitut genomgicks och behandlades. 15 markägare meddelade att de inte godkände skiftesförslaget, varpå det underställdes JD för prövning. Jämkningsrätt beviljades i 25 fall.

Förrättningen fortsatte med rösläggning och rågång på ostridiga områden. Tekniska grunder för uppgörande av skogslikvid genomgicks. Odlingslikviden behandlades.

Möjlighet fanns till frivilligt tillträde av odlad mark och tomter 1.10.1982 och av skogsmark 1.1.1985. 27.1.1983 gav JD utlåtande gällande skiftesförslaget. Skiftesförslaget vann laga kraft genom HD:s beslut 29.6.1985. Byte av ägor skedde 1.10.1985 och byggnader skulle flyttas eller överlåtas senast 1.7.1987. Skiftesförslaget registrerades och antecknades i jordregistret 30.3.1987.

Behandlingen fortsatte med väg- och byggnadsärenden, utflyttning, kompletterande grundtorrläggning och fortsatt handläggning av skogslikviden. Skogslikviden hölls till påseende hösten 1987 och fastställdes 9.12.1987. Tre stycken besvär inlämnades. Den 7.4.1988 avgav JD utslag gällande handläggning av skogslikviden. Sakägarna påtalade fortfarande otillräckliga bäckrensningar och bildande av väglag.

Förrättningsmännen sände den 21.12.1994 en anhållan om statens deltagande i förrättningskostnaderna enligt lagen om stöd för nyskiftet. Enligt ansökan skulle följande kostnader kvarstå som slutlig utgift för staten:

- 50 % av egentliga flyttningskostnader,
- 80 % av kostnaderna för anläggande av vägar för skapande av en ändamålsenlig skiftesläggning,
- 50 % av de övriga vägbyggnadskostnaderna,
- 50 % av kostnaderna för torrlägningsarbeten,
- 85 % av lantmäteriaavgiften.

När denna rapport sammanställdes hade svar inte ännu erhållits från jord- och skogsbruksministeriet. Återstående likvider kommer att fastställas och slutsammanträde att hållas 1994.

Resultat:

- 394 st lägenheter har bildats, av vilka 140 är under en ha.
- Lägenheterna har i medeltal två skiften, medan medeltalet för jordbrukslägenheter är fyra skiften.
- Skogsdikning har utförts på 2 200 ha.
- 120 km skogsbilvägar och odlingsvägar har blivit byggda.
- 20 utflyttningar av brukningscentrum samt 10 utflyttningar av enskild byggnad har verkställts.

BILAGA 2 Tidningsartikel, publicerad i Jakobstads tidning den 26.2.1993.

Undersökning gällande nyskiften i nejden

Inom de närmaste månaderna kommer det att genomföras en undersökning gällande nyskiftena i Vestersundsby och Ytterjeppo. Undersökningen, som utförs av lantmäteristuderande Anders Blomqvist, skall utgöra grunden för ett diplomarbete vid Tekniska Högskolan.

Huvudavsikten med arbetet är att kartlägga markägarnas syn på nyskiftesförrättningarna och på sin ställning vid dessa. Dessutom kommer undersökningen att ta fasta på markägarnas förslag till utveckling av förfarandet vid nyskifte och till alternativa metoder för att ordna ägorna.

Vid lantmäteriavdelningen på Tekniska högskolan i Esbo har ofta gjorts undersökningar gällande nyskiften och möjligheterna att utveckla dessa. Där har man nu varit intresserad av att närmare studera markägarnas inställning till nyskiften under förrättningens gång. Förrättningarna i Vestersundsby och Ytterjeppo ansågs vara intressanta exempel, eftersom markägaropinionen där starkt har yttrat sig emot besluten om nyskifte.

Arbetet stöds av lantmäteriverket, som också har flera projekt på gång för att modernisera skiftesförrättningarna. Bl.a. pågår ett samnordiskt projekt under benämningen "Landsbygdsutveckling genom fastighetsreglering". Detta projekt utgår från enskilda studier i de olika länderna. Målsättningen är att konstatera vilka möjligheter det finns att utveckla näringarna på landsbygden genom nyskiften och andra motsvarande förrättningar.

Arbetet kommer delvis att utföras i form av intervjuer med berörda markägare. Dessutom kommer tillgängliga handlingar, besvärsskrifter och utlåtanden att granskas. Ett tjugotal markägare i varje by kommer att få ett brev hemskickat. Där får de närmare information om projektet och de frågor som kommer att ställas vid intervjuerna. Anders Blomqvist kommer sedan per telefon att ta kontakt till markägarna personligen för att komma överens om ett lämpligt tillfälle för intervjun.

Det betonas särskilt att projektet är en fristående studie för ett akademiskt slutarbete. Intervjuerna och resultaten av projektet kommer således inte att kunna påverka den pågående behandlingen i förrättningen eller i Högsta domstolen. Däremot ger projektet markägarna en möjlighet att komma med konkreta förslag till förbättringar, som på längre sikt kan inverka på markägarens ställning vid en skiftesförrättning. Det är frivilligt att delta i intervjuerna, men det framhålls att alla avgivna intervjusvar kommer att förbli anonyma vid sammanställningen av rapporten.

BILAGA 3 Brev till markägare i Kyrkoby-Vestersund och Ytterjeppo

Jakobstad den 28.2.1994

Hej markägare i Ytterjeppo/Vestersundsby!

Jag heter Anders Blomqvist och studerar lantmäteriteknik vid Tekniska högskolan i Esbo. För många Ytterjeppobor är jag redan bekant. Till mina studier hör ett diplomarbete, som utförs i slutskedet av utbildningen. Mitt diplomarbete, som jag just har påbörjat, kommer att behandla markägaråsikter vid genomförandet av nyskiftet. För att få material för arbetet ämnar jag utföra intervjuer med sakägare i Ytterjeppo och Vestersundsby nyskiftet. Inom de närmaste veckorna kommer jag att telefonkontakt till en del markägare, och försöka att komma överens om en lämplig tidpunkt för genomförandet av intervjun.

Utgångspunkterna för arbetet är följande:

- Projektet görs på initiativ av Tekniska högskolan som ett akademiskt slutarbete för diplomingenjörsexamen.
- Projektet stöds av lantmäteriverket, men det utförs helt utanför nyskiftesförrättningarna och påverkar inte behandlingen i domstolen.
- Det är frivilligt att ställa upp för intervju, och alla som deltar förblir anonyma vid sammanställningen av projektet.

För att ge er möjlighet att i någon mån förbereda er för intervjun vill jag kort redogöra för vad frågorna kommer att handla om.

1. Kännedom om nyskiftet innan förrättningen inleddes
2. Informationen om skiftet i inledningsskedet
3. Grunder för ert ställningstagande till nyskiftet
4. Myndigheternas handlande i förrättningen
5. Alternativ till nyskifte
 - annat slag av förrättning
 - lämpligare tidpunkt
6. Förslag till förbättring av skiftesmetoderna
7. Markägarnas deltagande i behandlingen
8. Jord- och skogsbrukets framtid
9. Byns utveckling

Intervjuerna kommer dock inte helt att vara bundna till dessa frågor, utan är också öppna för andra synpunkter och förslag. Alla byns markägare har inte fått detta brev, så om ni vill föreslå någon annan som ni tror att gärna skulle delta, så tar jag också emot förslag till flera intervjuobjekt.

Jag hoppas på ett gott samarbete och att intervjuerna ska ge många intressanta ideer att bygga vidare på. Jag är själv anträffbar för vidare information under tiden 7-9 mars kl.8-16 på telefonnummer 78 59 312.

Hälsningar, Anders Blomqvist

BILAGA 4 Brev till markägare i Kållby och Ytteresse

Jakobstad 21.4.1994

Hej markägare i Kållby/Ytteresse!

Jag heter Anders Blomqvist och studerar lantmäteriteknik vid Tekniska högskolan i Esbo. Till mina studier hör ett diplomarbete, som utförs i slutskedet av utbildningen. Mitt diplomarbete kommer att behandla markägaråsikter vid genomförandet av nyskiftet.

För att få material till arbetet har jag tidigare utfört intervjuer med sakägare i Ytterjeppo och Vestersundsby nyskiftet. Nu ämnar jag utvidga undersökningen till Kållby och Ytteresse för att få jämförelsematerial.

Utgångspunkterna för arbetet är följande:

- Projektet görs på initiativ av Tekniska högskolan som ett akademiskt slutarbete för diplomingenjörsexamen.
- Projektet stöds av lantmäteriverket, men det utförs helt utanför förrättningarna och påverkar inte behandlingen.
- Det är frivilligt att ställa upp för intervju, och alla som deltar förblir anonyma vid sammanställningen av projektet.

För att ge er möjlighet att i någon mån förbereda er för intervjun vill jag kort redogöra för vad frågorna kommer att handla om.

1. Information från lantmäteriverket
2. Personligt ställningstagande till nyskiftet
3. Myndigheternas handlande
4. Förslag till förbättringar av skiftesmetoder
5. Markägarnas deltagande i behandlingen
6. Jord- och skogsbrukets framtid
7. Byns utveckling

Intervjuerna kommer dock inte att vara helt bundna till dessa frågor, utan är också öppna för andra synpunkter och förslag.

Jag hoppas på ett gott samarbete och intervjuerna ska ge många intressanta ideer att bygga vidare på.

Detta brev har skickats bara till ett begränsat urval av markägare i varje by. Jag kommer snart att ta telefonkontakt till er för att försöka komma överens om en lämplig tidpunkt för genomförandet av intervjun. Själv kan jag dagtid nås på telefonnummer 78 59 312. De intervjuer som gjorts hittills har varat 1-2 timmar. Om möjligt hoppas jag att hinna utföra intervjuerna före vårbruket.

Hälsningar, Anders Blomqvist

BILAGA 5 Frågeserie för intervjuer i Ytterjeppo och Kyrkoby-Vestersund.

Allmänt:

- a. Sysselsättning
- b. Gårdens areal och verksamhet

1. Kännedom om nyskiftet

Vilka kunskaper eller erfarenheter hade ni av nyskifte innan förrättningen inleddes i er by?

2. Händelser i inledningsskedet

- a. Hur fick ni först kännedom om nyskiftet i er by?
- b. Vad fick ni för information från förrättningsingenjören i förrättningens inledningsskede?
 - Deltog ni i sammanträden?
 - Hur förklarades tillvägagångssättet?
 - Fick ni någon uppfattning om behandlingstiden?
 - Tog ni ställning till nytto- och kostnadskalkyler?
 - Försökte ni i början att påverka nyskiftets innehåll och omfattning?

3. Ställningstagande

Vilka var de viktigaste orsakerna till ert ställningstagande emot (för) nyskiftet?

4. Myndigheternas handlande

Vad anser ni om myndigheternas agerande i förrättningen?

- Borde det ha varit flere ansökningar för ett nyskifte, hur stor opinion anser ni att skulle behövas för att starta ett nyskifte?
- Borde nyskiftesområdet begränsas på annat sätt?
- Anser ni att förrättningsmännen och lantmäteristyrelsen kunnat förhålla sig neutrala i förrättningen?
- Borde markägarna ha fått ta del av ärendenas behandling i domstol i högre grad än vad som nu har skett?

5. Alternativ till nyskiftet

- a. Vad anser ni om tidpunkten för nyskifte just nu?
 - Försökte ni att påverka tidpunkten?
 - När skulle ett nyskifte vara (ha varit) mera befogat?
- b. Finns det lämpligare metoder för att ordna ägorna?
 - Nyskifte på bara en del av området?
 - Frivilliga ägobyten, markförsäljning, arrenden?
 - Gemensamma skogsavverkningar och samförsäljning?

6. Utveckling av skiftesförfarandet

- a. Vad anser ni om behandlingstiden?
 - Anser ni att behandlingstiden borde förkortas?
 - Hur skulle det kunna ske?
- b. Vad borde beaktas i ett nyskifte i er by?
 - Markområden med specialvärde?
 - Planeringsfrågor, markreservering?
 - Vilken verksamhet är viktigast?

7. Markägarnas ställning i nyskifte

- a. Hur kan man förbättra informationen från lantmäteriverket till markägarna?
 - Hur borde informationen förmedlas?
 - Informationens innehåll?
- b. Hur ska markägarna kunna delta i behandlingen?
 - Möjligheter att framföra önskemål?
 - Möjligheter att påverka beslut?

8. Basnäringarnas framtid

- a. Vad sker med jord- och skogsbruket i Finland?
 - Hur inverkar ett medlemskap i EU?
- b. Hur ser ni på satsningar inom jord och skogsbruk?
 - Är det lönsamt att satsa i dagens läge?
 - Bör satsningar göras på lång sikt?

9. Byns utveckling

- a. Hur utvecklas näringarna i byn?
 - Fortsätter gamla näringar, kommer nytt med?
 - Var arbetar folk?
 - Vad händer med servicen?
- b. Hur utvecklas miljön?
 - Hur utvecklas boendemiljön och befolkningsstrukturen?
 - Vad sker med naturmiljön?
 - Finns det speciella objekt att ta hänsyn till?

BILAGA 6 Frågeserie för intervjuer i Kållby och Ytteresse**Allmänt:**

- a. Sysselsättning, gårdens verksamhet?
- b. Hur aktivt har ni deltagit i sammanträden?
- c. Har ni själv studerat bestämmelser rörande nyskifte?

1. Inledning och information

- a. Hur blev nyskiftet aktuellt?
- b. Har ni fått tillräcklig information från lantmäteriverket?
 - Har något blivit på oklart?
- c. Hur kunde informationen förbättras?
 - Förmedlingssätt, innehåll.

2. Ställningstagande

- a. Anser ni att det var befogat med ett nyskifte?
 - Varför/Varför inte?
 - Hur inverkade tidpunkten för beslutet?
- b. Skulle motsvarande nytta ha kunnat fås på annat sätt?
 - Markägarnas möjligheter till överenskommelser?

3. Förrättningsmännens handlande

- a. Hur har samarbetet med förrättningsmännen fungerat?
- b. Borde det finnas en viss opinion för att starta nyskifte?
- c. Har förrättningsmännen kunnat hålla sig neutrala?
- d. Har markägarna haft tillräcklig insyn i behandlingen?

4. Förslag till förbättringar av skiftesförfarandet

- a. Vad anser ni om nyskiftesmetoderna?
 - Borde förfarandet förenklas?
 - Vad borde förändras?
- b. Vad anser ni om behandlingstiden?
 - Borde den förkortas?
 - Hur skulle det kunna ske?
- c. Vad borde beaktas/ha beaktats mera i nyskiftet i er by?
 - Vad är/var mindre viktigt?

5. Markägarnas ställning i nyskifte

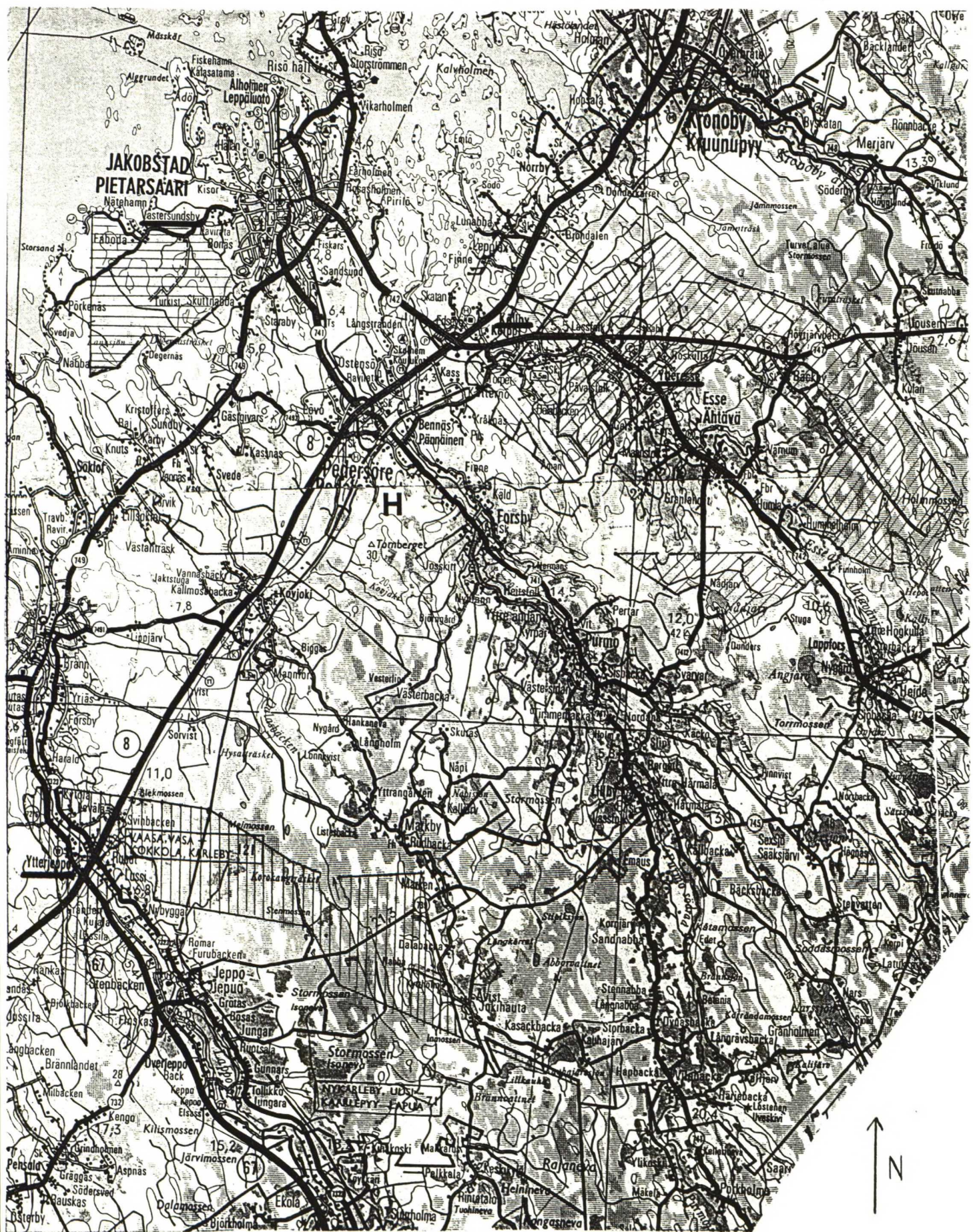
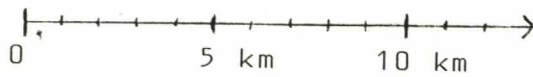
- a. Hur har samarbetet fungerat?
 - Med myndigheter
 - Med fältpersonal och annan arbetskraft?
 - Hur har sammanhållningen inom byn påverkats?
- b. Markägarnas deltagande
 - Har markägarna haft tillräckliga möjligheter att framföra åsikter och att påverka behandlingen?

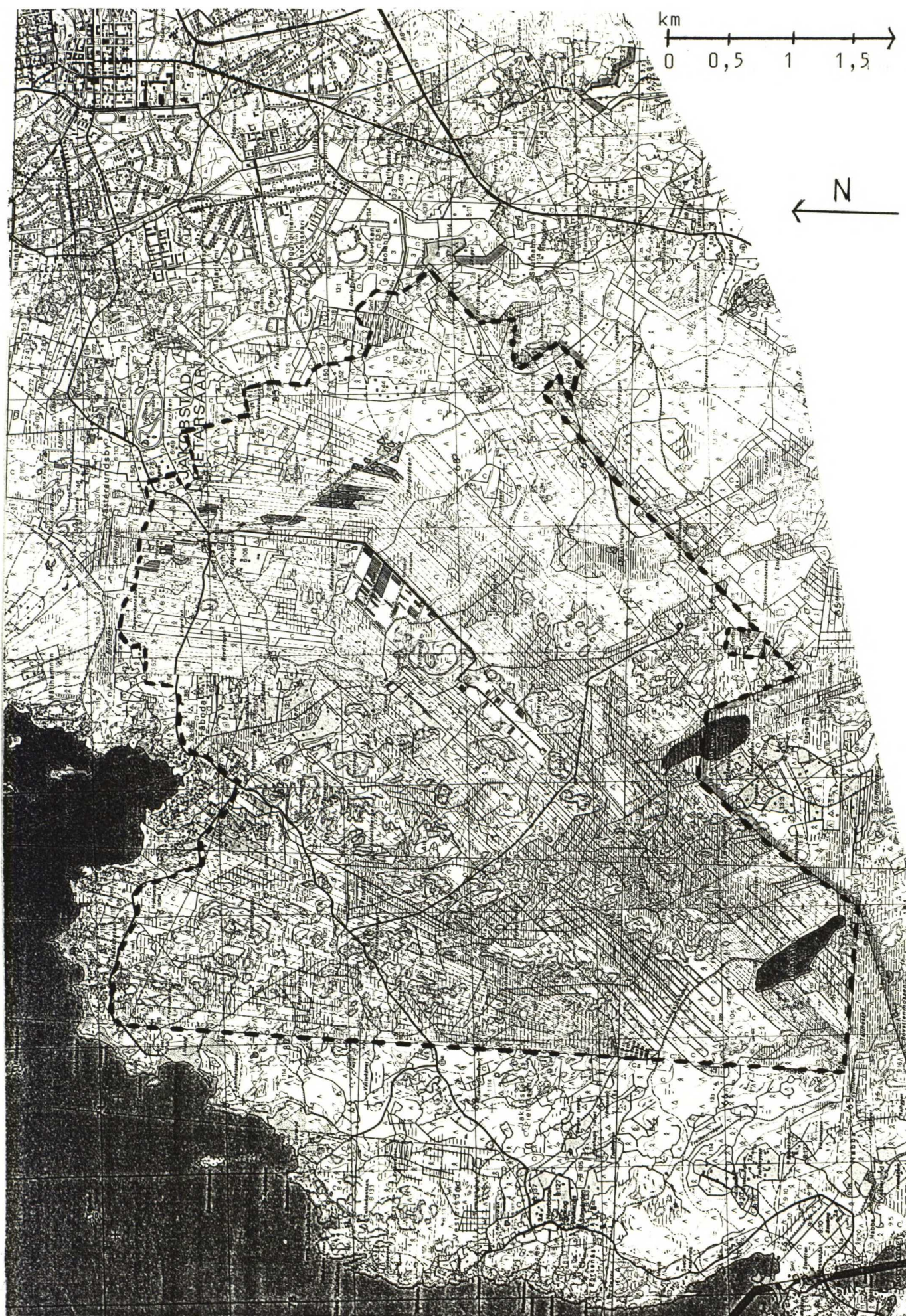
6. Basnäringarnas framtid

- a. Vad sker med jord- och skogsbruket i Finland?
 - Hur inverkar ett medlemskap i EU?
- b. Hur ser ni på satsningar inom jord- och skogsbruk?
 - Är det lönsamt att satsa i dagens läge?
 - Bör satsningar göras på längre sikt?

7. Byns utveckling

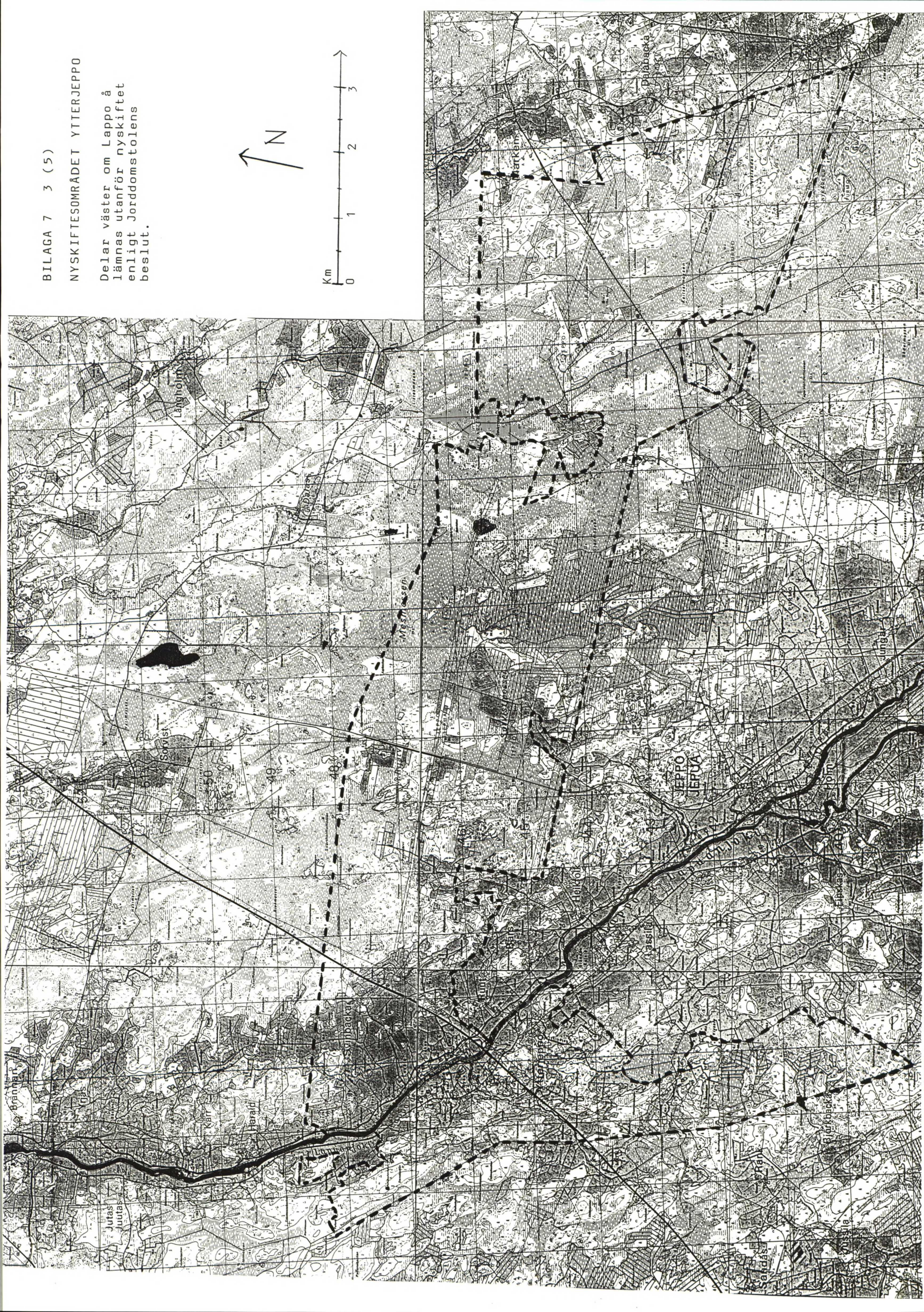
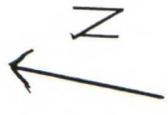
- a. Hur utvecklas näringarna i byn?
 - Fortsätter gamla näringar, kommer nytt med?
 - Var arbetar folk?
 - Vad händer med servicen?
- b. Vad händer med miljön?
 - Hur utvecklas boendemiljön och befolkningsstrukturen?
 - Vad sker med naturmiljön?

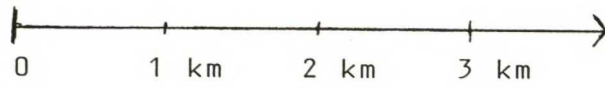

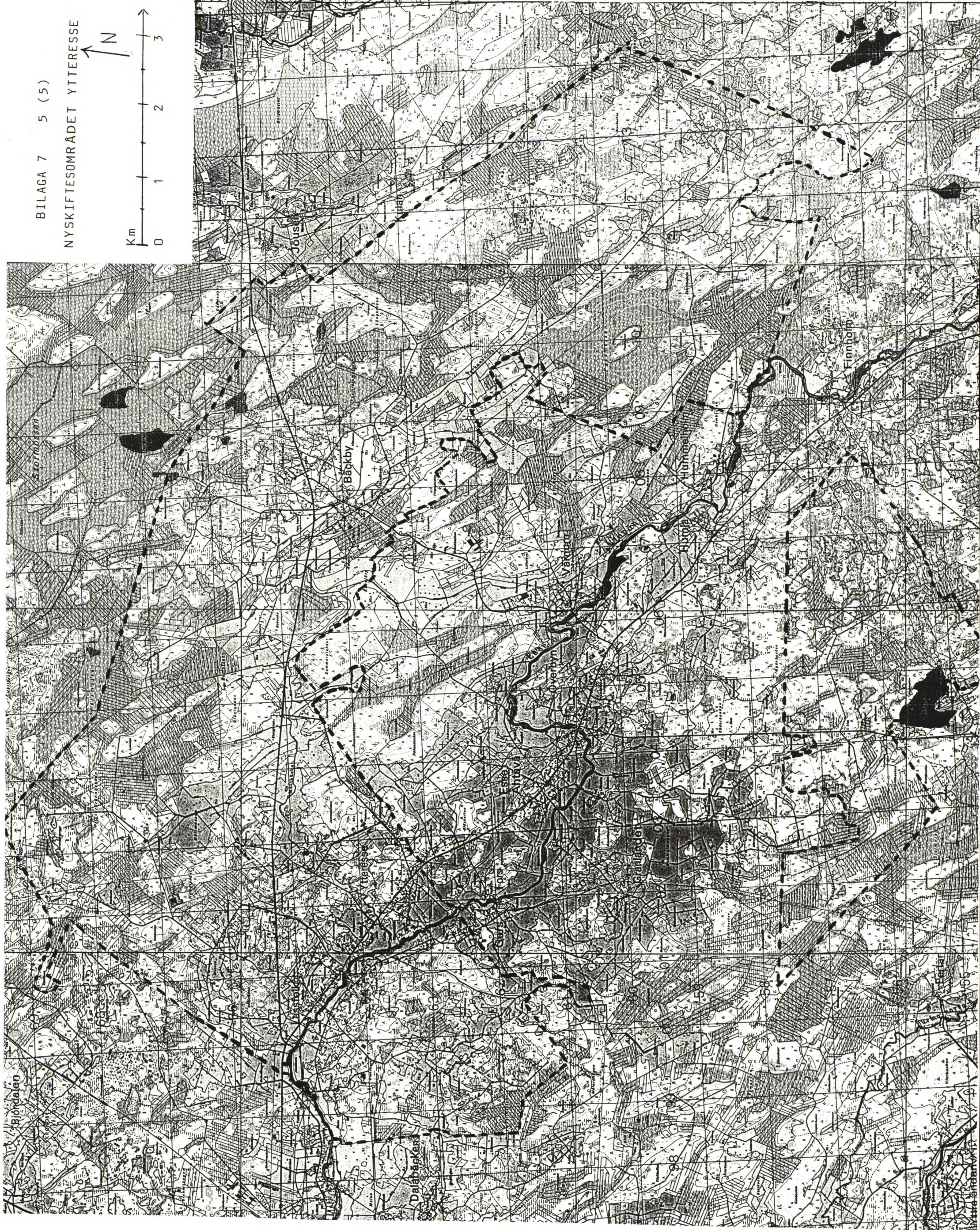
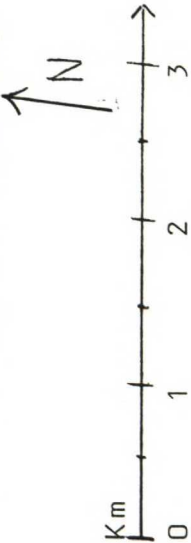

NYSKIFTESOMRÅDET YTTERJEPP

Delar väster om Lappo å
lämnas utanför nyskiftet
enligt Jorddomstolens
beslut.

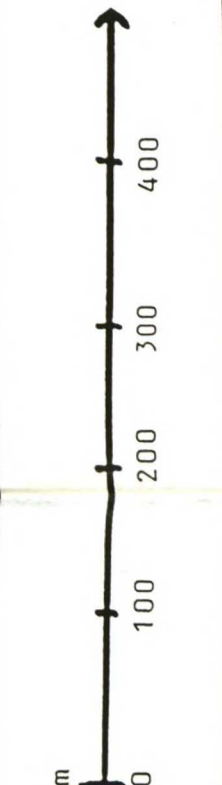
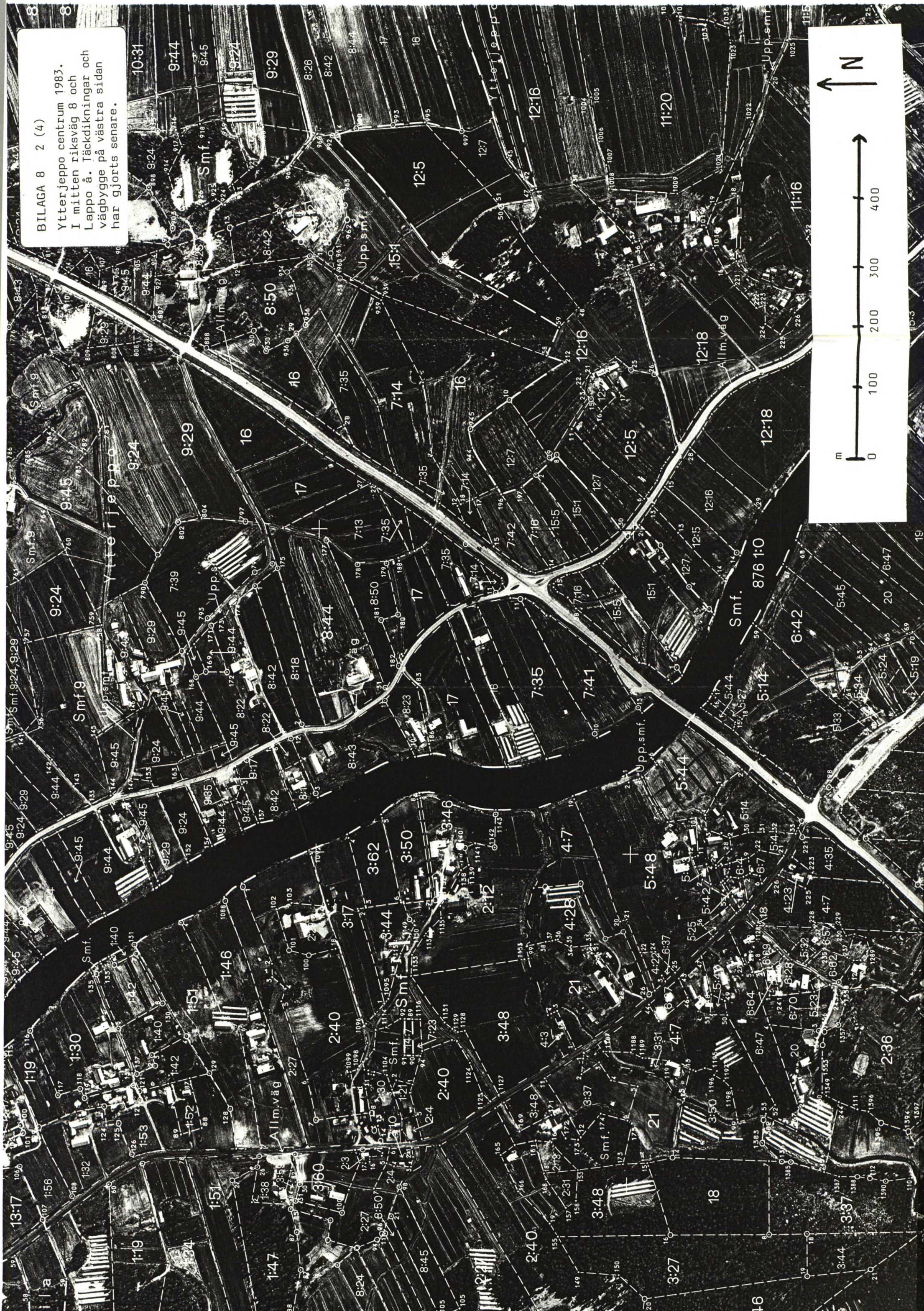
BILAGA 8 1 (4)

Södra delen av Vestersund,
flygfotograferad 1990.
Långsjön i mitten av bilden.

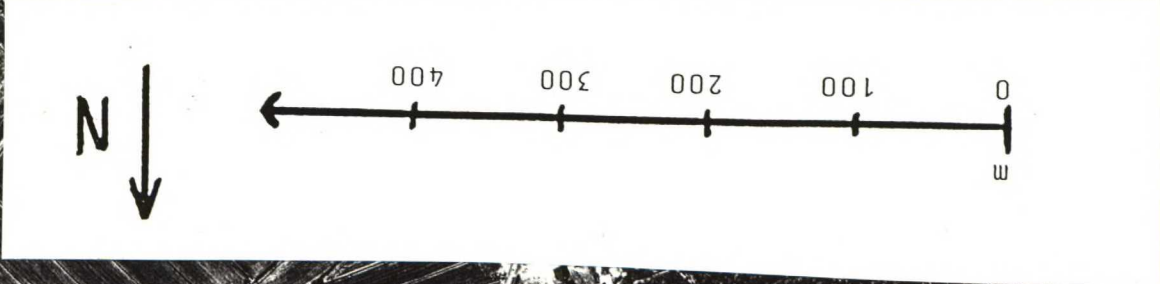
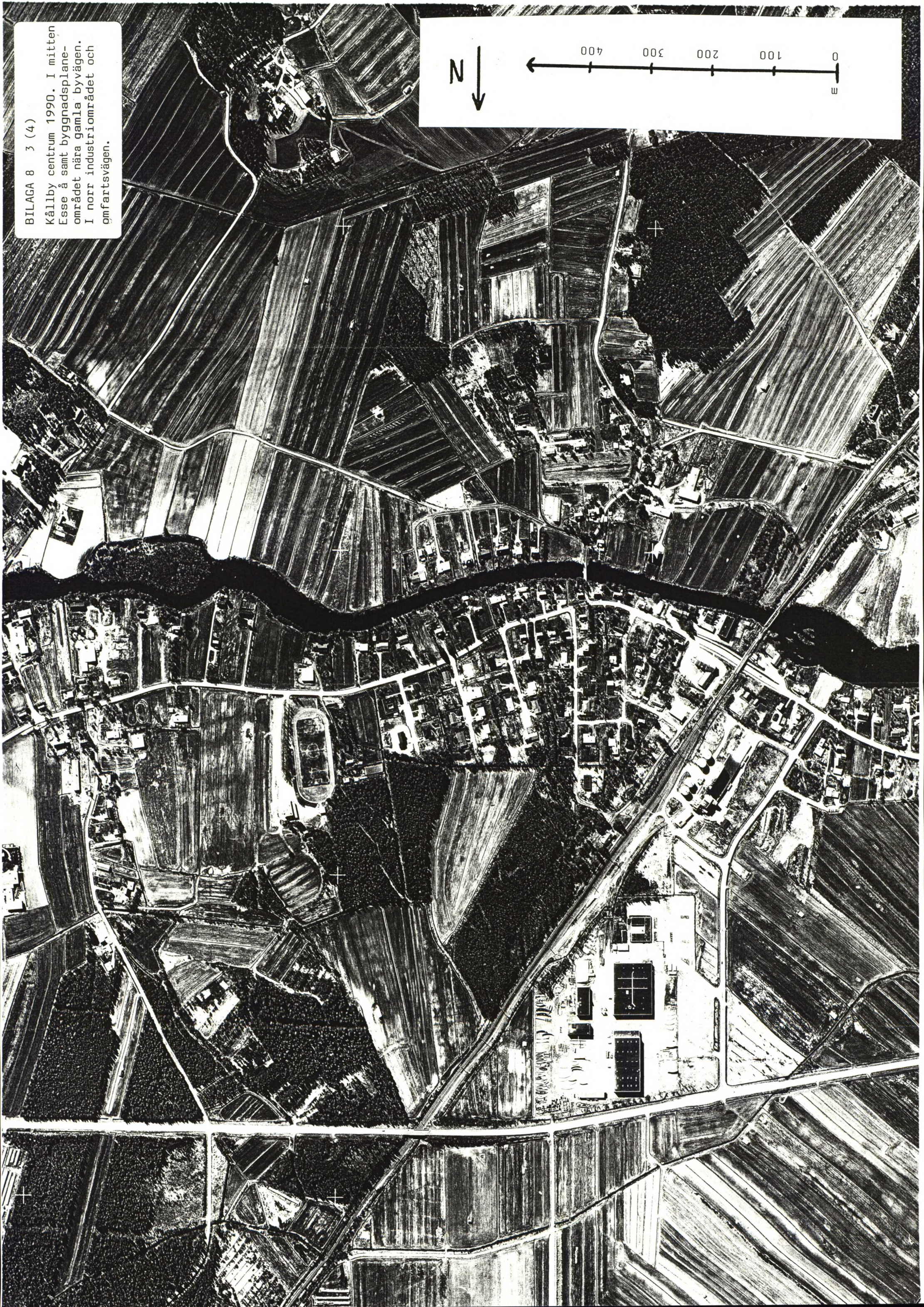

BILAGA 8 2 (4)

Ytterjeppo centrum 1983.
I mitten riksväg 8 och
Lappo å. Täckdikningar och
vägbygge på västra sidan
har gjorts senare.

Kållby centrum 1990. I mitten
Esse å samt byggnadsplane-
området nära gamla byvägen.
I norr industriområdet och
omfartsvägen.

Västra delen av Ytteresse
1990. I mitten Esse å och
landsväg 710. Servicecentrum
i östra kanten.

